

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İKTİSAT BİLİM DALI

**TÜRKİYE’NİN DIŞ TİCARET HADLERİNİN DEĞİŞİMİ
VE GELİR ETKİSİ**

Yüksek Lisans Tezi

HAYRUNNİSA ŞEN

İstanbul, 2013

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İKTİSAT BİLİM DALI

**TÜRKİYE’NİN DIŞ TİCARET HADLERİNİN DEĞİŞİMİ
VE GELİR ETKİSİ**

Yüksek Lisans Tezi

HAYRUNNİSA ŞEN

Danışman: PROF. DR. OSMAN KÜÇÜKAHMETOĞLU

İstanbul, 2013

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAY BELGESİ

İKTİSAT Anabilim Dalı ULUSLARARASI İKTİSAT Bilim Dalı TEZLİ YÜKSEK LİSANS öğrencisi HAYRUNNİSA ŞEN'nın TÜRKİYE'NİN DIŞ TİCARET HALLERİNİN DEĞİŞİMİ VE GELİR ETKİSİ adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 05.07.2013 tarih ve 2013-25/14 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından ~~oy birliği~~ / oy çokluğu ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi 17.07.2013

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

1.	Tez Danışmanı	Prof. Dr. OSMAN KÜÇÜKAHMETOĞLU	
2.	Jüri Üyesi	Doç. Dr. CENGİZ BAHÇEKAPILI	
3.	Jüri Üyesi	Yrd. Doç. Dr. TURGUT ÜN	

GENEL BİLGİLER

Adı ve Soyadı	: Hayrunnisa ŞEN
Anabilim Dalı	: İktisat
Programı	: Uluslararası İktisat
Tez Danışmanı	: Prof. Dr. Osman KÜÇÜKAHMETOĞLU
Tez Türü ve Tarihi	: Yüksek Lisans-2013
Anahtar Kelimeler	: Dış Ticaret Hadleri, Singer-Prebisch Tezi, Dış Ticaret Hadlerinin Gelir Etkisi

ÖZET

TÜRKİYE’NİN DIŞ TİCARET HADLERİNİN DEĞİŞİMİ VE GELİR ETKİSİ

Uluslararası İktisat Teorisi’nde önemli bir yeri olan dış ticaret hadleri kavramı, iktisadi çözümlemelerde ve özellikle gelişmekte olan ülkelerin dış iktisadi ilişkilerinde önemli bir gösterge olarak kullanılmaktadır. Dış ticaret haddinde oluşan değişikliklerin rekabet gücü, milli gelir, ödemeler dengesi gibi makro ekonomik göstergeleri etkilemesi bu kavramı daha da anlamlı hale getirmektedir. Tezde, öncelikle dış ticaret hadleri ile ilgili teorik çalışmalara yer verilmiş, dış ticaret hadleri kavramlarının ihtiyaçlara göre değişen tanımları belirtilmiştir. Daha sonra, günümüzde de hala tartışma konusu olan Singer-Prebisch Tezi’nin oluşumu, gelişimi ve eleştirileri literatür taraması yapılarak tarih sırasına göre yazılmıştır. Son olarak da, Gümrük Birliği sürecinde (1996-2012), Türkiye’nin hem genel hem sektörel hem de ürünsel bazda dış ticaret hadlerinin değişimi incelenmiş ve aynı periyot için dış ticaret hadlerinin gelir etkisi hesaplanmıştır.

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname	: Hayrunnisa ŞEN
Field	: Economics
Programme	: International Economics
Supervisor	: Prof. Dr. Osman KÜÇÜKAHMETOĞLU
Degree Awarded and Date	: Master-2013
Keywords	: Terms of Trade, Singer-Prebisch Thesis, Terms of Trade's Income Effect

ABSTRACT

CHANGES IN TERMS OF TRADE AND INCOME EFFECT IN TURKEY

Foreign trade situations, that have an place in International Economics Theory, are used economic analyses and especially in use at developing countries' foreign economics relationships as an important indicator. The changes in the terms of trade's impression in macroeconomic indicators such as competitive power, national income and balance of payments maket his concept much more meaningful. In thesis, primarily theoretical studies are given about terms of trade and stated in varying definitions of terms of trade concepts according to the requirements. After, Singer-Prebisch Thesis situation, development and criticisms, which are stil in today matters for discussion, are written in chronological order with literature scan done. Finally, in process of Customs Union (1996-2012) Turkey's even general, also sectoral and terms of trade's changes in product base are examined and terms of trade's income effect is calculated for the same period.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

Tablo Listesi.....	i
Grafik Listesi.....	ii
Kısaltmalar.....	iii

1.GİRİŞ.....	1

2.DIŞ TİCARET HADLERİ İLE İLGİLİ TEORİK ÇALIŞMALAR

2.1 Klasik Ekol.....	5
2.2 Neo-Klasik Ekol.....	7

3.DIŞ TİCARET HADLERİ

3.1 Dış Ticaret Hadleri Kavramı.....	9
3.2 Mal Değişimine Dayanan Tanımlar.....	10
3.2.1 Ne(Safi) Değişim Ticaret Hadleri.....	11
3.2.2 Brüt(Gayri Safi) Değişim Ticaret Hadleri.....	13
3.3 Gelir Ticaret Hadleri.....	14
3.4 Faktör Verimliliğine Dayanan Ticaret Hadleri.....	15
3.4.1 Tek Faktörlü Ticaret Hadleri.....	16
3.4.2 Çift Faktörlü Ticaret Hadleri.....	16

4.SİNGER-PREBİSCH TEZİ ve DIŞ TİCARET HADLERİ

4.1 Dış Ticaret Hadlerinin Gelişmekte Olan Ülkeler Lehine Olacağı Tezi.....	22
4.2 Dış Ticaret hadlerinin Gelişmekte Olan Ülkeler Aleyhine Olacağı Tezi.....	24
4.3 Dış Ticaret Hadlerinin Gelişmekte Olan Ülkelerin Aleyhine Dönmesinin Nedenleri..	29
4.4 Singer-Prebisch Tezinin Gelişimi.....	30
4.5 Singer Prebisch Tezinin Eleştirileri.....	36
4.6 Dış Ticaret Hadleri İle İlgili Yapılan Çalışmalar.....	38

5. TÜRKİYE’NİN DIŞ TİCARET HADLERİ ve TİCARET HADLERİNİN GELİR ETKİSİ

5.1 Türkiye’nin Dış Ticaret Hadleri.....	53
5.2 Dış Ticaret Hadlerinin Gelir Etkisi.....	74
5.2.1 Nicholson Yöntemi.....	75
5.2.2 Geary Yöntemi.....	76
5.2.3 Karma Yöntemler.....	76
5.2.4 Sach-Dornbusch.....	76
5.3 Türkiye’de Dış Ticaret Hadlerinin Gelir Etkisini Ölçmeye Yönelik Yapılmış Çalışmalar.....	77
5.4 Gümrük Birliği Sürecinde Dış Ticaret Hadlerinin Gelir Etkisi.....	80

6. SONUÇ.....	83
KAYNAKÇA.....	85
EKLER.....	93

TABLO LİSTESİ

	Sayfa No.
Tablo 1 : İhracat/GSYİH.....	19
Tablo 2 : İthalat/GSYİH.....	20
Tablo 3 : Dış Ticaret Hacmi.....	21
Tablo 4 : İngiltere'nin Dış Ticaret Hadleri (1870-1933).....	26
Tablo 5 : Mal Ticaret Hadleri (1937=100).....	27
Tablo 6 : İhracat Fiyatlarındaki Değişmeler ve Dış Ticaret Hadleri.....	28
Tablo 7 : Sanayi Ürünleri Üreten İşgücünün Verimlilik Artışı.....	32
Tablo 8 : Singer-Prebisch Tezi İçin İstatistiksel Bulgular.....	34
Tablo 9 : Dış Ticaret Hadleri İle İlgili Olarak 1990'lı Yıllara Kadar Yapılan Değişik Görüşteki Çalışmalar.....	39
Tablo 10 : 1990'lı Yıllardan İtibaren Dış Ticaret Hadleri İle İlgili Yapılan Çalışmalar.....	40
Tablo 11 : Gümrük Birliği Sürecinde Türkiye-AB Dış Ticareti.....	52
Tablo 12 : Türkiye'nin İthalatının Ülke Gruplarına Göre Dağılımı.....	53
Tablo 13 : Türkiye'nin Dış Ticaret Hadleri(2010=100).....	56
Tablo 14 : Geniş Ekonomik Sınıfların Gruplamasına Göre İthalat ve İhracat(1996-2002).....	58
Tablo 15 : 1996-2003 Yılları Arasında Dış Ticaret Hadleri(1994=100).....	68
Tablo 16 : 2003-2012 Yılları Arasında Dış Ticaret Hadleri(2003=100).....	68
Tablo 17 : 1996-2012 Yılları Arasında BEC Ayrımına Göre Dış Ticaret Hadleri(1994=100).....	70
Tablo 18 : Sektörlere Göre Dış Ticaret Hadleri(2010=100).....	73
Tablo 19 : Türkiye'de Dış Ticaret Hadlerinin Gelir Etkisinin Ölçülmesi Üzerine Çalışmalar.....	78
Tablo 20 : Farklı Baz Yılına Göre Yayınlanmış İthalat ve İhracat Fiyat Endeksleri.....	81
Tablo 21 : Türkiye'nin Dış Ticaret Hadlerinin Nicholson Yöntemiyle Hesabı.....	82

GRAFİK LİSTESİ

Sayfa No.

- Grafik 1** : Yıllar İtibariyle Türkiye’nin Genel ve Yatırım Malları Dış Ticaret Hadlerinin Değişimi (1996-2012) (1994=100).....71
- Grafik 2** : Yıllar İtibariyle Türkiye’nin Genel ve Sektörler Bazında Dış Ticaret Hadlerinin Değişimi(1997-2012) (2010=100).....74

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
BEC	: Broad Economic Categories
CIF	: Cost, Insurance and Freight
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
FOB	: Free on Board
GB	: Gümrük Birliği
GEKS	: Geniş Ekonomik Gruplara Göre Sınıflama
GSDTH	: Gayri Safı Değişim Ticaret Hadleri
GSMH	: Gayri Safı Milli Hasıla
GSYİH	: Gayri Safı Yurtiçi Hasıla
HICs	: High Indepted Countries
LDCs	: Least Developed Countries
NBTT	: Net Barter Terms of Trade
NDTH	: Net Değişim Ticaret Hadleri
OECD	: Organisation for Economic Co-operation and Development
SITC	: Standart International Trade Classification
S-P Tezi	: Singer-Prebisch Tezi
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UNCTAD	: United Nations Conference on Trade and Development

1. GİRİŞ

Araştırmanın Konusu

Uluslararası İktisat teorisinde önemli bir yeri olan dış ticaret hadleri kavramı, iktisadi çözümlemelerde ve özellikle gelişmekte olan ülkelerin dış iktisadi ilişkilerinde önemli bir gösterge olarak kullanılmaktadır. Dış ticaret haddinde oluşan değişikliklerin rekabet gücü, milli gelir, ödemeler dengesi, refah seviyesi gibi makro ekonomik göstergeleri etkilemesi bu kavrama atfedilen önemi anlamlandırmaktadır.

İktisat yazınında dış ticaret hadleri trendi ile ilgili kuramsal tartışmalar 19. yüzyılın başlarından itibaren süregelmektedir. Klasik iktisatçılar, öncelikle Mutlak Üstünlükler Teorisi daha sonra da Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi ile birlikte, Neo-Klasik iktisatçılar ise, Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi'nin eksikliklerini gidermek suretiyle uzun dönemde tarımsal ürün ve hammadde ihracatçısı ülkelerin dış ticaret hadlerinin iyileşeceğini ileri sürmüşlerdir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yapılan çalışmalar da ise durum tersine dönmektedir. Hans Singer ve Raul Prebisch tarafından 1950 yılında oluşturulan tez serbest dış ticaret savunucularının iddialarının aksini söylemektedir. Serbest dış ticaret yapan hammadde ve tarımsal ürün ihracatçısı az gelişmiş/gelişmekte olan ülkeler uzun dönemde dış ticaret hadlerinin aleyhlerine döndüğünü göreceklidir. Bu düşünce literatürde oldukça tartışılan bir konu haline gelmiştir. 1970'li yıllarda S-P Tezi'nin analizi, petrol ihraç eden ülkelerin analizden çıkarılmasıyla netlik kazanmıştır. 1990'lı ve 2000'li yıllarda ise gelişmekte olan ülkelerin ihraç ettikleri mal birleşimleri değişse dahi, yani yatırım malı ihraç etseler bile, genel olarak dış ticaret hadlerinin yine olumsuz bir seyir izleyeceği iddia edilmektedir.

Dış ticaret hadleri, ülkelerin dış ticaret sonrası elde ettiği kazanç ve uğradığı kayıpları saptamaya yarayan önemli bir göstergedir. Dış ticaretin serbestleşmesi ile birlikte, elde edilecek kazançların ve uğranılacak kayıpların miktarı ve yönü değişebilecektir. Çünkü, serbest ticareti sağlamaya yönelik adımların sonucunda bir takım etkiler ortaya çıkacaktır. Bunlardan biri de dış ticaret hadlerinin seyrine etkidir. Tabii ki bu etkilerin boyutları gümrük birliğinde, serbest dış ticaret anlaşmalarına göre

daha büyük olacaktır. Yapılan ve yapılması öngörülen yeni düzenlemelerle birlikte ekonominin bütününe etkisi altına alabilecektir.

Geleneksel sektörlerin ağırlığının Türkiye'nin ihracatında başlıca sorunlarından biri olmaya devam ettiği bir dönemde, Ankara Antlaşması'nın öngördüğü biçimde Türkiye ile AB arasında gümrük birliğinin kurulması, 6 Mart 1995 tarihinde Brüksel'de yapılan Türkiye-AB Ortaklık Konseyi toplantısında görüşülmüştür. Avrupa Parlamentosu'nun da onayından sonra, Türkiye-AB Gümrük Birliği 1 Ocak 1996'da yürürlüğe girmiştir. Türkiye, AB'ye karşı sanayi, malları ithalatı üzerindeki tarifeleri sıfıra düşürmüş ve üçüncü ülkelere karşı da birliğin ortak gümrük tarifesini uygulamaya başlamıştır. Bu anlaşma ile birlikte Türkiye'nin dış ticaretinin serbestleşmesi yönünde önemli bir adım atılmıştır.

1996 yılında yürürlüğe giren Türkiye-AB arasındaki Gümrük Birliği'nin, Türkiye üzerindeki statik ve dinamik refah etkilerini inceleyen birçok çalışma yapılmış olsa da dış ticaret hadlerinin değişim yönü konusundaki çalışmalar oldukça az sayıda kalmıştır. Burada önemle üzerinde durulması gereken nokta, Türkiye'nin dış ticaretinin tamamının AB ülkeleri ile yapılmıyor olmasıdır. Ancak, Türkiye, hem ihracatının hem de ithalatının neredeyse yarısını AB ile yapmaktadır ve ayrıca AB'nin ortak dış ticaret politikasını benimsemektedir. Haliyle, AB ile ticaretin dış ticaret hadlerinin değişimine etkisi de oldukça büyük olacaktır. Ayrıca, tam üyelik için birçok alanda olduğu gibi dış ticaret alanında da AB Müktesebatı'na uyum gereği birçok değişiklik yapılmaktadır. Yani geri kalan yüzde elliye yakın ihracat ve ithalatta bu düzenlemelere göre yapılmaktadır. Bu nedenledir ki, GB sürecinde dış ticaret hadlerinin yönü büyük ölçüde AB ile olan ticaretimize ve ilişkilerimize bağlıdır. Gümrük birliği anlaşması ile birlikte yapılanların ve yapılması gerekenlerin neler olduğu Ek-2'de gösterilmiştir. Bu nedenle Türkiye'nin dış ticaret hadlerinin değişimi incelenirken 1996-2012 yılları arasındaki dönem dikkate alınmıştır.

Araştırmanın Amacı

Uluslararası ticaret teorisi oluşturulduğundan günümüze kadar, serbest dış ticaretin mevcut tüm ekonomiler için yararlı olacağını kanıtlamaya yönelmiştir. Yani,

serbest dış ticaret sonucu dünya refahı artmış olacaktır. Ancak uluslararası ticaretin yararlı olabilmesi uygulamada belli koşulların gerçekleşmesine bağlı olduğu gibi, her ekonominin her zaman dış ticaretten avantajlı çıkacağını da savunma olasılığı yoktur. Ayrıca, toplam olarak uluslararası ticaret dünya refahında bir artış sağlayabilecekse, ortaya çıkan sorun, bu refah artışının bölüşümü ile ilgili olmaktadır. Serbest ticaretin savunucularından Adam Smith'in de belirttiği gibi dış ticaretten doğan kazançların bölüşümü genellikle dengesiz dağılım göstermektedir. Dış ticaret hadleri kavramı bu konuyu aydınlatmaya yarayan en önemli göstergedir.

Türkiye'nin GB üyeliği dış ticaretini serbestleştirme adımlarından biridir. Bu nedenledir ki, GB sürecinde Türkiye'nin dış ticaret hadlerinin değişiminin ne yönde olduğunu incelemek araştırmanın konusunu oluşturmaktadır. Dış ticaret hadlerinin seyri analiz edilirken teorik olarak S-P Tezi'nden yararlanılmış ve ayrıca ithalat ve ihracat fiyat endekslerinin değişmesiyle ülkenin uğradığı kayıp veya elde ettiği kazançlar "dış ticaret hadlerinin gelir etkisi" ile ölçülmüştür.

Araştırmanın Planı

Çalışmanın ikinci bölümünde; Klasik ve Neo-Klasik Ekol'lerin dış ticaret hadleri ile ilgili görüşleri üzerinde durulmuş teorik bir altyapı oluşturulmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde; dış ticaret hadleri kavramı mal değişimine dayanan, faktör verimliliğine dayanan ticaret hadleri ve gelir ticaret hadleri şeklinde ayırma tabi tutularak tanımlanmış ve hesaplanma yöntemleri gösterilmiştir.

Çalışmanın dördüncü bölümünde, Singer-Prebisch Tezi'nin oluşumu, dayandığı argümanları, gelişimi, günümüzdeki yorumlanması ve eleştirileri yazılmıştır. Ayrıca, dış ticaret hadleri ile ilgili günümüze kadar yapılmış olan çalışmalar literatür taraması yapılarak tablolar haline getirilmiştir.

Çalışmanın son bölümünde ise, TÜİK, Kalkınma Bakanlığı, Dış Ticaret Müsteşarlığı'ndan sağlanan veriler ile GB sürecinde dış ticaret hadlerinin genel olarak,

sektörler ve ürünler bazında değişimi gösterilmiştir. Ayrıca, dış ticaret hadlerinin seyrinin Türkiye'nin milli gelirine etkisi de hesaplanmıştır.

Araştırmanın Yöntemi

Öncelikle, teorik altyapının oluşturulmasına özen gösterilmiştir. Ve daha önce konu ile ilgili yapılan çalışmalara, araştırmada yer verilmiştir.

Dış ticaret hadlerinin 1996-2012 yılları arasındaki değişimi incelenmiştir. Bu inceleme, TÜİK'in birim değer endeksleri dikkate alınarak 2010 baz yılına göre yorumlanmıştır. Mal ve sektörler bazında dış ticaret hadleri için var olan endeksler 2010 baz yılına göre revize edilmemiştir. Bu nedenle, 1994 baz yılı alınarak tarafımızca "zincirleme endeks" yöntemi ile düzeltilmiş ve bu şekilde yorumlanmıştır.

Dış ticaret hadlerinin gelir etkisi ise, Türkiye için en uygun yöntem olan "Nicholson Yöntemi" ile hesaplanmıştır. Hesaplama, Kalkınma Bakanlığı'nın yayımlamış olduğu ihracat fiyat endeksleri ve ithalat fiyat endeksleri dikkate alınarak tarafımızca yapılmıştır. Hesaplamalar yapılırken kullanılmış olan veriler Ek-1'de yer almaktadır.

2.BÖLÜM

DIŞ TİCARET HADLERİ İLE İLGİLİ TEORİK ÇALIŞMALAR

2.1 Klasik Ekol

Ülkelerin neden dış ticaret yaptığı, dış ticaretin bileşiminin ne olacağı, dış ticaret hadlerinin nasıl belirleneceği ve ülkeler arasındaki dış ticaretin yürütülmesinde şartların nasıl belirleneceği soruları uluslararası ekonomik ilişkilerde en fazla tartışılan ve cevap aranan sorular olmuştur. Özellikle dış ticaret kazançları elde edildiğinden beri bunun gibi soruların tartışılması, yalnızca dış ticarete katılan gelişmiş ülkeler açısından değil geliştirmekte olan ülkeler açısından da önemli sonuçlar doğurmaktadır.¹

Klasik Ekol'ün temsilcileri, yaptıkları çalışmalarla birinci soruya cevap bulmaya çalışmışlardır. Şüphesiz, soruya cevap ararken de belirli varsayımlar yapmışlardır. İki ülkeli ve iki mallı, paranın kullanılmadığı(yani tüm kavramların reel olduğu), tüm piyasalarda tam rekabet şartlarının geçerli olduğu, devlet müdahalesinin olmadığı, üretime katılan tek üretim faktörünün emek olduğu ve emek-değer teorisinin geçerli olduğu, emeğin ülke içinde tam hareketli ülkeler arasında ise tam hareketsiz olduğu, ekonominin tam istihdam durumunda olduğu, ulaştırma masraflarının olmadığı, sabit maliyet şartlarının geçerli olduğu, teknolojiye değişiklik olmadığı klasik dış ticaret teorilerinin temel varsayımlarıdır. Ayrıca mallar sanki aynı mübadele ile değiş-tokuş ediliyormuş gibi, döviz sorunu üzerinde de durmamışlardır.² Bu konuda çalışma yapan Adam Smith, David Ricardo, John Stuart Mill, Alfred Marshall ve Francis Ysidro Edgeworth Klasikler'in en ünlü simalarıdır.

---

¹ David Sapsford, ‘’ Terms Of Trade and Economic Development’’, **International Handbook Of Development Economics**, Vol.2, No.37, (2006), s.16.

² Gülten Kazgan, **Uluslararası Ekonomi (C.P. Kinleberger'den UYARLAMA)**, 1972, İstanbul: Yalkın Ofset, s.38.

Adam Smith, 1776 yılında yayımladığı *Milletlerin Zenginliği* adlı eserinde literatüre ‘‘Mutlak Üstünlükler Teorisi’ni’’³ kazandırmıştır. Ve bu teoriye göre ülkeler kapalı ekonomi durumuna göre daha karlı olduğu için dış ticaret yapmaktadırlar. İskoç profesöre göre; milletlerin zenginliğinin anahtarı başka milletlerin sırtından yapay bir şekilde altın ve gümüş elde etmek değil(Merkantilizm’e eleştiridir), üretim ve mübadelede bulunmaktır. Smith’e göre üretim ve mübadeleyi maksimumlaştırabilmek suretiyle evrensel bolluk yaratabilmek ve emeğin üretken gücünün iyileştirilmesi insanlara ekonomik özgürlüklerinin verilmesi ile mümkündür. Bu ekonomik özgürlük, tarifelerin ve ithalat kotalarının sınırlaması olmadan, yabancı ürünler dahil, malları istenen herhangi bir kaynaktan satın alabilme hakkını içermektedir.⁴ Serbest dış ticaret sayesinde bir ülke hangi malı daha ucuza üretiyorsa o malın üretiminde uzmanlaşacak ve o malın fazlasını ihraç edecektir. Üretmediği malı ithal ederek kaynaklarını daha verimli kullanmış olacaktır.

Bir ülkenin her iki mal içinde mutlak üstünlüğe sahip olması durumunda da dış ticaretin yine her iki ülke açısından karlı olabileceğini açıklayan teorisiyle David Ricardo, Klasik dış ticaret teorisinin kurtarıcısı olmuştur. Ricardo, 1817 yılında yayımladığı *Vergilendirme ve Politik İktisadın İlkeleri Üzerine* adlı eserinde ‘‘Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi’ni’’ ünlü İngiltere-Portekiz, Kumaş-Şarap örneği ile ortaya koymuştur. Ve bu teoriye göre bir ülke hangi malda nispi olarak daha üstünse o malı ihraç etmeli, üstünlüğünün az olduğu veya karşılaştırmalı bir üstünlüğe sahip olmadığı malı ithal etmelidir.⁵

Adam Smith ve David Ricardo, ülkelerin uluslararası işbölümünde hangi malların üretiminde uzmanlaşmaları ve dolayısıyla hangi malları ihraç ve hangi malları ithal etmeleri gerektiğini araştırırken konuya arz yönünden yaklaşıp açıklaştıkları.

---

³ Adam Smith. **Milletlerin Zenginliği**, Haldun Derin(çev.), 7.Basım, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2013, s.504-506.

⁴ Mark Skousen, **İktisadi Düşünce Tarihi: Modern İktisadın İnşası**, 3. Baskı, Ankara: Adres Yayınları, 2007, s.18-19.

⁵ David Ricardo, **On The Princibles of Political Economics and Taxation**, Tayfun Ertan (çev.), İstanbul: Belge Yayınları, 2007, s.115.

Ancak Smith bu açıklamayı Mutlak Üstünlük Teorisi'ne dayandırırken, Ricardo Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi'ne dayandırmıştır.⁶

Smith'in ve Ricardo'nun dış ticaret teorilerine yöneltlen en önemli eleştirilerden biri analizlerini yalnızca arzı dikkate alarak yapmaları olmuştur. Bu açığı ise J.S. Mill "Karşılıklı Talep Kanunu" ile kapatmış ve analize talebi de dahil etmiştir. Bu kanuna göre, dış ticaret hadlerini belirleyen, ülkelerin birbirlerinin mallarına olan karşılıklı talepleridir. Bir ülke kendi malından vereceği belirli bir miktara karşılık, diğer ülkenin malından belirli bir miktar talep eder. İki ülkenin vermek istediği miktarlar ile almak istedikleri miktarlar birbirine eşit olursa dış ticaret hacmi ve dış ticaret haddi belirlenmiş olacaktır. Mill, dış ticaret hadlerinin belirlenmesi konusunda önemli bir adım atmıştır ancak fikirlerini geometrik olarak açıklayamamıştır. A. Marshall ve F.Y. Edgeworth, Karşılıklı Talep Kanunu'nu teklif eğrileri yaklaşımıyla geometrik olarak gösterebilmiş dış ticaret denge noktasını ve dış ticaret hadlerini belirleyebilmiştir.⁷

2.2 Neo-Klasik Ekol

Neo-Klasik okul, dış ticaret teorisine Mutlak Üstünlükler ve Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorileri'nin eksiklerini gidermek suretiyle yeni katkılar sağlamıştır. Smith ve Ricardo'nun teorilerinin emek değer teorisine dayanır ve diğer üretim faktörlerinin etkin kullanımı ile ilgilenmez. Oysa diğer üretim faktörleri de maliyetler üzerinde oldukça etkilidir. Bu eksiklik klasik doktrini bir süre sonra sınırlamaya başlamıştır. Avusturya Okulu temsilcilerinden F.Von Wieser, "Natural Value" adlı eserinde Fırsat Maliyeti kavramını gerek üretim faktörleri gerekse tüketicinin mal tercihleri arasındaki geçerliliğini örnekler vererek açıklamıştır ve Klasik İktisat'ın bu açığı da giderilmiştir.⁸ Wieser'in ortaya atmış olduğu fırsat maliyeti kavramını Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi'ne uyarlayan ise Gottfried Haberler olmuştur. G. Haberler'in bu uyarlamayı yaparken tek üretim faktörünün emek olduğu, emeğin ülke içinde tam hareketli ülke dışında ise tam hareketsiz olduğu gibi varsayımları terk ettiği görülür. Ona göre bu

---

⁶ Tomris Yılmaz, **Gelişmekte Olan Ülkelerde Dış Ticaret Hadleri ile Ödemeler Dengesi İlişkisi**, 1.Basım, İstanbul: Can Matbaası, 1985, s.5.

⁷ Kenan Çelik, **Uluslararası İktisat**, 3.Baskı, Trabzon: Derya Kitabevi, 2006, s.45-46.

⁸ Friedrich Von Wieser, **Natural Value**, Christian A. Malloch (çev.), London: Macmillan and Co., 1893.

varsayımlar başarılı bir teori ortaya koyabilir ancak gerçek hayatta problemlerin çözümü için yeterli değildir.⁹

Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi'nde bir mal, aynı miktarda emek harcandığında iki ülkede farklı miktarlarda üretilmekteydi. Bunun nedeni olarak, iki ülke arasındaki emek verimliliğindeki farklılıklar gösterilmekteydi. Ancak ülkeler arasındaki emek verimliliğinin neden farklı olduğu açıklanamıyordu.¹⁰ E.F. Heckscher, 1919 yılında yayımlanmış olduğu "Gelir Dağılımı Üzerine Dış Ticaretin Etkisi" adlı makalesinde bu farklılığın nedenini ülkelerin nispi faktör zenginlikleri ile açıklamıştır. Daha sonra öğrencisi olan ekonomist ve politikacı Bertil Ohlin 1933 yılında yayımlanan "Bölgesel ve Uluslararası Ticaret" isimli kitabında öğretmeninin makalesini İngilizceye çevirmiş ve Faktör Yoğunluğu teoremini yeniden yorumlamıştır. Böylece iki İsveçli İktisatçının soy isimleri ile anılan yeni bir teori ortaya konmuştur: "Heckscher-Ohlin Teorisi." Bu teoriye göre ülkeler farklı faktör yoğunluklarına sahip olduklarından dış ticaret yapmaktadırlar. Bir ülke hangi üretim faktörüne bol miktarda sahipse, o üretim faktörünü yoğun olarak kullanan üretim dallarında uzmanlaşır ve karşılaştırmalı üstünlük elde eder. Eğer bir üretim faktörüne kıt olarak sahip ise, bu üretim faktörü ile üretilebilecek malların ithalatçısı olacaktır.

Klasik ve Neo-Klasikler, dış ticaret öncesi maliyet oranları tarafından konan sınırlar içinde ticaret hadlerini; mal ticaretinden başka diğer uluslararası ilişkilerin yokluğunda, her bir ülkenin toplam ihracat değerinin, toplam ithalat değerine eşit olduğu bir denge seviyesinde belirlemeye meylederler.¹¹

Elli yıldır tartışılan ancak özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra tartışılmaya başlanan konu ise gerçekten Ricardian serbest ticaretin gelişmekte olan ülkelere uygulanabilirliği olmuştur. Tezimizi temeli olan bu konu Singer-Prebisch Doktrini çerçevesinde ayrıntılı bir biçimde incelenecektir.

---

⁹ Gottfried Haberler, "International Trade Theory", **Special Papers In International Economics**, No.1, (July 1961), s.12.

¹⁰ Çelik, a.g.e, s.121.

¹¹ Yılmaz, a.g.e, s.18.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DIŞ TİCARET HADLERİ

3.1 DIŞ TİCARET HADLERİ KAVRAMI

Uluslararası İktisat teorisinde önemli bir yeri olan dış ticaret hadleri kavramı, iktisadi çözümlemelerde ve özellikle gelişmekte olan ülkelerin dış iktisadi ilişkilerinde önemli bir gösterge olarak kullanılmaktadır. Dış ticaret haddinde oluşan değişikliklerin rekabet gücü, milli gelir, ödemeler dengesi, refah seviyesi gibi makro ekonomik göstergeleri etkilemesi bu kavrama atfedilen önemi anlamlandırmaktadır.

Dış ticaret haddi kavramının, ilk kez Ricardo ve Mill tarafından ortaya atıldığı, ancak günümüzdeki haliyle ilk olarak Marshall'ın kullandığı ifade edilir.¹² Marshall¹³, dış ticaret haddi kavramını ‘mübadele oranı’, Pigou¹⁴ ‘reel mübadele oranı’, şeklinde tanımlamıştır. Hicks ise dış ticaret haddi kavramını ‘genellikle bir ihracat ünitesinin ithalat ünitesine karşılık değiştirildiği oran’ olarak tanımlamaktadır.¹⁵

Ticaret hadleri kavramını öncelikle iç ticaret hadleri ve dış ticaret hadleri olarak ikiye ayırmak gerekir. Dış ticaret hadleri, ülkeler arasındaki ticarete nispi fiyatlar şeklinde karşımıza çıkar. İç ticaret haddi ise, ülkede tarımsal ürünler fiyat endeksinin sanayi ürünleri fiyat endeksine oranıdır. Birincisi; ülkenin uluslararası ticarete ticaretin o ülkenin aleyhine olup olmadığını, ikincisi; mübadeleden sanayi kesiminin mi yoksa tarım kesiminin mi daha kazançlı olduğunu açıklamakta kullanılır.¹⁶

En basit tanımı ile dış ticaret hadleri, ülkelerin dış ticaret sonrası elde ettiği kazanç ve kayıpları saptamaya yarayan bir ölçüm tekniği olarak kabul edilmektedir. Dış

---

¹² Onur Kumbaracıbaşı, **Dış Ticaret teorisi ve Uluslararası Ekonomi**, 2.Basım, Ankara: Kalite Matbaası, 1976, s.78.

¹³ Alfred Marshall, **Money, Credit and Commerce**, London: Macmillan And Co Ltd, 1929, s.

¹⁴ A.C. Pigou, **Essay In Economics**, London: Macmillan And Co Ltd, 1952, s.

¹⁵ Süleyman Barda ve Erdoğan Alkin, **Dış Ticaret Teorisi**, 2.Basım, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1970, s.87.

¹⁶ Emin Ertürk, ‘Ticaret Haddi’, *Sosyal Bilimler Ansiklopedisi*, <http://www.enfal.de/sosyalbilimler/>, (18 Mart 2013),

ticaretten kazançlı mı yoksa zararlı mı çıkılacağı, satılan malların fiyatlarındaki değişimler ile satın alınan malların fiyatlarındaki değişimlere bağlıdır.

Dış ticaret hadleri; ithalatın, ihracat koşullarında ölçülen fırsat maliyetini yansıtır.¹⁷ Dış ticaret haddi, ticaret şartlarında zamanla meydana gelen değişikliği gösteren bir endeks sayı karşılaştırmasıdır.¹⁸ Bu endeks en basit hali ile ihracat fiyatlarının ithalat fiyatlarına oranı şeklinde hesaplanır ve bir baz yılına göre yorumlanır. Ayrıca, dış ticaret hadleri, ticaretten elde edilen gelirlerin ticaret yapan ülkeler arasında nasıl paylaşıldığını da gösterir.¹⁹

Dış ticaret hadleri öncelikle iki ülkeli, iki mallı bir model çerçevesinde genel denge koşulları altında ele alınmıştır. İthalat, ihracat eşitliği varsayımı altında, dış ticaret hadleri, iki malın birbirleriyle değiştirilebilir miktarları arasındaki oran biçiminde tanımlanmıştır. Ancak hayatta bu basitleştirilmiş modeldeki gibi iki mal, iki ülke varsayımından çok uzak birçok ülkenin yine birçok malla gerçekleştirdikleri bir dış ticaret söz konusudur. Böyle bir ortamda ihracatın ve ithalatın sürekli birbirine eşit olması mümkün değildir. Ayrıca dış ticarete konu olan malların içeriği, kalitesi gibi birçok faktör de farklılıklar göstermektedir. Tüm bu güçlüklerden dolayı farklı ihtiyaçlara cevap vermek üzere farklı dış ticaret hadleri kavramları geliştirilmiştir.²⁰

İktisat yazınında, farklı dış ticaret haddi kavramları yer almaktadır ve bu kavramlar üç ana başlık altında sınıflandırılabilir.²¹

3.2 Mal Değişimine Dayanan Tanımlar

Bu grup içerisinde yer alan ticaret hadleri tanımları üretilen mal ve hizmetlerin değişimine dayanmaktadır. Mal değişimine dayanan ticaret hadleri kapsamında

---

¹⁷ İlker Parasız, **İktisada Giriş: Prensipler ve Politika**, 5.Basım, Bursa: Ezgi Kitabevi, 1998, s.457.

¹⁸ A.Myrick Freeman 3, **International Trade: An Introduction to Method and Theory**, New York: Published by Harper & Row, 1971, s.84.

¹⁹ S. A. Ozga, **The Rate Of Exchange and The Terms of Trade**, Chicago: Aldine Publishing Company, 1967, s.65.

²⁰ Kazgan, a.g.e, s.66.

²¹ Jacop Viner, **Studies in The Theory of International Trade**, London: George Alllen & Unwin LTD., 1960, s. 558.

değerlendirilmesi gereken dış ticaret hadleri arasında ‘‘Net(safi) Değişim Ticaret Hadleri’’ ile ‘‘Brüt(gayri safi) Değişim Ticaret Hadleri’’ yer almaktadır.

3.2.1 Net(Safi) Değişim Ticaret Hadleri

Net değişim ticaret haddi kavramı ilk kez J. Viner tarafından kullanılmıştır. Kavram, ihraç malları fiyat endeksinin ithal malları fiyat endeksine oranı şeklinde tanımlanmaktadır. Viner, ihraç malları(e), ithal malları(i), fiyat endeks sayısı(P) ve ilk yıl için(o), belli bir yıl için(ı) sembollerini kullanarak ticaret hadlerini;

$$T_e = \left(\frac{ep_i / epo}{ip_i / ipo} \right) \text{ şeklinde formüle etmiştir.}$$

Ona göre bu indeks; ihraç mallarının bir fiziksel ünitesi karşılığında alınan fiziksel mal miktarının trendini vermektedir.²²

İthalat fiyatları sabitken ihracat fiyatlarının artması veya ihracat fiyatları sabitken ithalat fiyatlarının düşmesi ya da ihracat fiyatlarındaki artışın ithalat fiyatlarındaki artıştan daha büyük olması durumunda net değişim ticaret hadlerinin ülke lehine değiştiği söylenebilir. Böyle bir durum, ülkenin ihracat miktarı sabit kalmak üzere daha fazla miktarda ithalat yapabilme imkanını göstermektedir. Diğer bir deyişle, net değişim ticaret hadleri lehine değişen bir ülke, bir birim ihraç malı karşılığında bir birimden daha fazla ithal malı elde eder.

Net değişim ticaret hadlerinin, ithalat fiyatları sabitken ihracat fiyatlarının düşmesi veya ihracat fiyatları sabitken ithalat fiyatlarının yükselmesi ya da ithalat fiyatlarındaki artışın ihracat fiyatlarındaki artıştan fazla olması durumlarında ülke aleyhine değiştiği söylenebilir. Net değişim ticaret hadlerinin ülke aleyhine dönmesi, bir birim ithal malı elde edebilmek bir birimden daha fazla ihraç malı vermek anlamına gelir.²³

---

²² Viner. A.g.e, s.558.

²³ Erdem Hepaktan ve Hüseyin Karakayalı, ‘‘1980-2008 Döneminde Türkiye’nin Dış Ticaret Hadlerinin Analizi’’, **Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt.7, Sayı.2, (2009), s.184-185.

Görüleceği üzere, net değişim dış ticaret hadleri söz konusu ülkenin dış ticaretten kazancını ya da kaybını göstermektedir. Burada cevaplanması gereken önemli bir soru vardır. Acaba net değişim ticaret hadleri dış ticaret kazançlarını açıklamada yeterli bir gösterge midir? Seymour E. Harris bu konuda şunları söylemektedir:²⁴

“Çoğu kişi, bir ülkenin net değişim ticaret hadleri iyileşirse, ülkenin çok kazançlı çıktığını sanır. Eğer ki, net değişim ticaret hadleri, dış ticaretten doğan kazanç ya da kaybı gösteren kesin ölçüt olsaydı; net değişim ticaret hadlerinin iyileşmesi, ülkenin dış ticaretten kazançlı çıktığının kesin bir göstergesi olacaktır. Ancak net değişim ticaret hadleri incelenirken aynı zamanda ülkenin dış ticaretten elde ettiği toplam kazanç ihmal edildiğinden bu kanı yanıltıcı olacaktır. Çünkü bir ülke, ithalatına koyacağı kısıtlamalarla dış ticaret hadlerinde büyük iyileşmeyi başarabilir. Ancak, böyle bir başarı sonucunda üretim faktörlerinin kötü dağılımı ve azalan ticaretten sonuçlanan kayıplara katlanmak gerekebilir.”

Net değişim ticaret hadlerinin iyileşmesi söz konusu ise, bu artış ulusal gelirin kesin olarak arttığı anlamına gelmeyecektir. Çünkü ticaret hadlerindeki bu artış büyük ölçüde dış ticaret hacmindeki azalışa karşılık gerçekleşmiş olabilir. Bu durum ülkenin net refah kaybına uğramış olduğunu gösterebilir.

Net değişim ticaret hadleri için getirilen bir diğer eleştiri, verimlilik değişimlerini yansıtmadığıdır. Örneğin; bir ülke ihracat mallarının üretiminde daha ileri teknikler kullanmaya başlamış ise ihracat mallarının fiyatı düşebilir. Bu durum ticaret hadlerini olumsuz etkilese bile aslında ülkenin düşük fiyatlardan daha fazla ihracat yapabileceği manasına gelir.²⁵

Eksiklerine rağmen net değişim ticaret hadleri, ticaret pozisyonlardaki kısa dönemli değişimleri göstermek için yararlı bir araç olarak kabul edilir.²⁶ Net değişim ticaret hadleri yorumlanırken, yüksek çıkması durumunda aynı zamanda dış ticaret hacminin; düşük çıkması durumunda da verimliliğin göz önünde bulundurulması doğru yorum yapabilmek için gerekli önlemlerdir.

---

²⁴ Seymour E. Harris, **International and Interregional Economics**, New York: McGraw-Hill, 1957, s.46-47.

²⁵ Hepaktan ve Karakayalı, a.g.e, s.185.

²⁶ Hugh B. Killough and Lucky W. Killough, **International Economics**, New Jersey: D. Van Nostrand Company, 1960, s.39.

3.2.2 Brüt(Gayri Safi) Değişim Ticaret Hadleri

Brüt değişim ticaret hadleri, ilk kez F.W. Taussig tarafından kullanılmıştır.²⁷ Taussig'e göre, mal değişimine dayanan ticaret hadlerine iki yönden bakılmalıdır. Birincisi "brüt değişim ticaret hadleri" ve ikincisi "net değişim ticaret hadleridir." Brüt değişim ticaret hadleri, ithal ve ihraç mallarının, her ikisinin de tüm hacmin reel açıdan kaydeder ve ithalatın fiziksel miktarının ihracatın fiziksel miktarına oranıdır. Net değişim ticaret hadleri, bu mallardan yalnızca ödemesi yapılanları ele alır ve bu kavramlar, malların hareketlerinden dolayı ortaya çıkan ve diğer ödemelerin yapılmasını sağlayan hizmetleri kapsamaz.²⁸

Brüt değişim ticaret haddi, ithal malları miktar endeksinin ihraç malları miktar endeksine bölünmesi ile elde edilir. Bir başka deyişle, bir ülkenin ithalatının fiziki miktarı ile ihracatının fiziki miktarı arasındaki değişim oranıdır.²⁹ Bu oran aşağıdaki formül yardımı ile hesaplanır:

$$BDTC = \left(\frac{\text{İthalat Miktar Endeksi}}{\text{İhracat Miktar Endeksi}} \right) \times 100$$

Brüt değişim ticaret haddine ilişkin oransal bir artış olumlu bir değişmeyi yansıtmaktadır. Çünkü verilen bir ihracat hacmiyle temel yıla nazaran daha fazla ithalat yapılabilmektedir.³⁰ Belirli miktar ihracat karşılığında daha fazla miktarda ithalat yapılabilmesi ile ihracat hacmindeki düşüşe karşı aynı hacimde ithal malı alınmaya devam edilebilmesi, brüt değişim ticaret hacminde artışı yani lehte değişimi gösterir.

Brüt değişim ticaret haddinin tam bir ölçüt olabilmesi için, ithalatın tamamı ile ihracat gelirleri ile karşılanması şarttır. Oysa ithalat hacmindeki değişme, yalnız mal ihracatının değil, sermaye akımlarından sağlanan bir gelirin de sonucu olabilir. Eğer ki,

---

²⁷ Viner, a.g.e, s.562.

²⁸ F.W. Taussig. **International Trade**, New York: Macmillan Company, 1927, s.113-114.

²⁹ Rıdvan Karluk, **Uluslararası Ekonomi: Teori ve Politika**, 7.Baskı, İstanbul: Beta Yayıncılık, 2003, s.154.

³⁰ Necati Mumcu, **Pür Dış Ticaret Teorisi ve İktisadi Gelişme**, İstanbul: Ofset Matbaacılık Ltd. Şti., 1969, s.78.

dış ticaret yalnız mal hareketlerini kapsıyor ve ihracat devamlı şekilde ithalata eşitleniyorsa, net değişim ticaret hadleri ile brüt değişim ticaret hadleri birbirine eşit olacaktır. İhracat ve ithalat değerleri eşit olunca, $P_x \times Q_x = P_m \times Q_m$ eşitliğine ulaşılır. Buradan da $P_x / P_m = Q_m / Q_x$ elde edilir. Ancak gerçek hayatta mal ve hizmet akımlarının yanında uluslararası sermaye hareketlerinin de yer alması, net ve brüt değişim ticaret hadleri arasındaki bu özdeşliği ortadan kaldırır.³¹

Net değişim ticaret hadleri için ileri sürülen tenkitler, brüt değişim ticaret hadleri için de geçerlidir. Brüt değişim ticaret hadleri, fiyat değişmelerinin doğurduğu sakıncaları ortadan kaldırmak gayesiyle düşünüldüğü halde bu gayeye ulaşmak için yine bir fiyat indeksi kullanılmıştır. İthalatın ihracatı aşmasının nedeni o ülkenin ikrazatta bulunmasının bir sonucu ise, bu reel gelir azalmasını ifade etmez. Yapılan ikrazat geri ödendiği zaman gayri safi ticaret hadleri ülke lehine dönecektir.³²

3.3. Gelir Ticaret Hadleri

Gelir ticaret haddi, ihracat fiyat indeksi ile ithalat fiyat indeksi arasındaki ilişkiye ihracat miktar endeksinin eklenmesi ile hesaplanmaktadır. Gelir ticaret haddi, net değişim ticaret haddinin, ihracat miktar indeksi ile çarpılmasıdır.³³

$$GTH = \left(\frac{P_x}{P_m} \right) \times Q_x$$

Gelir ticaret hadleri kavramı, G.S. Dorrance tarafından literatüre kazandırılmıştır. Dorrance, gelir ticaret haddi kavramını şu şekilde açıklamaktadır.³⁴

“Böyle bir indeksin hesabı nispi olarak basittir. Yabancı hesapları analiz edilen her ülke için, ithalatının fiyatı ve ihracatının değerinin bir indeksi hesaplanarak, ihracat fiyat indeksinin ithalat fiyat indeksine bölünmesinden çıkan sonuç, ilgili ülke için, ihracatının gelirinden elde edilebilir ithalatının hacmindeki değişimleri yansıtabilir.”

³¹ Hepaktan ve Karakayalı, a.g.e, s.186-187.

³² Mumcu, a.g.e, s.78.

³³ Karluk, a.g.e, s.154.

³⁴ Yılmaz, a.g.e, s.22.

Gelir ticaret hadlerinin anlamı, net trampa ticaret hadlerinin olumsuz değişmelerinin ihracat miktar artışları ile giderilebileceğidir. Yani, net trampa ticaret hadleri ile gelir ticaret hadleri aynı dönemde ters yönde olabileceklerdir. Ancak, net trampa ticaret hadlerinin aleyhe geliştiği bir dönemde ihracat miktarının artışı nedeniyle bu fark gelir yönünden kapatılsa bile, bundan ülkenin dış ticaretten kazançlı çıktığı sonucuna ulaşmak doğru yorum olmayacaktır.³⁵

Gelir ticaret hadlerinin iyileşmesi, o ülkenin ihracatının satın alabileceği ithalatının hacminin arttığını gösterir. Bu sebep ile bu indekse ‘‘ithal kapasitesi indeksi’’ diyenler de vardır. Formölde de görölebileceği gibi, gelir ticaret hadleri iki indeksin çarpımından oluşur. Bu özellik hesaplamada hata ihtimalini arttırabilmektedir. Ek olarak, mal değişimine dayanan ticaret hadlerinin doğru cevap verdiği bazı hallerde gelir ticaret hadleri yanıltıcı sonuçlar verebilir ve bu nedenle bir refah göstergesi olmaktan uzaktır.³⁶

3.4. Faktör Verimliliğine Dayanan Ticaret Hadleri

Mal değişimini dikkate alan dış ticaret hadleri verimlilik değişikliklerini dikkate almamaktadır. Oysa prodüktivite değişmeleriyle, gelişme arasında yakın bir ilişki bulunduğu açıktır. Örneğin; net değişim ticaret hadleri ülkenin aleyhine dönse bile, eğer verimlilikte bir artış varsa ve ihraç malları üretim maliyeti düşmüşse, ülkenin refahı artmış olabilir. Bu gibi nedenlerle, prodüktivite değişimlerini dikkate almak gerekir.³⁷ D.H. Robertson faktör verimliliğine dayanan ticaret hadlerini ‘‘hakiki’’ ticaret hadleri olarak isimlendirmektedir.³⁸ Faktör verimliliğine dayanan ticaret hadleri ‘‘tek faktörlü’’ ve ‘‘çift faktörlü’’ olmak üzere ikiye ayrılır.

---

³⁵ Kumbaracıbaşı, a.g.e, s.84.

³⁶ Mumcu, a.g.e, s.79.

³⁷ Erol İyibożkurt, **Uluslararası İktisat: Teori-Politika-Uygulama**, 4.Basım, Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları, 2001, s.126.

³⁸ D.H. Robertson. **Utility and All That and Other Essays**, London: George Allen Unwin Ltd, 1952, s.175

3.4.1 Tek Faktörlü Ticaret Hadleri

Tek faktörlü ticaret hadleri, net değişim ticaret hadlerini ihracat malları üretimindeki verimlilik değişimlerine göre düzeltmektedir. İhracat prodüktivite indeksini V_X ile gösterirsek tek faktörlü ticaret hadleri:

$$T_{SF} = \left(\frac{P_X}{P_M} \right) V_X \text{ şeklinde hesaplanır.}$$

Tek faktörlü ticaret hadlerinin iyileşmesi lehte bir sonuç doğurur ve ihracat malları üretiminde kullanılan faktör birimi başına daha fazla bir ithalatın sağlanabileceği anlamına gelir.³⁹

3.4.2 Çift Faktörlü Ticaret Hadleri

Net değişim ticaret hadleri, ihracat ve ithalat sektöründeki verimlilik değişimleri ile düzeltilmiş ise, buna çift faktörlü ticaret hadleri adı verilir. Bu kavramı ilk kez Viner kullanmıştır.⁴⁰ İthalat prodüktivite endeksinin V_M ile gösterilmesi durumunda çift faktörlü dış ticaret hadleri şu şekilde hesaplanır:

$$T_{DF} = \left(\frac{P_X * V_X}{P_M * V_M} \right)$$

Çift faktörlü ticaret hadlerinin iyileşmesi, ihracat mallarının üretiminde kullanılan faktörlerin bir ünitesinin, ithal malları içinde mevcut yabancı faktörlerin daha fazla ünitesi ile mübadele edildiğini gösterir. Faktör olarak emeği göz önünde bulundurursak, ihracat edilen bir saatlik bir emek temel yıla nazaran daha fazla emek-saat satın alabilmiştir.⁴¹

Diğer dış ticaret hadleri tanımlarında olduğu gibi kaynak verimliliğine dayanan dış ticaret hadleri tanımları da eleştirilmiştir. Uygulamada verimlilik artışlarını hesaplamak oldukça güçtür. Ayrıca, ülke ekonomisi açısından önemli olan, o ülkenin

---

³⁹ Mumcu, a.g.e, s.80.

⁴⁰ Viner, a.g.e, s.561.

⁴¹ Mumcu, a.g.e, s.81.

ihraç ettiği bir birim girdi karşılığında ne miktarda yabancı girdi elde ettiği değil, ne kadar ithal malı elde etmiş olduğudur.⁴²

---

⁴² Karluk, a.g.e, s.155.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SINGER-PREBISCH TEZİ ve DIŞ TİCARET HADLERİ

Uluslararası ticaret teorisi, ortaya atıldığından günümüze kadar, serbest dış ticaretin mevcut bütün ekonomiler için yararlı olacağını kanıtlamaya yönelmiştir. Başka bir deyişle, serbest dış ticaret sonucu dünya refahı artmış olacaktır. Ancak, uluslararası ticaretin yararlı olabilmesi uygulamada belli koşulların gerçekleşmesine bağlı olduğu gibi, her ekonominin her zaman dış ticaretten avantajlı çıkacağını da savunma olanağı yoktur. Ayrıca, toplam olarak uluslararası ticaret dünya refahında bir artış sağlayabilecekse, ortaya çıkan sorun, bu refah artışının bölüşümü ile ilgili olmaktadır. Adam Smith (1776)⁴³, Milletlerin Zenginliği adlı eserinde konuyu şöyle açıklamıştır:

“Primler ve tekeller aracılığı ile zorlanan bir ticaret, lehinde kurulmak istendiği ülkeye sakıncalı olabilir; çoğu zaman da skıncalıdır. Ama sıkı veya zor olmaksızın, iki yer arasında doğal ve düzgün şekilde yürütülen ticaret, her zaman için ama hep eşit derecede olmamak üzere, bunların ikisine de faydalıdır.”

Uluslararası ticaretten doğan kazançların ölçülebilir dağılımı ticaret hadlerine bağlı olduğundan, dış ticaret hadleri üzerinde geçmişten günümüze kadar hem teorik hem de ampirik çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmaların bir kısmı ürünler arası ticareti mevzu ederken bir kısmı da gelişmişlik düzeylerine göre ülkeler arası ticareti baz almaktadır.

Dış ticaret hadleri, gelişmekte olan ülkelerde gelişmiş olanlara nazaran daha önemli bir yer tutmaktadır.⁴⁴ Bunun gerekçeleri şu şekilde sıralanabilir:

- Az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde dış ticaret hacim olarak dar olmakla birlikte, dış ticaretin milli gelir içindeki payı fazladır. Aşağıda gösterilen tablolarda bu durum açıkça görülmektedir.

---

⁴³ Smith, **a.g.e**, s.524.

⁴⁴ Mumcu, **a.g.e**, s.89.

Tablo 1
İHRACAT/GSYH (%)

Ülkeler	2008	2009	2010	2011
1.AB ÜLKELERİ	37,42	36,22	40,63	44,40
Bulgaristan	43,12	33,66	43,00	52,27
Letonya	27,74	27,75	36,72	42,47
Litvanya	44,99	44,49	56,73	65,79
Macaristan	69,68	66,80	73,67	79,04
Polonya	32,02	31,71	34,01	36,67
Romanya	24,24	24,72	30,02	33,02
2.AB ADAYI ÜLKELER	18,53	16,81	16,12	18,02
Hırvatistan	20,28	16,83	19,87	21,42
Makedonya	39,64	28,83	35,14	41,65
Türkiye	18,08	16,62	15,57	17,42
3.DİĞER GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER	28,86	22,99	24,54	25,52
Arjantin	21,76	18,34	17,61	18,95
Brezilya	11,99	9,43	9,42	10,27
Çin	31,61	24,08	26,61	26,02
Endonezya	27,36	22,21	22,32	23,70
Güney Afrika	30,87	22,03	22,51	23,72
Hindistan	15,41	13,02	13,89	16,57
İran	32,42	21,86	23,98	27,15
Malezya	90,76	77,87	80,54	79,27
Meksika	26,67	26,02	28,79	30,29
Mısır	16,16	12,23	12,10	12,95
Pakistan	12,40	10,83	12,13	12,07
Rusya	28,41	24,81	26,92	28,21
S.Arabistan	65,80	51,05	55,09	61,05
Tayland	64,53	57,60	61,26	65,50

Kaynak: T.C Kalkınma Bakanlığı, Uluslararası Ekonomik Göstergeler, 2012, s.43.

Tablo 1’den de anlaşılacağı üzere, gerek AB üyesi gelişmekte olan ülkelerde, gerek AB adayı gelişmekte olan ülkelerde ve gerekse diğer gelişmekte olan ülkelerde ihracatın GSYH içindeki payı fazladır. İhraç mallarının fiyatlarının değişmesi, bu ülkelerin GSYH’da önemli değişikliklere neden olacaktır. Bu oran, ithalatın GSYH’daki payı kadar fazla değildir ancak gelişmekte olan ülkelerin ihracat gelirleri ile ithalatlarını karşıladıkları düşünülürse oranın önemi daha da belirgin olacaktır.

Tablo 2
İTHALAT/GSYH (%)

Ülkeler	2008	2009	2010	2011
1.AB ÜLKELERİ	46,96	39,97	44,48	47,94
Bulgaristan	70,99	48,41	53,25	59,98
Letonya	47,16	36,15	46,07	54,54
Litvanya	65,81	49,47	64,00	73,85
Macaristan	68,97	61,62	68,11	71,98
Polonya	38,93	34,72	37,91	40,48
Romanya	40,60	33,01	37,63	40,18
2.AB ADAYI ÜLKELER	29,58	24,37	26,38	31,93
Hırvatistan	44,16	34,07	33,74	36,37
Makedonya	69,19	53,96	58,19	65,79
Türkiye	27,65	22,94	25,37	31,10
3.DİĞER GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER	24,51	20,06	22,05	22,88
Arjantin	17,70	12,79	13,07	15,01
Brezilya	11,05	8,24	8,94	8,59
Çin	25,04	20,12	23,54	23,88
Endonezya	24,99	17,41	19,10	20,90
Güney Afrika	37,07	26,05	25,92	29,76
Hindistan	25,41	20,31	21,47	25,39
İran	16,37	14,08	15,51	14,10
Malezya	71,15	61,15	66,74	65,15
Meksika	29,72	27,88	30,57	31,92
Mısır	30,03	23,83	24,22	24,99
Pakistan	25,83	19,56	21,41	20,91
Rusya	19,34	17,26	18,40	19,16
S.Arabistan	24,17	25,36	23,44	22,05
Tayland	65,73	51,09	58,05	66,20

Kaynak: T.C Kalkınma Bakanlığı, Uluslararası Ekonomik Göstergeler, 2012, s.44.

Günümüzde, gelişmekte olan ülkeler ihrac ettikleri birçok malın aksam ve parçalarını ithal etmektedirler. Bu nedenle, ithal malların fiyatları ne kadar makul olursa ihracat da o kadar kolay gerçekleşecektir. Ülke gelirine katkısı da o denli fazla olacaktır.

Tablo 3
DIŞ TİCARET HACMİ (Milyar \$)

Ülkeler	2008	2009	2010	2011
1.AB ÜLKELERİ	890,10	654,18	765,33	929,24
Bulgaristan	59,50	39,93	46,04	60,10
Letonya	25,05	16,52	19,88	27,41
Litvanya	55,06	34,84	44,11	59,65
Macaristan	213,85	162,62	182,37	211,89
Polonya	375,61	286,21	337,82	396,95
Romanya	132,50	94,88	111,24	138,91
2.AB ADAYI ÜLKELER	389,59	282,48	340,02	423,27
Hırvatistan	44,84	31,68	31,86	36,08
Makedonya	10,76	7,73	8,74	11,44
Türkiye	333,99	243,07	299,43	375,75
3.DİĞER GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER	6.913,75	5.452,64	7.221,49	8.945, 15
Arjantin	128,00	95,17	112,77	151,01
Brezilya	380,32	286,67	393,45	470,17
Çin	5.560,28	2.205,96	2.974,46	3.642,03
Endonezya	267,14	213,43	293,40	377,47
Güney Afrika	186,28	136,67	176,05	218,53
Hindistan	515,32	422,11	576,49	766,44
İran	171,07	129,60	165,55	199,00
Malezya	374,12	281,21	363,54	415,85
Meksika	616,98	475,79	614,69	717,97
Mısır	75,02	68,01	79,36	89,43
Pakistan	62,65	49,17	59,19	69,34
Rusya	792,94	514,37	674,03	876,52
S.Arabistan	428,56	287,84	358,01	496,16
Tayland	355,07	286,04	380,49	455,25

Kaynak: T.C Kalkınma Bakanlığı, Uluslararası Ekonomik Göstergeler, 2012, s.35.

Gelişmiş ülke ekonomilerinden, 2011 yılı için, ABD'nin dış ticaret hacminin 3.746,30 milyar dolar; Japonya'nın dış ticaret hacminin 1.676,64 milyar dolar olduğu görüldüğünde gelişmekte olan ülkelerin dış ticaret hacimlerinin oldukça küçük olduğu anlaşılır. Bir başka deyişle, ABD'nin dış ticaret hacminin dünya ticaret hacmi içindeki payı 2011 yılı için, %10.32 iken, gelişmekte olan ülkelere biri olan Türkiye'nin dış ticaret hacminin dünya ticaret hacmi içindeki payı %1,03'tür.⁴⁵

⁴⁵ T.C Kalkınma Bakanlığı, Uluslararası Ekonomik Göstergeler, 2012, s.35-36.

- Gelişmekte olan ülkeler, sanayileşmiş ülkelerin seviyelerine ulaşabilmek için gerekli olan kapital ve teçhizatı ithal etme mecburiyetindedirler. İthalat kapasitesi ise geniş ölçüde dış ticaret hadlerine dayanır. Ancak, Ragnar Nurkse'nin de belirttiği gibi dış ticaret hadleri otomatik bir kapital birikim aracı değildir.⁴⁶
- Az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerin çoğu ilksel madde ihraç ederken ithalatlarında da sınai mamuller başta gelmektedir. Bu nedenle ilksel mallarla sınai mamullerin değişim oranları önem kazanmaktadır. Bu argüman, mamul mallar ile ilksel maddeler arasındaki mübadele oranını tam olarak temsil edemeyeceği söylenebilir. Bunun sebebi ise bazı gelişmiş ülkelerin ihracatında ilksel maddelerin payının büyük olmasıdır. Örneğin, Danimarka'da süt ürünleri, domuz pastırması ve yumurta ihracatı ile sağlanan gelirler yüksek meblağlar da olunca, yerli sanayinin serbest ticaret şartları altında gelişmesini etkilemiş ve neticede üretilen sanayi ürünleri için ihracat piyasaları doğurmuştur.⁴⁷

Dış ticaret hadlerinin seyri konusunda iktisat literatüründe iki farklı görüş bulunmaktadır. Bunlardan ilki; Klasik İktisatçıların savunduğu, dış ticaret hadlerinin gelişmekte olan ülkeler lehine gerçekleşeceği yönündeki görüştür. İkincisi ise; Singer-Prebisch tezi olarak iktisat yazınına kazandırılan ve daha sonra birçok çalışmanın temelini oluşturan dış ticaret hadlerinin gelişmekte olan ülkeler aleyhine değişeceği görüşüdür.⁴⁸

4.1. Dış Ticaret Hadlerinin Gelişmekte Olan Ülkeler Lehine Olacağı Tezi

Klasik İktisatçılar, dış ticaret hadlerinin uzun dönemde, daha çok hammadde ve tarımsal ürün ihracatçısı olan gelişmekte olan ülkelerin lehine ve dolayısıyla sanayi ürün ihracatçısı gelişmiş ülkelerin aleyhine olacağını öne sürmüşlerdir. Ticaret hadlerinin

⁴⁶ Ragnar Nurkse, **Problems of Capital Formation in Underdeveloped Countries**, Oxford: Basil Blackwell, 1953, s. 99.

⁴⁷ Charles P. Kindleberger, **Uluslararası İktisat**, Necdet Serin (çev.), Ankara: Doğan Yayınevi, 1970, s. 94.

⁴⁸ Dennis R. Appleyrad and Alfred J. Field, **International Economics**, 2.Basım, Chicago: Irwin, 1995, s.781-787.

birincil mal üreticileri lehine gelişeceğini iddia edenler, iddialarını şu argümanlara dayandırmaktadır:

- Tarımsal ürün üretiminde, azalan verimler yasası nedeniyle, üretimin yeteri kadar arttırılamaması sonucu, uzun dönemde tarımsal ürün fiyatları, üretimin arttırılması mümkün olan endüstriyel ürün fiyatlarından daha hızlı artacaktır. Böylelikle, ticaret hadleri, tarımsal ürün üreten ülkeler lehine gelişecektir.
- Gelişmiş ülkelerin, gelişmekte olan ülkelere satın aldıkları tarımsal ürünlere talepleri yoğun olduğundan, tarımsal ürün fiyatları sınai malların fiyatlarına göre daha yüksek olacaktır. Dolayısıyla, sınai mallar ihracatçısı gelişmiş ülkeler, tarımsal ürünler ihracatçısı gelişmekte olan ülkelere yaptıkları ticaretle, dış ticaret hadleri, gelişmiş ülkelerin aleyhine olacaktır.
- Fiyat endeksleri, sanayi mallarının kalitesinde meydana gelen değişimleri aksettirmeyeceğinden bu durum birincil madde üreticileri lehine dış ticaret hadlerini geliştirir.
- Ticaret hadlerini yalnızca görülebilir ticaret hesabına dayanarak bulmak tatmin edici değildir. Bütün cari hesap kalemlerini(görünmeyenler ticaretini de dahil ederek) dikkate almak gerekir. Çünkü, görünmeyen kalemler içinde yer alan ulaştırma masrafları, uzun dönem borçların faizleri, doğrudan doğruya yapılan yatırımlardaki kar transferleri azalma eğilimindedir. Bu husus, ticaret hadlerinin birincil madde üreticilerinin lehine dönmesine sebep olabilir.⁴⁹

Klasik İktisatçıların Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi, gelişmekte olan ülkelerin ilksel ürünlerin üretiminde uzmanlaşmaları gerektiği biçiminde kabul edilmiştir. Bu durum sonucunda, söz konusu ülkelere gelişmiş ülkelere teknik gelişme kazançlarının transferi söz konusu olacaktır. Ayrıca gelişmekte olan ülkelerin büyüme teorileri genellikle karşılaştırmalı üstünlük ilkelerini barındırmamaktadır. Ayrıca geleneksel dış ticaret teorisinin, az gelişmiş ülkelerin gerçekleriyle çok az ilişkisi

---

⁴⁹ İyiboçkurt, a.g.e, s.127.

bulunduğundan verimliliği optimize eden bir metod olarak güvenilemez. Çünkü; gelişmekte olan ülkelerdeki faktörlerin gerçek sosyal fırsat maliyeti, eksik rekabet piyasası koşulları yüzünden farklı faktörlerin piyasa fiyatları tarafından belirlenemez. Klasik analizlerde dikkate alınmayan dışsal ekonomiler ve ölçek ekonomileri önemli olabilir. Girdi arzı ve onların yapısı, farklı zaman dönemleri arasında duruma kendini uydurabilir. Ek olarak da, tüketici ve üreticilerin talebi, farklı mallar arasındaki tamamlayıcılıkların yapısı nedeniyle önemli ölçüde etkilenebilir. Gelişmekte olan ülkelerin bu sorunları, faktörlerin parasal maliyeti ve gerçek sosyal maliyeti arasında bir ayrılık yaratır ve bu nedenle, bu ülkelerin ticareti, gerçek sosyal fırsat maliyetlerinden çok, tahrip edilmiş olan parasal maliyetler ile ifade edilen temel fiyatlar tarafından belirlenir.⁵⁰ Bu durum göstermektedir ki, Klasik Teori'nin varsayımları gerçek hayattaki durumu yansıtmamaktadır.

4.2. Dış Ticaret Hadlerinin Gelişmekte Olan Ülkeler Aleyhine Olacağı Tezi

İkinci Dünya Savaşı sonundan itibaren dünyadaki hakim ekonomik görüş dış ticaret hadlerinin gelişmekte olan ülkeler lehine değişeceği yönündeydi. Bunun sebebi olarak da ilksel malların üretildiği sektörlerle ilişkili endüstrilerdeki hızlı teknolojik gelişmeler gösteriliyordu.⁵¹ Ancak bu görüş 1950'li yılların başında reddedildi. 1950 yılının Mart ayında Arjantinli iktisatçı Raul Prebisch'e ait "The Economic Development of Latin America and Its Principal Problems"⁵² adlı makalenin İngilizce versiyonu yayımlandı. Aynı aylarda Alman iktisatçı Hans Singer'in "The Distribution of Gains Between Investing and Borrowing Countries"⁵³ adlı makalesi yayımlandı. Çalışmalara göre dış ticaret hadleri, uzun dönemde tarımsal ürün ihraç eden ülkeler aleyhine gelişecektir. Çünkü, ham madde ve tarımsal ürünler ihracatçısı olan az gelişmiş ülkelerde, bu malların fiyatları ithal ettikleri sanayi ürünlerine karşın daha düşük bir

---

⁵⁰ Rıdvan Karluk, **Türkiye'de İhracata Yönelik Dış Ticaret Politikası ve İhracatın Yapısal Analizi**, Eskişehir: EİTİA, 1981, s.15-25.

⁵¹ Bilge Erten, "North-South Terms of Trade Trends from 1960 to 2006", **International Review of Applied Economics**, Vol.25, No.2, March 2011, s.172.

⁵² Raul Prebisch, "The Economic Development of Latin America and Its Principal Problems", New York: United Nations, 1950.

⁵³ Hans Singer, "The Distribution of Gains Between Investing and Borrowing Countries", **American Economic Review**, Vol.40, No:2, 1950, s.473-485.

hızla artacak ve söz konusu ülkelerin ticaret hadleri olumsuz bir değişim gösterecektir. Bu durum ilk kez Raul Prebisch ve Hans Singer tarafından ortaya konulduğundan ‘‘Singer-Prebisch Tezi’’ ismini almıştır. Singer-Prebisch’in görüşleri, Birleşmiş Milletler’in bir yayınında şöyle ortaya konulmuştur.⁵⁴

‘‘19. yüzyılın ikinci yarısından İkinci Dünya Savaşı’na kadar geçen dönemde, ilkel madde fiyatlarında sanayi ürünleri fiyatlarına oranla devamlı olarak bir düşme eğilimi vardır. Ortalama olarak belli bir ilkel madde ihracatı, bu dönemin sonunda, dönem başında aldığı kadar ancak yüzde 60’ını satın alabilmektedir’’

Prebisch, yapmış olduğu ampirik çalışmasında, birçok gelişmekte olan ülkenin fiyat endeksleri mevcut olmadığı için, 1870-1938 dönemine ilişkin olarak İngiltere’nin dış ticaret hadlerini kullanmıştır. İngiltere ticaret hadlerinin bu dönem içerisinde düzenli olarak arttığını ortaya koymuştur. 1870 yılı baz yıl olarak seçildiğinde, 1938 yılı için ticaret hadlerini 170 olarak hesaplamıştır.⁵⁵

İngiltere’nin dış ticaret hadleri üzerinde A.H. Imlah ve C.P. Kindleberger tarafından yapılan ve 1850 ile 1938 yıllarını kapsayan çalışmalar, İngiltere’nin dış ticaret hadlerinin bu yüzyılın başına kadar devamlı bir düzelme gösterdiği, Birinci Dünya Savaşı sırasında bir miktar kötüleştiği fakat 1918’den sonra tekrar düzeldiğini ortaya koymuştur. 1850-1938 dönemi boyunca genel eğilim dış ticaret hadlerinin düzeldiği şeklindedir.⁵⁶

---

⁵⁴ Karluk, **Uluslararası Ekonomi: Teori ve Politika**, s.156.

⁵⁵ Prebisch, a.g.e, s.262.

⁵⁶ Charles P. Kindleberger, **The Terms of Trade A European Case Study**, London: Chapman and Hall, 1956, s.342.

TABLO 4
İNGİLTERE’NİN DIŞ TİCARET HADLERİ
(1870-1933)

Dönem	Dünya Ticaretinde Tarımsal Ürünlerin Sanayi Ürünlerine Birim Değer Oranı	İngiltere’ nin İthalatının ihracatına Birim Değer Oranı	Cari Yıl Ağırlıklı Ticaret Bakanlığı Endeksi
1876-1880	147	163	-
1881-1885	145	167	-
1886-1890	137	157	-
1891-1895	133	147	-
1896-1900	135	142	-
1901-1905	132	138	-
1906-1910	133	140	-
1910-1913	137	140	-
1913	137	137	143
1921	94	93	101
1922	103	102	109
1923	114	107	111
1924	121	122	117
1925	123	125	120
1926	121	119	117
1927	125	122	117
1928	121	123	120
1929	118	122	120
1930	105	112	109
1931	93	102	99
1932	89	102	99
1933	89	98	96

Kaynak: Charles P. Kindleberger, **The Terms of Trade A European Case Study**, London: Chapman and Hall, 1956, s.342.

ABD için yapılan bir çalışmada da, İngiltere’nin dış ticaret hadlerindeki gelişmeye benzer bir eğilim ortaya çıkmıştır. ABD’nin 1913 yılında hammadde ve tarımsal ürün fiyatlarının, sanayi ürünleri fiyatlarına oranını gösteren endeks değeri 141 iken, 1948 yılında 108 puana düşmüştür. Arthur Lewis’in (1952)⁵⁷ hammadde ve tarımsal ürünler ile sanayi ürünleri arasında 1870-1950 dönemini kapsayan çalışmasında, dış ticaret hadlerinin dönem boyunca genel olarak kötüleştiği ve

⁵⁷ Arthur Lewis, ‘World Production, Prices and Trade, 1870-1960’, **The Manchester School**, Vol.20, No:2, 1952, s.105-138.

gelişmekte olan ülkelerin ihraç ürünlerini oluşturan hammadde ve tarımsal ürünler aleyhine bir gelişim gösterdiği sonucuna varılmıştır.

Durumu daha iyi değerlendirebilmek açısından yine aynı dönemlerde sanayi malı ihracatçısı ülkelerin 1937 yılı baz yıl alınarak United Nations verileri ile hesaplanmış olan dış ticaret hadlerinin seyri aşağıdaki tablo yardımı ile görülebilir.

TABLO 5
MAL TİCARET HADLERİ(1937=100, \$ CİNSİNDEN)

Yıllar	Amerika	İngiltere	Almanya
1928	82	90	86
1929	86	92	85
1930	94	98	92
1931	93	109	106
1932	101	110	123
1933	107	113	122
1934	108	111	115
1935	112	108	107
1936	104	106	103
1937	100	100	100
1938	103	110	113
1939	99	107	110
1940	99	95	113

Kaynak: Yılmaz, a.g.e, s.70.

1960'lı yıllardan sonraki on beş yıllık dönemde durum tersine dönmeye başlamış ve gelişme yolundaki ülkelerin dış ticaret hadlerinde bir düzelme ortaya çıkmıştır. Özellikle 1970'li yıllarda petrol fiyatlarında meydana gelen hızlı artışlar nedeniyle petrol ihraç eden zengin gelişmekte olan ülkelerin dış ticaret hadlerinde olumlu gelişmeler görülmüştür.⁵⁸

---

⁵⁸ Karluk, **Uluslararası Ekonomi: Teori ve Politika**, s.157-158.

TABLO 6
İHRACAT FİYATLARINDAKİ DEĞİŞMELER ve DİŞ TİCARET HADLERİ

Yıllar	İhracat Fiyatlarında Değişmeler			Dış Ticaret Hadlerinde Değişmeler (Yıllık Ortalama, %)		
	A	B	C	A	B	C
1965-1973	6,4	7,6	4,8	0,7	0,3	-1,0
1973-1980	14,0	26,9	10,4	1,6	13,4	-3,0
1981	0,5	12,0	-4,9	-0,9	19,5	-1,8
1982	-6,7	-9,2	-3,4	-1,8	-5,4	3,0
1983	-2,4	-8,8	-3,0	0,0	-6,6	0,1
1984	-1,0	-3,1	-3,1	0,7	1,3	0,3
1985	-3,1	-3,1	-1,6	-0,8	-1,3	1,0

Kaynak: World Bank, **World Development Report**, 1987, s.178.

A: Gelişmekte Olan Ülkeler

B: Yüksek Gelirli Petrol İhraç Eden Ülkeler

C: Sanayileşmiş Ülkeler

Bu şekilde var olan değişiklikler nedeniyle UNCTAD, ülkeleri ihraç ettikleri temel ürünlere ve coğrafik konumlarına göre sınıflandırarak analiz etmeye başlamıştır. Gelişmekte olan ülkeleri petrol ihraç edenler ve etmeyenler olmak üzere ikiye ayırmıştır. Petrol ihraç etmeyen ülkeler ise ürün ihraç edenler ve diğerleri şeklinde sınıflandırmaya tabi tutulmuştur. Ek olarak da iki sınıftan bahsedilmiştir. Bunlardan biri en az gelişmiş ülkeler(LDCs), diğeri ise yüksek borçlu ülkelerdir(HICs). Bu sınıflandırma hala geçerliliğini korumaktadır.⁵⁹

1960'lı yıllardan sonraki dış ticaret hadleri ile ilgili teorik ve ampirik çalışmaların neler olduğu sırasıyla incelenecektir. Ancak daha önce eksik kalmaması adına dış ticaret hadlerinin, uzun vadede, neden gelişmekte olan ülkelerin aleyhine bir seyir izlediği konusu yazılmalıdır. Singer-Prebisch bu gelişmeyi üç nedene dayandırmaktadır.

---

⁵⁹ United Nations Conference on Trade and Development(UNCTAD) , **Trade and Development Report**, United Nations: New York and Geneva, 2005, s.8.

4.3 Dış Ticaret Hadlerinin Gelişmekte Olan Ülkelerin Aleyhine Dönmesinin Nedenleri

Dış ticaret hadlerinin gelişmekte olan ülkelerin aleyhine dönmesinin talep yönlü nedenleri arasında sınai mallar üreten ülkelerle ilksel madde üreten ülkelerde ithal malları talebinin artış haddindeki nispetlilikler, az gelişmiş ülkelerin ihraç ettiği doğal hammaddelerin yerini yapaylarının alması ve gelişmiş ülkelerin kendi tarım kesimlerini korumak için aldığı önlemler sayılabilir. Arz yönlü faktörler ise, teknolojik yenilikler sonucu arz miktarının artması ve fiyatı arttırıcı sendikal kuruluşların bulunmaması nedenlerinin fiyatları aşağı çekmesi şeklinde sıralanabilir.⁶⁰

Gelişmekte olan ülkelerin ihraç ürünleri arasında gıda maddeleri önemli bir yer tutmaktadır. Engel kanununa göre reel gelir arttıkça, gelirin, gıda maddeleri gibi zorunlu ihtiyaçlara harcanan kısmı azalır. Buna karşılık, sanayi mallarına yapılan harcamalar ise artar. Böylece, gelişmekte olan ülkelerde ithal mal talebi, ihraç malları talebinden daha hızlı yükseldiği için, ticaret hadleri gıda maddeleri ihraç eden ülkelerin aleyhine döner. Aynı zamanda ilksel maddelerin ve sınai ürünlerin taleplerinin farklı fiyat ve gelir elastikiyetlerine sahip olması yine dış ticaret hadlerinin gelişmekte olan ülkelerin aleyhine dönmesinin nedenlerindendir.⁶¹

Gelişme yolunda olan ülkelerin ihraç ettikleri hammaddeler ve tarımsal ürünlerin yerine, teknolojik gelişmelere bağlı olarak sunilerinin oluşturulması ve atıkların yeniden kullanılması dünya hammadde talebinde sürekli bir azalışa neden olmuştur. Hammadde talebindeki bu azalış ise, bunların fiyatlarının düşmesi sonucunu doğurmuştur.⁶²

Sanayileşmiş ülkelerde tarım kesimini koruyucu önlemler sonucunda dünya tarımsal ürün ithalatında büyük azalmalar olmuştur. Bu durum, gelişme yolunda olan

---

⁶⁰ Anthony P. Thirlwall, **Economics of Development: Theory and Evidence**, Ninth Edition, Macmillan, 2011, s. 540.

⁶¹ Hans Singer, "Policy Arena Beyond Terms of Trade – Convergence and Divergence", **Journal of International Development**, No:11, 1999, s.912.

⁶² J. Antonio Ocampo and M. Angela Parra, "The Commodity Terms of Trade and Their Strategic Implications for Development", **Profesional Practice in International Public Affairs**, March 2004, s.4.

Ülkelerin ihracat potansiyellerini büyük ölçüde sınırlandırmıştır. Ayrıca sanayileşmiş ülkelerde ortaya çıkan yenilikler, tarımsal ürünlerin arzında fazlaca artışlara neden olmakta ve böylece tarımsal ürünlerin fiyatları düşmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin ekonomik yapıları fiyat düşüşlerini engellemek için kısa dönemde üretimlerini kısacak kadar esnek değildir. Yani var olan kötüleşmeyi gelişmekte olan ülkelerin yapısal özelliklerinden ayrı bir şekilde açıklamak doğru olmayacaktır.

İlksel madde fiyatları konjonktürün refah devresinde şiddetle yükselmekte, alçalma safhasında ise, süratle düşmektedir. Sınai mamul fiyatları ise, refah devresinde ilksel maddelere göre daha az yükselmekte fakat depresyon döneminde refah devresinde yükseldikleri kadar dşmemektedirler. Bunun nedeni, sanayileşmiş ülkelerde refah döneminde sendikaların etkisi ile ücretlerin artabilmesi, ancak depresyon dönemlerinde ise yine sendikaların baskısıyla ücretlerin azalmasının engellenebilmesidir. İlksel madde üreten ülkelerde ise işçi sendikalarının olmaması veya varsa güçsüz olmaları buna mani olmakta böylece sınai mamullerle ilksel malların fiyatları arasında ilksel malların aleyhine bir fark oluşmaktadır.⁶³

Sanayileşmiş ülkelerde parasal gelirler, verimlilik artışı ile birlikte yükselmiş ve dolayısıyla artan verimlilik daha yüksek ücret var kar şeklinde gelir artışına yol açmıştır. Gelişmiş ülkelerde güçlü işçi sendikaları ve diğer tekelci kuruluşlar, verimlilikte meydana gelen artışları fiyatlara yansıtmayıp yüksek kar ve ücret şeklinde tutmuşlardır. Buna karşılık ilkel ürün üreten ülkelerin prodüktivite artışlarından sağlamış oldukları kazançlar çok düşük kalmıştır. Çünkü bu ülkelerde güçlü sendikaların hiç olmaması veya çok az sayıda olması nedeniyle verimlilik artışıyla ihrac mallarının fiyatları dünya piyasalarında düşmüştür. Böylece gelişmekte olan ülkelerden gelişmiş ülkelere doğru sürekli bir gelir akımı olmuştur.⁶⁴

4.4. Singer-Prebisch Tezinin Gelişimi

1950’li yılların başında oluşturulan Singer-Prebisch tezi birçok eleştiriye maruz kalsa da günümüzde hala şiddetli tartışmalara konu olmaktadır. Kimi yazarlar teorik

---

⁶³ Prebisch, a.g.e, s.12-13.

⁶⁴ W. Arthur Lewis, ‘‘Economic Development with Unlimited Supplies of Labour’’, **Manchester School of Economic and Social Studies**, May 1954, s.183-184.

olarak kimileri ise ampirik olarak yaptıkları çalışmalarla ya geçerliliğini ya neden geçersiz olduğunu ya da neden ölçüt olarak kabul edilemeyeceğini ispatlamaya çalışmaktadır.

Singer-Prebisch tezinin ilk halinde odaklanılan konu, ilksel mal ve sanayi ürünleri arasındaki az gelişmiş ülkeler aleyhine var olan dış ticaret hadleri ilişkisiydi(Singer I).⁶⁵ Yapılan çalışmalar, bu görüşü destekler nitelikteydi. Spraos(1980, 1983)⁶⁶, Thirlwall and Bergevin(1985)⁶⁷, Sarkar(1986a⁶⁸, 1986b⁶⁹, 1986c⁷⁰, 1991), Grilli and Yang(1988)⁷¹. Singer-Prebisch tezinin ülkeler bazındaki geçerli hali hiçbir tartışmaya yer bırakmayacak şekilde Kindleberger(1956, 1958⁷²) tarafından desteklendi. Kindleberger, 1913-1952 yılları arasında, net takas dış ticaret hadlerinin, Avrupa dışında kalan ülkelere karşı, %50 oranında Batı Avrupa lehine döndüğünü hesapladı.

Sonraki yıllarda, Güney'deki gelişmekte olan ülkeler, hala sanayi ürünlerini ihraç etmelerine rağmen, hızlı bir şekilde sanayileşmeye başlamışlardır. Bu sanayileşme süreci, gelişmekte olan ülkelerin ihraç mallarının kompozisyonunu da değiştirmeye başlamıştır. Sanayileşmiş ülkelerin sınai mal ihracatı, 1965-1980 yılları arasında yıllık %17, 1970-1984 yılları arasında ise %13 artış göstermiştir. Aynı periyotlarda gelişmekte olan ülkelerdeki sanayi mallarının ihracatının artış oranları ise yıllık olarak

---

⁶⁵ Sapsford, a.g.e, s.19.

⁶⁶ John Sproas, "The Statistical Debate on the Net Barter Terms of Trade Between Primary Commodities and Manufactures", **Economic Journal**, Vol.90, No.357, 1980.

⁶⁷ Arthur P. Thirlwall and John Bergevin, "Trends, Cycles and Asymmetrical in the Terms of Trade of Primary Commodities from Developed and less Developed Countries", **World Development**, Vol.13, No.7, 1985.

⁶⁸ Prabirjit Sarkar, "The Terms of Trade Experience of Britain Since the Nineteenth Century", **Journal of Development Studies**, Vol, 23, No. 1, 1986a, s.20-39.

⁶⁹ Prabirjit Sarkar, "The Singer-Prebisch Hypothesis: A statistical Evaluation", **Cambridge Journal of Economics**, Vol.10, No.4, 1986b, s.355-371.

⁷⁰ Prabirjit Sarkar, "Patterns of Trade and Movements of International Terms of Trade Between the Developing and Developed Market Economics 1950-80", **Economic Bulletin for Asia and the Pacific**, Vol.37, No.2, 1986c.

⁷¹ Enzo R. Grilli and Maw C. Yang, "Primary Commodity Prices, Manufactured Goods Prices and The Terms Of Trade Of Developing Countries: What the Long-Run Shows", **The World Bank Economic Review**, Vol.2, No.1, 1988.

⁷² C.P. Kindleberger, "The Terms of Trade and Economic Development", **Review of Economics and Statistics**, Vol.40, 1958, s.72-85.

%24 ve %22 artış göstermiştir. Üstelik gelişmekte olan ülkelerin sınai mallarının ihracat pazarı gelişmiş ülkeler olmuştur.⁷³Bu nedenle Singer, 1975 yılında yayımladığı makalesinde analizlerini artık ürünler bazında değil ülkeler bazında yapmaya başlamıştır(Singer II). Ülkeler az gelişmiş-Güney- ve gelişmiş-Kuzey- şeklinde gruplandırılmıştır.⁷⁴

Singer I ve Singer II arasındaki ayrım oldukça önemlidir çünkü gelişmekte olan ülkelerin ihraç malları arasında sanayi mallarının sayısı ve miktarı artmasına rağmen dış ticaret hadlerindeki olumsuz gelişim devam etmektedir. Bu düşünce yapılan birçok çalışma ile de desteklenmektedir. Örneğin, Sarkar ve Singer(1991)⁷⁵, sanayileşmiş ülkelere sınai mal ithal edip sonra yine sanayileşmiş ülkelere sınai malları ihraç eden gelişmekte olan ülkelere büyük bir örnek oluşturarak, dış ticaret hadlerinin yine de gelişme yolunda olan ülkeler aleyhine değiştiğini göstermiştir. , Çalışmada, 1970-1987 yılları arasındaki periyoda odaklanılmış ve gelişmekte olan ülkelerin dış ticaret hadlerinde yıllık %1, kümülatif olarak da %20 kötüleşme görülmüştür. Yapılan çalışmada, gelişmekte olan ülkelerin uzun dönemde dış ticaret hadlerinin aleyhlerine dönmesinin nedeni işgücü verimliliğinin gelişmiş ülkelere göre az olması şeklinde belirtilmiştir. Bu durum ihracat gelirlerinin ülkeler arasında dengesizce dağılmasına neden olmaktadır.

TABLO 7
Sanayi Ürünleri Üreten İşgücünün Verimlilik Artışı Yıllık(%)

	1960-1970	1970-1980
Gelişmiş Ülkeler	4.1	2.8
Gelişmekte Olan Ülkeler	2.3	0.4

Kaynak: UNCTAD,1983,s.485.

⁷³ Prabirjit Sarkar, ‘‘The South-South Economic Cooperations in the World of North-South Unequal Exchange’’, **MIMCO**, Yugoslavia: CICD, 1998.

⁷⁴ Hans Singer, ‘‘The Distribution of Gains Revisited’’, A. Cairncross and M. Puri (eds.), **The Strategy of International Development: Essays in the Economics of Backwardness**, London: Macmillan, 1975, s.1-38.

⁷⁵ Prabirjit Sarkar and Hans Singer, ‘‘Manufactured Exports of Developing Countries and Their Terms of Trade since 1965’’, **World Development**, Vol.19, No.4, 1991, s.333-340.

Sarkar ve Singer'in 1991 yılında yapmış olduğu çalışmanın sonucuna 1993 yılında P. Athukorola⁷⁶ ve M. Bleaney⁷⁷ tarafından karşı çıkmıştır. Çünkü, demir içermeyen ve işlenmemiş ürünleri dışladığında bulduğu sonuç ürünler arasında belirli bir trendin olmadığı yönündedir. Bu eleştirinin üzerine Sarkar ve Singer 1993 yılında cevap mahiyetinde bir makale yayımladılar ve şunu ifade ettiler: "Gelişmekte olan ülkelerin toplam imalat sanayi ürünlerinin ihracatında demir dışı metallerin dış ticaret hadlerinin oranları kötüleşmektedir ve eleştiri bazında yazılanlar ise önceki varyasyonları içermemektedir. Yazdığımız makalelerde, yalnızca Güney'in Kuzey'e ilksel mal ihraç ettiğinden dolayı dış ticaret hadleri kötüleşiyor dememekteyiz. Aynı zamanda, Güney'in Kuzey'e ihraç ettiği mamul mallar için de aynı sonuca ulaşmaktayız."⁷⁸

1999 yılında Singer-Prebisch tezine yeni bir katkı yapılmıştır. Tüm var olan argümanlara bir de ağır dış borç yükü eklenmiştir. Gelişmekte olan ülkeleri inceleyen Singer, ağır borç yükü altında olan ülkelerin herhangi bir maliyetten mecburen ihracat yapmak zorunda kaldıklarını belirtmiştir. Daha da fazlası, bu akıl dışı birleşim, ticaret yapan ülkelerin kendi pazar paylarını genişleterek ticaret gelirlerini arttırabilmek için var olan çabaları borçlu ülkelerin aleyhine sonuçlandırmaktadır. Borçlu olan ülkenin de çabası kendi pazar payını arttırarak ticaretten kazançlı çıkabilmektir ancak borçlu oldukları ülkeler, kendi pazar paylarını borç altında olan ülkeleri zor durumda bırakma pahasına arttırmaktadırlar.⁷⁹

1990'lı yıllara kadar var olan ve Singer-Prebisch tezini destekleyen ampirik çalışmaları D. Sapsford ve J.Chen bir tablo haline getirerek özetlemiştir.

---

⁷⁶ Premachandra Athukorala, "Manufactured Exports From Developing Countries and Their Terms of Trade: A Reexamination of the Sarkar-Singer Result", **World Development**, Vol.21, No.10, 1993, s.1607-1613.

⁷⁷ Michael F. Bleaney, "Manufactured Exports of Developing Countries and Their Terms of Trade Since 1965: A Comment", **World Development**, Vol.21, No.10, 1993, s.1615-1616.

⁷⁸ Prabirjit Sarkar and Hans Singer, "Manufacture-Manufacture Terms of Trade Deterioration: A Response", **World Development**, Vol.21, No.10, 1993, s.617-620.

⁷⁹ Hans Singer, "Beyond Terms of Trade- Convergence and Divergence", **Journal of International Development**, No.11, 1999, s.915.

TABLO 8
SINGER-PREBISH TEZİ İÇİN İSTATİSTİKSEL BULGULAR

Yıllar	Yazarlar	Kaynaklar	Trend
1950	Singer	American Economic Review	Negatif
1950	Prebisch	United Nations ECLA	Negatif
1980	Spraos	Economic Journal	Negatif
1985	Sapsford	Economic Journal	Negatif
1985	Thirlwall and Bergevin	World Development	Negatif
1988	Grilli and Yang	World Bank Review	Negatif
1989	Cuddington and Urzua	Economic Journal	-
1991	Powell	Economic Journal	-
1992	Ardeni and Wright	Economic Journal	Negatif
1992	Sapsford, Sarkar and Singer	J. OF International DEV.	Negatif
1993	Bleaney and Greenaway	Oxford Economic Papers	Negatif
1994	Reinhart and Wicham	IMF Staff Papers	Negatif

Kaynak: David Sapsford and John-Ren Chen, **Development Economics and Policy**, New York: Macmillan and St. Martins, 1998, s,28.

Singer-Prebisch Tezi yalnızca 1900’lü yılların değil 2000’li yıllarında dikkat çeken konularından olmuştur. Hadass and Villiamson (2001)⁸⁰, son zamanların en çok sorulan sorularından birine yanıt verdi. İhracat(FOB) ve İthalat(CIF) fiyatları kullanıldığında, dış ticaret hadlerinin düşen taşıma maliyetleri sayesinde, ilksel malların dış ticaret hadlerindeki kötüleşmenin keskin olmayacağını kanıtladı. Ocampo ve Parra’ya göre (2004)⁸¹, toplam ihracatta ürünlerin değişken ağırlıklarının olması ve konjonktürel değişkenlikler, seriler arasındaki farklılıklara neden olsa da uzun dönemdeki kötüleşme açıkça görülmektedir. Yaptıkları analizde, 1900 ve 2000 yılları arasında hammaddelerin, mamul mallara göre, %50-%60 arasında değer kaybettiğini ispatlamışlardır. Bu görüşü destekleyen çeşitli yazarlar vardır. Örneğin, Cashin and McDermott (2002)⁸², yıl başına %1.3’lük yapısal kırılmayı dikkate almadığında, 140 yıllık bir seri oluşturarak hammadde fiyatlarında kümülatif olarak %75 kötüleşme

⁸⁰ Yeal S. Hadass and Jeffrey G. Williamson, “Terms of Trade Shocks and Economic Performance 1870-1940: Prebisch and Singer Revisited”, **NBER Working Paper Series**, No. 8188, 2001, s.1-45.

⁸¹ Ocampo and Parra, a.g.e, s.1-31.

⁸² Paul Cashin and C. John McDermott, “The Long Run Behavior of Commodity Prices: Small Trends and Big Variability”, **IMF Staff Papers**, Vol.49, No. 2, 2002, s.175-199.

hesaplamışlardır. Kaplinsky (2006)⁸³ ve Ocampo-Vos (2008)⁸⁴, Singer-Prebisch tezini destekleyen yeni çalışmaların sahipleridir. Onlara göre gelişmekte olan ülkelerin mamul mal dış ticaret hadlerinin kötüleşmesinin nedeni yoğun global rekabettir. Özellikle Çin'in ihraç ettiği mamul malların piyasasında rekabet çok daha şiddetlidir ve Çin'in performansı fiyatları aşağı çekmektedir.

Geleneksel Singer-Prebisch Hipotezi, gelişmekte olan ülkelerin dış ticaret hadlerindeki kötüleşmeyi sürekli veya devam eden bir trend olarak açıklamışlardır. Oysa bazı yazarlar (Hadass and Williamson,2001⁸⁵; Ocampo and Parra,2004⁸⁶) kötüleşmenin var olduğunu ancak bunun adım adım gerçekleşeceğini savunmaktadırlar. Bu adım adım değişme, bir fiyat seviyesinden diğerine geçildiğinde kalıcı olacaktır.

Süleyman M. Özbalaban (2009)⁸⁷, Hans Singer'in, eğer ilksel malların dış ticaret hadlerinde bir iyileşme olursa bu durumun gelişmekte olan ülkelerin sanayileşme çabalarını azaltır ve bu durum gelişmekte olan ülkeleri daha fazla ilksel mal üretmeye yöneltir, tezini incelemiştir. Bu duruma ekonomik literatürde "Sanayileşmeden Dışlama (industrialization crowding out)" denmektedir. Oysa gelişmekte olan ülkeler bu şekilde hareket ederek kısa dönemde dış ticaretten elde ettikleri gelirleri arttırsalar da uzun dönemde sanayileşmeyi feda etmiş olacaklardır. Ayrıca, Prebisch-Singer tezi her ne kadar eleştirilere maruz kalsa da içinde ekonomik büyüme dinamiklerini barındırdığından hala ekonomide politika yapıcıların ve ekonomistlerin ilgi alanına girmektedir.

Bilge Erten (2011)⁸⁸, yapmış olduğu çalışmada şu sonuçlara ulaşmıştır: Uluslararası arenada tartışmalı olan dış ticaret hadleri baskın olarak ürünler arasında dış ticaret hadlerindeki değişime odaklanmıştır.(ilksel mallar ile sanayi ürünleri arasındaki

---

⁸³ Raphael Kaplinsky, 'Revisiting the Revisited Terms of Trade:Will China Make a Difference?', **World Development**, Vol.34, No.6, 2006, s.1-47.

⁸⁴ Jose Antonio Ocampo and Rob Vos, **Uneven Economic Development**, First Published, London and New York: Zed Books, 2008, s.1-219.

⁸⁵ Hadass and Williamson, **a.g.e**, s.40.

⁸⁶ Ocampo and Parra, **a.g.e**, s.28.

⁸⁷ Süleyman Mete Özbalaban, "Evaluation of Prebisch Singer Thesis", **University of Illinois at Urbana-Champaign**, March 2009, s.17.

⁸⁸ Bilge Erten, "North-South Terms of Trade Trends from 1960-2006", **International Review of Applied Economics**, Vol.25, No.2, 2011, 171-184.

veya farklı ülkelerin sanayi ürünleri arasındaki dış ticaret hadlerine). Ancak, bu çalışmaların hiçbiri, gelişmekte olan ülkelerin ihracat mallarının kompozisyonundaki değişimleri yansıtamamaktadır. İlksel mal ve mamul mal arasındaki dış ticaret haddi hesaplamaları, gelişmekte olan ülkelerin ihracatında giderek sanayi malları hakim olduğundan pek de gerçeği yansıtmıyordu. Ayrıca gelişmekte olan ülkelerin sanayi malları için dış ticaret hadleri hesaplanmak istendiğinde de bu sefer de ihracat ürünleri içinde yer alan ilksel mallar yok sayılıyordu. Bu olumsuzluklar, farklı mal ticaret hadleri kullanımından kaçınılmasından kaynaklanmaktadır. Eğer amaç dış ticaretten elde edilecek kazancı ölçmek ise, asıl o zaman problem ortaya çıkmaktadır. Çünkü dış ticaretten elde edilen kazançlar Güney-Kuzey arasında düzensizce dağılmaktadır.

4.5. Singer-Prebisch Tezi'nin Eleştirileri

Singer-Prebisch Tezi iktisat yazınında önemli bir tartışmayı başlatmıştır. Haberler, Meier ve Morgan gibi iktisatçılar, deneysel kanıtların şüpheli olduğunu, trendin her zaman aşağı doğru bir eğilim göstermeyeceği ve böyle tahminlere dayanılarak kurulmuş bulunan teorilerin yetersiz olduğunu iddia etmektedirler.⁸⁹

G. Meier, istatistiklerin, dış ticaret hadlerinin devamlı olarak gelişme yolunda olan ülkeler aleyhine bir gelişmeyi doğrulamadığını belirtmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin ithal etmiş oldukları malların zaman içinde kalitesinin yükselmesi ve ulaşım maliyetlerinde meydana gelen azalmanın, ulaşım konusundaki malların fiyatlarındaki düşmeden daha hızlı olması sebebiyle ticaret hadlerinin aslında kötüleşmediğini öne sürmektedir.⁹⁰

Amerikalı ekonomist J.P. Powelson da, dış ticaret hadlerinin gelişmekte olan ülkeler aleyhine işlediğini savunan Prebisch'in tezine yetersiz verilere dayandığı için

---

⁸⁹ Subrata Ghatak, **Development Economics**, London: Richard Clay Ltd., 1978, s.171.

⁹⁰ Gerald Meier, **International Trade and Economic Development**, New York: Harper&Row Publishers, 1968, p.41-43.

karşı çıkmakta ve dış ticaret hadlerinde uzun süreli dalgalanmaların görülmediğini belirtmektedir.⁹¹

T. Morgan, yedi ülkeyi kapsayan çalışmasında, dış ticaret hadlerindeki değişimin zaman trendi açısından tek bir yönde gerçekleşmediğini, başka bir ifade ile, Singer-Prebisch tezinin zaman trendi açısından aksaklığı üzerinde durmuştur.⁹² İngiltere’de 1801-1953 yılları arasında, özellikle 1801 ve 1870 döneminde tarımsal ürün fiyatları, sanayi ürünleri fiyatlarına göre daha hızlı artmıştır. Fakat 1880’den 1953’e kadar hızlı şekilde düşmüştür. ABD’de 1787’den 1953’e kadar ilkel ürünlerin fiyatlarında bir düzelme olmuştur. İngiltere ve ABD dışında gelişme yolunda olan ülkelerden Hindistan’ın ticaret hadleri, ele alınan 1861-1953 döneminde önce bir düşüş, sonra yükselme ve tekrar bir düşüş göstermiştir. Japonya’da 1873’ten 1930’a kadar ticaret hadlerinde önce hafif bir yükseliş, sonra bir düşüş gözlenmiştir. Yeni Zelanda’nın 1861-1952 yılları arasında önce düşüş, sonra yükseliş ve tekrar düşüş gözlenmiştir. Brezilya’nın 1901-1950 yılları arasında çeşitli dalgalanmaları olmuştur.⁹³

Aslında teorik alanda yapılan eleştiriler, büyük ölçüde geleneksel Singer-Prebisch tezinin temellerini İngiltere’nin dış ticaret hadleri üzerine kurmuş olmasındadır. Çünkü, İngiltere’nin dış ticaret hadleri, bir bütün olarak sanayileşmiş ülkelerin dış ticaret hadlerinin eğilimini ve ticaret hadleri için temel alınan fiyat indeksleri ulaştırma maliyetlerindeki uzun dönemli azalmayı yansıtmamaktadır. P.T. Ellsworth, ulaştırma maliyetlerindeki düşmeyi göz önünde bulundurarak yapmış olduğu çalışmada, ticaret hadlerinin 1912’ye kadar İngiltere’nin lehine, 1912’den sonra ise İngiltere’nin ticaret yaptığı ülkelerin lehine gelişme gösterdiğini saptamıştır.⁹⁴ Buna rağmen bu durum tüm

---

⁹¹ John P. Powelson, “The LDC’s and The Terms of Trade”, **Economic Impact**, Vol.2, No.22, 1978, s.37.

⁹² Theodore Morgan, “The Long-Run Terms of Trade Between Agriculture and Manufacturing”, **Economic Development and Cultural Change**, Vol.8, No.1, 1959, s.20.

⁹³ Karluk, **Uluslararası Ekonomi Teori ve Politika**, s.160.

⁹⁴ P.T. Ellsworth, “The Terms of Trade Between Primary Producing and Industrial Countries”, **Inter-American Economic Affairs**, No.10, s.47-65.

navlun oranlarındaki düşmeyi kapsamaz ve taşıma maliyetlerindeki azalış sonraki yıllarda çok daha az olmuştur.⁹⁵

Diğer bir eleştiri, istatistiksel veriler kalitedeki iyileşmeyi yansıtmadığından, ticaret hadlerinin gelişmiş ülkeler lehine gerçekte olduğundan daha iyi olduğunu gösterdiği biçimindedir. Ne var ki, gelişmiş ülkelerde teknolojik ilerlemenin daha hızlı olduğu kabul edilse bile fiyat değişimlerinin göstermediği kalite iyileşmelerinin fiyat indekslerinde gözükmemesi, gelişme yolundaki ülkelerin dış ticaret hadlerinde uzun dönemli bir kötüleşme olduğuna dair belgelere fazla zarar vermeyecektir.⁹⁶

4.6. Dış Ticaret Hadleri ile İlgili Çalışmalar

1990'lı yıllara kadar var olan çalışmalar D. Diakosavvas ve P.L. Scandizzo tarafından sınıflandırılmıştır ve Tablo 9'da görülmektedir. Bu sınıflamadan da görüleceği üzere dış ticaret hadlerinin, ürün ve hammadde ihracatçısı az gelişmiş ülkeler aleyhine döneceği yönündeki bulgular oldukça fazla sayıdadır. Ancak, dış ticaret hadlerinin ikna edici ve analitik olarak kanıtlanabilir olmadığını savunan görüşler de azımsanacak sayıda değildir.

1990'lı yıllardan, günümüze kadar yapılmış olan çalışmalardan örnekler ise Tablo 10'daki gibi sınıflandırılabilir.^{97*}

---

⁹⁵ Yılmaz, a.g.e, s.46.

⁹⁶ Ajit K. Dasgupta, **Economic Theory and the Developing Countries**, London: MacMillan Ltd., 1974, s.112.

⁹⁷ C. Erdem Hepaktan, "1980'den Günümüze, Türkiye'nin Dış Ticaretindeki Yapısal Değişimin Dış Ticaret Hadleri Üzerindeki Etkisi", (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Celal Bayar Üniversitesi, SBE, 2006), s. 49-59.

*2006 yılından sonraki çalışmalar tarafımızdan eklenmiştir.

TABLO 9
DIŞ TİCARET HADLERİ İLE İLGİLİ OLARAK 1990'lı YILLARA KADAR
YAPILAN DEĞİŞİK GÖRÜŞTEKİ ÇALIŞMALAR

Dış Ticaret Hadleri, Tarımsal Ürün ve Hammadde İhracatçısı Az Gelişmiş Ülkeler Lehine Değişir	Dış Ticaret Hadleri, Tarımsal Ürün ve Hammadde İhracatçısı Az gelişmiş Ülkeler Aleyhine Değişir	Dış Ticaret Hadleri Trendindeki Değişmeler, İkna Edici ve Analitik Olarak Kanıtlanabilir Değildir
Ricardo (1817)	Kindleberger (1943, 1950, 1956)	Schlote(1938)
Malthus (1820)	Martin and Thackeray (1948)	Rostow(1951)
Torrens (1815,1821)	United Nations (1949)	Young(1951)
Mill (1848)	Singer(1950, 1982)	Viner(1953)
Jevons (1865)	Triantis(1952)	Meier(1951)
Marshall(1903,1926)	Myint(1954,1955)	Haberler(1954,1959,1961,1964)
Keynes (1912)	Lewis(1955)	Baldwin(1955)
Robertson (1915)	Myrdal(1956, 1957)	Ellsworth(1956)
Graham (1932)	Atallah(1958)	Morgan(1959, 1963)
Clark (1938, 1942)	Prebsich(1950, 1959, 1964)	Bhagwati(1960)
Kahn (1946)	Lerdau(1959, 1967)	Cairncross(1961)
Viner (1950)	Nurkse(1959, 1967)	Baer(1962)
Haberler(1947,1958)	Bernstein(1960)	Lipsey(1963)
Lewis (1949, 1952)	Schultz(1961)	Flanders(1964)
Robinson (1954)	Hall(1962)	Kindleberger(1964, 1968)
Mikesell (1954)	Kaldor(1963)	Johnson(1967)
Aubrey (1955)	Wilson(1969)	Kemp(1968)
Moret (1957)	Porter(1970)	Clement(1968)
Montgomery (1960)	Emmanuel(1972)	Bhatia(1969)
Bairoch (1970)	Brecher(1974)	Streeten(1974)
Law (1975)	Commonwelth Secreteriat(1975)	UNCTAD(1975)
	Behrman(1977)	D'Herouville(1975)
	Ray(1977)	Yotopoulos and Nugent(1976)
	Adams and Behrman(1982)	Henner(1976)
	UNCTAD(1982)	Schloss(1977)
	Sundrum(1983)	Sodersten(1980)
	Spraos(1980, 1983)	Jabara(1980)
	Josling(1984)	Kravis and Lipsey(1981)
	Laby and Polak(1984)	Hallwood(1982)
	Chu and Morrison(1984, 1986)	
	Sapsford(1985)	
	Thrilwall and Bergevin(1985)	
	MacBean and Nguyen (1987)	

Kaynak: Dimitris Diakosavvas and Pasquale L. Scandizzo, "Trends in the Terms of Trade of Primary Commodities 1900-1982, the Controversy and Its Orgins", **Economic Development and Cultural Change**, Vol.39, No.2, 1991, s.238-239.

TABLO 10
1990'LI YILLARDAN İTİBAREN DİŞ TİCARET HADLERİYLE İLGİLİ YAPILAN ÇALIŞMALAR

Makalenin Yazarı	Makalenin Başlığı ve Yılı	Bulgular
Sebastian Edwards	Tariffs, Terms of Trade and the Real Exchange Rate in an Intertemporal Optimizing Model of the Current Account (1987)	Çalışmada, reel döviz kurunun belirlenmesi sürecinin analiz edilmesi amacıyla, üretici ve tüketicinin durumunu en iyi yansıtan zamana bağlı en düşük genel denklemler geliştirilmiştir. Model bütünüyle gerçek olup, her dönem başına üç malın üretilip tüketildiği küçük yapıda bir açık ekonomiyi tasarlamaaktadır. Model aynı zamanda, çeşitli şoklara tepki verecek ve bu şokları analiz edebilecek şekilde kurulmuştur.
Sebastian Edwards Jonathan Ostry	Terms of Trade Disturbances, Real Exchange Rates and Welfare: The Role of Capital Controls and Labor Market Distortions (1989)	AB kapsamında sağlanan sermaye kontrolü hakkında süregelen çoğu tartışma, bu şekilde pazara müdahalenin refaha ilişkin etkilerinin neler olabileceğine yeterince önem vermemiştir. Bu çalışma ise bu kontrolün refaha ilişkin sonuçlarına yer vermektedir. Sermaye kontrollerinin oluşturduğu reel bozulmalara makro ekonomik değişkenler nasıl tepki verecektir sorusu araştırmannın önemli bölümünü oluşturur. Bu değişkenlerden biri de dış ticaret hadleridir.
John Cuddington Carlos M. Urzua	Trends and Cycles in the Net Barter Terms of Trade: A New Approach (1989)	Küresel değişimler göz önünde bulundurulduğunda, tarımsal ürün ve hammaddelerin göreceli fiyatlarını, klasik S-P tezi, zaman serileri kullanılarak ile tekrar irdelenmiştir. Beveridge ve Nelson tekniği kullanılarak ürün fiyat hareketleri kalıcı ve konjonktürel bileşenlere indirgenmiştir. Ürüne yönelik konjonktürel patlama ve çöktüşlerde makro ekonomik politikaların tepkisi formüle edilmiştir.
William Darity	The Fundamental Determinants of the Terms of Trade Reconsidered: Long-Run and Long-Period Equilibrium (1990)	Çalışmada kısa dönemli faktör olarak dış ticaret açığı, uzun dönemli faktör olarak ise, büyüme oranları dikkate alınmıştır. Aynı zamanda çalışma S-P modelinin testidir. Modelin uygulamastı, dinamik genel dengeye dayanmaktadır. Büyüme oranı olarak, sermaye ve üretim faktörlerindeki artış dikkate alınmıştır. Çalışmaya göre, Teorik boyutta dış ticaret hadlerini etkileyen faktörler dış ticaret açığı ve büyüme oranıdır.
David Sapsford	Primary Commodity Prices and the Terms of Trade (1990)	Çalışma, temel ürün fiyatları ve ticaret hadleri analizindeki konuları ele alan bir içeriğe sahiptir. Çalışmanın konusu, temel mallar ve imal ürünler arasındaki ticaret hadlerinin uzun dönem davranışı üzerinedir. Örnek olarak da Avustralya'nın dış ticaret hadlerinin seyrini seçilmiştir.

Makalenin Yazarı	Makalenin Başlığı ve Yılı	Bulgular
David K. Backus Patrick J. Kehoe Finn E. Kydland	Dynamics of the Trade Balance and the Terms of Trade: S-curve (1992)	Çalışma, ticaret hadlerindeki ve mal fiyatlarındaki göreceli değişimlerin kaynağında, ekonomik dalgalanmaların olduğunu belirtmektedir. On bir ülkenin verileri alınarak analiz edilmiştir. Bu analizde ihracat ve ithalat zımni rasyosu kullanılmıştır. Reel çıktı için, sabit fiyatlarla GSMH ele alınarak, dinamik genel denge modeli uygulanmıştır. Sonuç olarak, kısa dönemde ticari dinamikler ile göreceli fiyatlar arasında ilişki bulunmuştur.
Michael F. Bleaney David Greenaway	Long-Run Trends in the Relative Price of Primary Commodities and in the Terms of Trade of Developing Countries (1993)	İmal edilen mallardan olan temel ürün fiyatlarının oranındaki uzun dönem eğilimi, hata düzeltme modeli içerisinde incelenmiştir. Bu oran, 1925'ten 1980'e kadar yaklaşık olarak sabit iken, 1980 sonrası önemli bir düşüş yaşamıştır. Buna rağmen aynı bileşen serileri, farklılıklar sergilememektedir. Bu nedenle küme halinde temel ürünlerin göreceli fiyatları için bir genelleme yapmak doğru değildir.
Jose De Gregorio Hulger C. Wolf	Terms of Trade, Productivity and Real Exchange Rate (1994)	Çalışma, reel döviz kurunu, değişik sektörlerdeki ticaret haddi hareketlerini ve verimlilik farklılıklarını incelemektedir. 14 OECD ülkesi ile oluşturulan örnekte, ticari niteliği olmayan ithal malların üretilip tüketildiği küçük, açık ve sade bir ekonomi geliştirilmiş ve model ampirik olarak kanıtlanmıştır. Ticari nitelikteki sektörün, ticari nitelikte olmayan sektöre göre, daha hızlı verimliliğe sahip olduğu ve dış ticaret hadlerinde gerçek bir artışı sağladığı ispatlanmıştır.
Enrique Mendoza	The Terms of Trade, The Real Exchange Rate and Economic Fluctuations (1995)	Çalışmada, ticaret hadleri ile konjonktürel dalgalanmalar tarafından belirlenen üç sektörün eş zamanlı denklik modeli ve büyük çok ulusal veritabanı arasındaki ilişki incelenmiştir. Ticaret hadleri şoklarının GSYİH değişkenine olan etkisinin yaklaşık yarı yarıya olduğu hesaplanmıştır. Model, net ihracat ile ticaret hadleri arasında zayıf bir korelasyon olduğunu söylemektedir.
Ahmet N. Kapıcı	Terms of Trade and Economic Fluctuations (1996)	Çalışma, Harberger-Laursen-Metzler hipotezinin Türkiye'deki varlığını analizini sunmaktadır. Hipotez ticaret hadlerindeki gelişimin bir kısım tasarruflarda yol açmasına rağmen, ticaret dengesini sağlayarak ülkenin genel gelir seviyesinin artmasını sağlamaktadır. Zamansal iyileştirme çerçevesinde modeller, ticaret hadleri ile ticari denge arasındaki ilişkiyi açıklamaktadır.

Makalenin Yazarı	Makalenin Başlığı ve Yılı	Bulgular
Michael Kouparitsas	North-South Terms of Trade: An Empirical Investigation (1997)	Çalışmanın amacı, endüstriyel alanda faaliyet gösteren ve geliştirmekte olan ülkeler arasındaki güçlü bağlantıyı ortaya çıkarmaktır. Endüstriyel ülkelerin ticaret hadlerinde dalgaların ihracat malları ile ithal malların göreceli değerlerindeki hareketlenmelerinden, güçlü bir şekilde etkilendikleri belirtilmektedir. Geliştirmekte olan ülkelerin ticaret hadlerindeki gelişmeler, endüstriyel ülkelerde ticaret hadlerinin gerilemesine yol açmaktadır.
Matthias G. Lutz	Commodity Terms of Trade and Individual Countries'NBTT: Is There Empirical Relationship? (1997)	Çalışmada, gayri safi değişim ticaret haddi, net değişim ticaret haddini açıklayan dışsal bir değişken olarak tanımlanmıştır. Çalışmanın sonucu olarak, ele alınan ülkelerin çoğunda NDTH ile GSDTH arasında anlamlı ilişki bulunmuştur.
Enrique G. Mendoza	Terms of Trade Uncertainty and Economic Growth (1997)	Çalışmada, tasarrufları ve gelişimi etkileyen ticaret hadlerinin, belirsizlikten doğan olasılıklı gelişim modeli incelenmiştir. Model, gelişim ile ticaret hadleri arasında iyi bilinen aynı yöndeki ilişkiyi açıklamakta ve ticaret hadlerinin gelişim üzerindeki değişkenliğini ispatlamaktadır. Ticaret hadlerindeki artan değişkenlik, daha hızlı veya yavaş gelişimi sağlar ki, her iki durumda da sosyal refahı azaltıcı niteliktedir.
Paul Cashin C. John McDermott	Terms of Trade Shocks and The Current Account (1998)	Çalışmada, ticaret hadlerindeki şok ile cari işlemler arasındaki ilişki araştırılmış, ticaret hadlerindeki geçici ve sürekli hareketlerin genişliğine bağlı olarak ekonomik etkiler incelenmiştir. Çalışmanın orijinalliği, dış ticaret hadleri şoklarının ekonomi üzerindeki etkisini ortaya koyarken, bu hadlerin daha önceki değerlerinin de kendi üzerindeki etkisini ele almış olmasıdır.
Liliana Winkelmann Rainer Winkelmann	Tariffs, Quotas and Terms of Trade: The Case of New Zealand (1998)	Çalışmada, ayrı nitelikteki malların fiyatlarının tarifeler ve kotalardan etkilenmesi hakkındaki sayısal bilgilerin rapor edilmesi amaçlanmıştır. Gelişmiş dünya ile liberalizasyonun bir sonucu olarak yabancı ihracatçıların, Yeni Zelanda'da süre gelen tamamlayıcı nitelikteki çok yönlü ticaret politikası reformuna olan etkilerinin incelenmesi doğal bir çalışma olarak kullanılmıştır. Etkiler kesin olarak denk bulunamamıştır.

Makalenin Yazarı	Makalenin Başlığı ve Yılı	Bulgular
Anna Persson Timo Terasvirta	The Net Barter Terms of Trade: A Smooth Transition Approach (1999)	Bu çalışmada, tarımsal ürün ve hammadde fiyat endeksi ile bu endekse karşılık gelen sanayi ülkelerindeki imalatçıların ihraç ürünlerinin birim değer endeksinin ölçümü ile elde edilen net değişim ticaret hadleri analiz edilmektedir. Modelin dinamikleri, bölgesel bir alanın parametrik olarak tahmin edilmesi ve genelleştirilmiş etki-tepki fonksiyonları ile temsil edilmektedir. Kullanılan model, m daha önce yapılmış birçok çalışmayı kapsamaktadır.
Matthias G. Lutz	A General Test of Prebisch-Singer Hypothesis (1999)	Çalışmada, temel ürünlerin göreceli fiyatlarının uzun dönemdeki azalışı ile S-P hipotezi testinin bir araya getirilmesi incelenmektedir. Ayrıca çalışmada, literatürde kullanılan ikili ve çoklu rastsal değişkenli zaman serisi modellerinin bir araya getirildiği genel bir model oluşturulmuştur. Sonuçlar, Singer-Prebisch tezini kuvvetli bir şekilde desteklemektedir.
Martin Bolileau	Trade in Capital Goods and The Volatility of Net Exports and the Terms of Trade (1999)	Çalışmada, dış ticaret kapsamında ağırlıklı paya sahip mal gruplarından sermaye malları ve ihracat hacminin, ticaret hadleri ile olan ilişkisi incelenmiştir.
Luis Serven	Terms of Trade Shocks and Optimal Investment: Another Look at the Laursen-Metzler Effect (1999)	Ticaret hadleri şokları, geleneksel analizlerin yatırım ve cari işlemler üzerindeki etkisinin; ithal edilen sermaye mallarının hariç tutularak yetersiz bir bakışla ele alınması, gelecek için hem keyfi hem de gerçekçi olmayan bir analitik yapı oluşmasına neden olmuştur. Bu çalışma hem tüketim hem de sermaye mallarından oluşan zamana bağlı etmenlerin optimize edilebilmesi için, küçük-açık ekonomiye sahip modelin rasyonel beklentilerinin sahip olduğu ticaret hadlerinin
Eugene Kouassi Bernard Decaluwe Crispin Kapombe Dale Colyer	Temporal Causality and the Dynamic Interactions Between Terms of Trade and Current Account Deficits in co-integrated Var Processes: Further Evidence From Ivorian Time Series (1999)	Ticaret hadleri ile cari işlemler arasındaki ilişki VAR yöntemi ile ele alınmış, dış ticaret hadlerinin döviz kurları üzerindeki etkisine bağlı olarak dış ticaret hadlerine etkisi incelenmiştir. Ayrıca çalışmada, J-Eğrisi yaklaşımı da ortaya konuşmaya çalışılmıştır. Çalışmadaki değişkenler; cari işlemler açığı, dış ticaret hadleri ve gayri safi milli hasıladır. Dış ticaret hadleri ile cari açıklar arasındaki nedensellik olup olmadığı ve cari açık ile dış ticaret hadleri arasındaki nedenselliğin yönünün hangi değişkenden diğerine olduğu test edilmiştir.

Makalenin Yazarı	Makalenin Başlığı ve Yılı	Bulgular
Nicola Spatafora Andrew Warner	Macroeconomic and Sectoral Effects of Terms of Trade Shocks: The Experience of the Oil-Exporting Developing Countries (1999)	Çalışmada, uzun dönemli ticaret hadleri şoklarının etkisi sorgulanmaktadır. Analitik olarak, eğer sermaye malları genel bir şekilde ithal ediliyorsa ya da emek sağlanımı yeterli seviyede esnek ise, doğal kaynaklardaki patlamalar bütünlük yatırımları arttıracak ve mevcut değeri kütüleştirilecektir. Daha sonra, 1965-89 arasında petrol ihraç eden 18 tane gelişmekte olan ülke incelenmiştir. Uygun ticaret hadleri şokları, yatırımı ve harcamaları arttırmakta; orta dönem serilerindeki bozulma sonucunda mevcut değerde bozulma olmaktadır.
Pierre R. Agenor Joshua Aizenman	Savings and The Terms of Trade Under Borrowing Constraints (2000)	Çalışma, hangi kalıcı ticaret şoklarının, özel tasarruflar üzerinde asimetrik etkisi olduğunu incelemektedir. Çalışmanın ilk bölümünde, eğer zor doğa koşulları içerisinde ev harcamalarının bağlayıcı borçlanma kısıtları karşılaştıracak beklentisi varsa, tasarruflarına asimetrik olarak tepki vermektedir. Çalışmanın ikinci bölümünde, dış ticaret hadlerinin sabit bileşenlerindeki artış, aynı zamanda özel tasarrufların daha yüksek kur değerlerine ulaşmasını ile ilişkilendirilmiştir.
Alf Maizeis	The Manufactures Terms of Trade of Developing Countries with The United States (2000)	Gelişmekte olan ülkelerin imalat sanayi ticaret hadleri ile gelişmiş ülkelerin imalat sanayi ticaret hadleri karşılaştırılmıştır. Gelişmiş ülkelerin, gelişmekte olan ülkelerin ticaret hadleri üzerinde bozucu etkisi saptanmıştır.
Paul Cashin Catherine Pattillo	Terms of Trade Shocks in Africa: Are They Short-Lived or Long Lived? (2000)	Çalışmada, 1960-96 yılları arasında 42 Afrika Sahra bölgesine mensup ülkenin, yıllık verileri kullanılarak ticaret hadleri şoklarına karşı direnci incelenmiştir. Ticaret hadlerin karşı olan direnç, geniş bir çeşitlilik göstermektedir. Ülkelerin yarıya yakınında yaşanan şoklar kısa ömürlü, üçte birinde yaşanan şoklar ise uzun ömürlüdür.
Akihiko Kaneko	The Terms of Trade, Growth and Trade Patterns: A Small Open Economy Case (2000)	Çalışmada, insan sermayesi birikiminin dinamik ticaret modeli ile birleştirilmesi ve gelişim oranıyla ekonominin özelleştirme modeli arasındaki ilişki incelenmektedir. Bağımsız ekonomi politikası sonucu, oluşan fiyatların dünya fiyatlarından farklılaştığı ve küçük açık ekonominin genelde bir bütün olarak özelleştigi belirlenmiştir. Ticaret hadlerinin gelişim oranı üzerindeki etkisi, ticaret modeline bağlanmaktadır.

Makalenin Yazarı	Makalenin Başlığı ve Yılı	Bulgular
David K. Backus Mario J. Crucini	Oil Prices and The Terms of Trade (2000)	Çalışmada, ticaret hadlerindeki değişme, ticaret hacmi ile ticaret fiyatları arasındaki ilişkinin istikrarlı olmasına bağlanmıştır. Bu açıdan çalışmada, ticaret hacmi ile fiyatlar arasındaki ilişkide, ilişkinin kırılmasının analizine önem verilmiştir.
Edward Beatty	The Impact of Foreign Trade on The Economy: Terms of Trade and The Rise Of Industry (2000)	Çalışmada, ulusal sanayinin önceki gelişimi ve ticaret arasındaki ilişkiyi saptamak, ayrıca, ticaret hadlerinin ölçümünü yapabilmek amacıyla Meksika'nın yeni ve önceden yayımlanmış dış ticaret verileri kullanılmıştır.
Prasad Bidarkota Mario Crucini	Commodity Prices and teh Terms of Trade (2000)	Gelişmekte olan ülkelerin dış ticaret hadleri verileri ile uluslararası ticarete ilişkin temel malların dünya fiyatlarının bir araya getirilmesinde, üç ya da daha az sayıda anahtar rol oynayan ihraç malları varyasyonu, bu tip ülkelerin yıllık ticaret hadleri varyasyonunun %50 ya da daha fazlasını oluşturduğu belirtilmiştir.
Marianne Baxter Michael Kouparitsas	What Causes Fluctuations in the Terms of Trade? (2000)	Ticaret hadlerindeki oynaklığın nedeni, özellikle mal fiyatları ve ülke fiyat etkilerinin göreceli önemi açısından ele alınmıştır. Çalışma, dört ihracatçı ülkeyi ele alarak malların fiyatlarında ortaya çıkan etkinin, ticaret hadleri üzerindeki etkisine bakmıştır. Çalışmanın önemli bir sonucu, ticaret hadlerindeki oynaklığın dış ticaret yapısına bağlanmasıdır.
Yael S. Hadass Jeffrey Williamson	Terms of Trade Shocks and Economic Performance 1870-1940: Prebisch-Singer Revisited (2001)	Üretim ve tüketim malları arasında ticaret hadlerinin eğilimlerine ilişkin tartışmanın, nedenleri ve etkisi, literatürü yüzyıldan beri meşgul etmiştir. Klasik ekonomistler, toprak ve doğal kaynakların esnekliği durumunda, temel tüketim mallarının ticaret hadlerini geliştirdiğini belirtmişlerdir. Büyük buhran sonrasında, S-P Tezi literatürdeki yerini almıştır. Çalışma, bu alandaki ampirik boşluğun bir kısmını dolduracak şekilde oluşturulmuş ve sonuçta merkez ve çevresi arasında asimetrik yapı etkisinin ortaya çıktığı görülmüştür.

Makalenin Yazarı	Makalenin Başlığı ve Yılı	Bulgular
Michael Bleaney David Greenway	The Impact of Terms of Trade and Real Exchange Rate Volatility on Investment and Growth In Sub-Saharan Africa (2001)	Çalışmada, temel ürünlerin ihracında özelleşirmenin, gelişmesi engellemesi durumunun sebebi incelenmektedir. Zıt eğilimler ve yüksek varyansa bağlı olarak, temel eğilimlerin fiyatlarının değişmesi mümkün olmamaktadır. Çalışmada, 1980-95 dönemi dikkate alınarak 15 adet Sahra Afrika ülkesinden oluşan birliğin, ticaret hadleri ve reel efektif değişim oranının, yatırım ve gelişim seviyesine olan etkisi incelenmiştir. Ticaret hadleri geliştiğinde hem yatırım hem de gelişimde bir ivileşme görülmektedir.
John Cuddington Rodney Ludema Shamila Jayasuriya	Prebisch-Singer Redux (2002)	Prebisch'in 1950 yılında, Latin Amerika'daki mal özelleştirmesi kapsamında yapılan çalışmada, uzun dönemde ticaret hadlerinde gözlenecek bir azalmanın bölgenin gelişme amaçlarına engel olacağı belirtilmiştir. Analiz verileri güncellendiğinde, azalan trend kavramının, son yüzyıl içerisinde gerçek fiyatlar düzeyinde, birden fazla ani değişime ya da yapısal çöküşe uğradığı görülmektedir.
Assaf Razin Efraim Sadka Tarek Coury	Trade Opened, Investment Instability and Terms of Trade Volatility (2003)	Yatırım teknolojisinde ölçek ekonomileri çerçevesinde, ticaretin serbestliği; yatırım seviyesinde, konjonktürde ve ticaret hadlerinin değişkenliğinde, geleneksel olmayan davranışlar gösterebilmektedir. Ticaret hadleri; ekonomideki olumlu beklentiler ve yatırım patlaması gibi olumlu yönler çerçevesinde, iyileşen ticaret hadleri şeklinde; olumsuz beklentiler, yatırımın durması gibi olumsuz yönler çerçevesinde, kötüleşen ticaret hadleri şeklinde dalgalanabilir. Çalışmada aynı zamanda, bu dalgalanmaların gelişmekte olan ülkelerde gelişmiş ülkelere nazaran daha fazla olacağı belirtilmektedir. Çünkü, bir önceki yatırıma göre yatırım hazırlık maliyetleri artabilmektedir.
Christian Broda Cedric Tille	Coping With Terms of Trade Shocks in Developing Countries (2003)	Gelişmekte olan ülkelerin ticaret hadlerindeki keskin olan hareketler, ihrac mallarının ithal mallarına göre hareketi, çıktı gelişimini ciddi bir şekilde bozabilmektedir. Gelişmekte olan 75 ülkenin ekonomilerinde, ihrac mallarının fiyatlarındaki azalmanın etkilerinin analizi, esnek döviz kuruna sahip olan ülkelerin, sabit döviz kuru politikasına sahip benzer ülkelere oranla, daha az gelişkiye düşeceklerini önermektedir.
Christopher Blattman Jason Hwang Jeffrey G. Williamson	The Terms of Trade and Economic Growth in the Periphery 1870-1938 (2003)	Gelişimin birbirleriyle yarışan temel belirleyici faktörleri (kurumlar, coğrafya ve kültür), açıklanması beklenen gelişim değerlerine daha fazla direnmektedirler. Bu engelleyici temel faktörlerin neden olduğu dış güdümlü şokların etkileri nelerdir diye sorulduğunda en iyi analiz yeri olarak dış ticaret hadleri gösterilmektedir. Çalışmada 35 ülkenin verileri alınarak küresel değişim çerçevesinde, belirtilen yıllar arasında, dış ticaret hadlerinin gelişimi gözlenmiştir. S-P tezinin zıt olacak sonuçlara ulaşılmıştır.

Makalenin Yazarı	Makalenin Başlığı ve Yılı	Bulgular
Christopher Kent Paul A. Cashin	The Response of the Current Account to Terms of Trade Shocks: Persistence Matters (2003)	Çalışmada, cari işlemler dengesi ile ticaret hadleri şoklarından etkilenmiş ticaret hadleri arasında bir ilişki var mıdır? sorusuna yanıt aranmaktadır. Cari işlemler dengesi zaman serisi çalışmalarına ilişkin tahminlerin iki ülke grubu verileri regresyon sonuçlarına da desteklendiğini göstermektedir. Ticaret hadlerine olan direncin artması veya azalması, tasarruflaki tüketim düzleşmesine oranla daha çok veya az olduğunu göstermektedir.
Jose A. Ocampo Maria A. Parra	The Commodity Terms of Trade and Their Strategic Implications for Development (2004)	Ampirik çalışmalarda, mallar için uzun dönem içerisinde sürekli bir yıpranmanın var olduğuna dair fikir birliği olmamasına rağmen; bu temele dayanarak geleceğe ilişkin davranışın, geçmişe dayanması olasılığına bağlı olarak, değişim ticaret hadlerinde keskin bir düşüş olduğu hakkında, özellikle 1920'li yıllardan itibaren, ortak bir görüş oluşmuştur. Çalışma da mevcut konu ve gelişme stratejilerinin etkileri hakkında teorik ve ampirik literatürün kritik özetini sunmaktadır.
G.K. Randolph Tan	Lon Memory Import and Export Price Inflation and Persistence of Shocks to the Terms of Trade (2004)	Uzun dönem bellekli modeller, üretici ve tüketici fiyat endekslerine bağlı enflasyon oranlarının, dinamik zaman serileri şeklindeki davranışının sorgulanmasında başarılı olarak kullanılmıştır. Buna rağmen, ne ihracat ve ithalat fiyat enflasyonuna ne de bu değerlerin oluşturduğu ticaret hadlerine neredeyse önem verilmemiştir. Bu nedenle çalışmada bu eksiklikler giderilmeye çalışılmıştır. Yani, ihracat ve ithalat fiyat enflasyonu, dış ticaret hadleri değişimleri ile ilişkilendirilmektedir.
Robyn Swift	Exchange Rate Changes and Endogenous R-Terms of Trade Effects in a Small Open Economy (2004)	Çalışmadaki küçük ülkeden kastedilen, fiyat ve miktarı kabul eden ülke manasındadır. Bu açıdan ülkenin ticaret hadleri, içsel olarak belirlenmektedir. İhraç ve ithal mallarının fiyatı, yabancı ülkelerin ve analiz edilen ülkenin GSMH, dış ticaret hadleri açısından incelenmiştir. Döviz kurundaki değişime, dünya piyasalarındaki değişim kanalıyla ticaret hadlerinde içsel olarak değişim ortaya çıkmıştır.
Helle Bunzel Timothy Vogelsang	Powerful Trend Function Tests That are Robust to Strong Serial Correlation with an Application to the P-S Hypothesis (2005)	Çalışmada, çok değişkenli zaman serilerinden oluşan belirli eğilim fonksiyonunun parametrelerine ilişkin hipotez testleri öngörülmektedir. Çalışma da önerilen testlerin, net değişim ticaret hadleri serilerinin logoritmik değerlerine uygulanması sonucunda, bu serilerin istatistiksel anlamda önemli derecede negatif eğilime sahip olduğu bulunmuştur. Çalışma, S-P hipotezini önemli ölçüde destekler niteliktedir.

Makalenin Yazarı	Makalenin Başlığı ve Yılı	Bulgular
Christian Gillitzer Jonathan Kearns	Long-Term Patterns in Australia's Terms of Trade (2005)	Çalışmada, Avustralya'nın 135 yıla ilişkin yıllık ticaret hadleri verilerinin iki önemli kısmı ele alınmıştır. Avustralya, baskın ihraç malları ihraç edip, imalat malları ithal ettiğinden, S-P hipotezine dayanılarak ticaret hadlerinin negatif bir eğilim göstermesi gerekmektedir. Ancak bu durumun tersi bulgular elde edilmiştir.
Raphael Kaplinsky	Revisiting the Revisited Terms of Trade: Will China Make a Difference? (2006)	Çalışmada, Singer-Prebisch tezini destekleyen veriler yer almaktadır. Ancak çalışmanın asıl konusunu Asya ülkelerinin ve özellikle Çin'in gelişim sürecinde dış ticaret hadlerinin ne yönde değişeceği oluşturmaktadır. Çin ve Çin gibi ülkelerin var olan hipotezlerin görüşlerini değiştireceğini savunmaktadır.
Jose A. Ocampo Rob Vos	Uneven Economic Development (2008)	S-P hipotezini destekler bulgular elde etmişlerdir. Gelişmekte olan ülkelerin dış ticaret hadlerindeki kötüleşmeyi yoğun global rekabete bağlamışlardır. Ve ayrıca onlara göre dış ticaret hadlerindeki kötüleşme geleneksel Singer-Prebisch hipotezinde olduğu gibi sürekli değildir. Kademeli olarak bir kötüleşme görülür ve dış ticaret hadleri bir sonraki daha düşük ticaret hadlerinde kalır.
Süleyman Mete Özbalaban	Evaluation of Prebisch Singer Thesis 2011 BD 1892 (2009)	Çalışmada, ticaret hadleri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki araştırılmıştır. Geleneksel Singer Prebisch tezinin günümüze gelene kadar geçirdiği değişiklikler üzerinde durulmuştur. Geleneksel S-P hipotezinin günümüzdeki geçerliliğini koruduğunu savunan bu çalışmada; eğer mamul malların fiyatlarındaki iyileşmeler nedeniyle gelişmekte olan ülkelerin, mamul malları daha fazla üretmeleri sonucunda, sanayileşmelerinin mümkün olmadığı belirtilmektedir.
Bilge Erten	North-South Terms of Trade Trends from 1960-2006 (2011)	Çalışmada, gelişmekte olan ülkelerin ihraç mallarının kompozisyonunun değiştiği özellikle vurgulanarak ekonometrik bir model oluşturulmuş ve Singer Prebisch tezinin eksikleri ortaya konmaya çalışılmıştır. Artık ürünlerin bileşimlerinin tamamı sanayi ürünü veya tamamı ilksel maldır denilemediğinden ve ayrı ayrı hesaplanılmasından kaçınıldığından ulaşılan sonuçların güvenilir olmadığından bahsedilmektedir. Eğer dış ticaretten elde edilecek kazanç ölçülecekse bu olumsuzlukların kazançları, Kuzey-Güney arasında dengesizce dağıtıldığından bahsetmektedir.

Makalenin Yazarı	Makalenin Başlığı ve Yılı	Bulgular
Joseph Francis	How(Not) to Measure the Periphery's Terms of Trade in the Nineteenth Century (2012)	Çalışmada, J. Williamson'un Asya ile ilgili çalışması üzerinde durulmuştur. Üzerinde durulan çalışmada, son yıllarda S-P hipotezinin gözden düştüğü vurgulanmakta ve bunun nedeni olarak gelişmekte olan ülkelerin yüksele evresinde olmaları sebebiyle endüstriyel verimliliklerinin arttığı vurgulanmaktadır. Williamson'un oluşturduğu çalışmaya yapılan eleştiriler de yine bu çalışma da yer almaktadır.
Atanu Ghoshray	Dynamic Persistence of Primary Commodity Prices (2013)	Çalışmada, ürün fiyatlarının sürekli var olan uluslararası fiyatlarındaki şokları, 1900-2008 yılları arasında, Grilli-Yang indeksleri revize edilerek örneklendirilmiştir. Bu şokların nedenini, ülkelerin kendi ürünleri için uyguladıkları politikalara bağlamışlardır. Politika yapıcılar, uluslararası fiyat şoklarının etkilerini ölçerken bir bant oluşturarak etkilenebilecekleri uyarma ihtiyacı duymaktadırlar.

Kaynak: C. Erdem Hepaktan, "1980'den Günümüze, Türkiye'nin Dış Ticaretindeki Yapısal Değişimin Dış Ticaret Hadleri Üzerindeki Etkisi", (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Celal Bayar Üniversitesi, SBE, 2006), s. 49-59.

***2006 yılından sonraki çalışmalar tarafımızdan eklenmiştir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’NİN DIŞ TİCARET HADLERİ ve TİCARET HADLERİNİN GELİR ETKİSİ

Dış ticaret hadleri, ülkelerin dış ticaret sonrası elde ettiği kazanç ve kayıpları saptamaya yarayan önemli bir göstergedir. Dış ticaretin serbestleşmesi ile birlikte elde edilecek kazançların ve uğranılacak kayıpların miktarı ve/veya yönü değişecektir. Çünkü serbest dış ticaret ve gümrük birliği anlaşmaları imzalandıklarında bir takım etkiler doğururlar. Ve elbetteki, etkilenenlerden biri de dış ticaret hadlerinin seyri olacaktır. İhraç ve ithal mallarının fiyatlarının, miktarlarının ve verimliliklerinin değişmesi dış ticaret hadlerinin seyrini de etkileyecektir. Bu etkilerin boyutları, gümrük birliği anlaşmalarında serbest dış ticaret anlaşmalarına göre daha büyük olacaktır.

Avrupa Ekonomik Topluluğu’nu kuran ‘‘Altılar’’, geleneksel olarak geleneksel olarak Türkiye’nin sıkı ekonomik ve siyasal ilişki içinde bulundukları ülkelerdi. Örneğin; Roma Antlaşması’nın yürürlüğe girdiği 1958 yılında Türkiye, yaklaşık olarak ihracatının %40’nı ve ithalatının %30’unu bu altı Batı Avrupa ülkesinden yapmaktaydı. Öte yandan dış politikasında Batı’ya yönelen Türkiye, İkinci Dünya Savaşı sonlarından itibaren kurulan hemen hemen tüm Batı örgüt ve kuruluşlar içinde yer almıştı. Bu nedenle Avrupa Ekonomik Topluluğu ile ilgilenmemesi düşünülemezdi. Nitekim Roma Antlaşması’nın imzalanmasından hemen sonra, Temmuz 1959’da bir ortaklık antlaşması imzalamak için AET’ye başvuruda bulunuldu. Dört yıl süren görüşmeler, 12 Eylül 1963’te Ankara Antlaşması ile sonuçlandı. Antlaşma 1 Aralık 1964 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Antlaşmaya göre, Türkiye ile AET arasında aşamalı olarak bir gümrük birliği kurulacak ve son aşamada bunu tam üyelik izleyecektir.

Ankara Antlaşması’nın öngördüğü biçimde Türkiye ile AB arasında gümrük birliğinin kurulması, 6 Mart 1995 tarihinde Brüksel’de yapılan Türkiye-AB Ortaklık Konseyi toplantısında görüşüldü. Avrupa Parlamentosu’nun da onayından sonra, Türkiye-AB Gümrük Birliği 1 Ocak 1996’da yürürlüğe girdi. Türkiye, AB’ye karşı sanayi, malları ithalatı üzerindeki tarifeleri sıfıra düşürdü ve üçüncü ülkelere karşı da topluluğun ortak gümrük tarifesini uygulamaya başladı. AB ise tekstil ve bazı petrol

ürünleri dışında, Türkiye’den ithal ettiği sanayi malları üzerindeki tarifeleri ve öteki kısıtlamaları 1971 yılındaki Geçici Anlaşma ile zaten kaldırmış bulunuyordu. Ancak, tekstilde ihracat kotaları ve petrol ürünlerinde de tarife kontenjanları uygulanmaktaydı. Gümrük birliğinin oluşturulması ile birlikte, Türkiye kaynaklı petrol ve tekstil ürünleri üzerindeki kısıtlamalara da son verildi.⁹⁸

Gümrük Birliğinin gerçekleşmesinden hemen önce 1 Ocak 1996’da, Türk malları AB mallarına karşı %18’lik ve üçüncü ülke malları karşısında %23,7’lik tarife oranları ile korunmaktaydı. GB’nin devreye girmesi ile birlikte, bu oranlar sırasıyla %0 ve %6-6,5 düzeyine düşürülmüştür. Başka bir ifade ile GB, Türkiye ekonomisini AB ve üçüncü ülkelere gelecek ciddi bir rekabetle karşı karşıya bırakmıştır. Gümrük Birliği sürecinde, Türkiye’nin dış ticaretinin neredeyse yarısı AB ülkeleri ile gerçekleşmiştir. Bu durum aşağıdaki tablodan da açıkça görülebilir:

---

⁹⁸ Halil Seyidoğlu, **Uluslararası İktisat Teori, Politika ve Uygulama**, 16. Basım, İstanbul: Güzem Can Yayınları, 2007, s.263-268.

TABLO 11
GÜMRÜK BİRLİĞİ SÜRECİNDE AB-TÜRKİYE DIŞ TİCARETİ(Milyon \$)

Yıllar	İHRACAT					İTHALAT				
	Toplam	Endeks	AB(27)	Endeks	AB Payı (%)	Toplam	Endeks	AB(27)	Endeks	AB Payı (%)
94-95	19 872	100	9 583	100	48,2	29 490	100	13 888	100	47,1
1996	23 224	116,8	12 563	131,1	54,2	43 626	147,9	24 320	171,1	55,7
1997	26 261	132,2	13 434	140,2	51,2	48 558	164,7	26 118	188,1	53,8
1998	26 973	135,7	14 809	154,5	54,9	45 921	155,7	25 282	182,0	55,1
1999	26 587	133,8	15 424	160,1	58,0	40 671	137,9	22 529	162,2	55,4
2000	27 774	139,8	15 664	163,5	56,4	54 502	184,8	28 526	205,4	52,3
2001	31 334	157,7	17 545	183,1	55,1	41 399	140,3	19 823	142,7	47,9
2002	36 059	181,5	20 415	213,0	56,6	51 553	174,8	25 688	184,1	49,8
2003	47 252	237,8	27 393	285,8	57,1	69 339	235,1	35 140	253,0	50,7
2004	63 167	317,9	36 580	381,7	57,9	97 539	330,8	48 095	346,3	49,3
2005	73 476	369,7	41 364	431,6	56,3	116 774	395,1	52 697	379,4	45,1
2006	85 534	430,4	47 934	500,2	56,0	139 576	473,3	59 387	427,6	42,5
2007	107 271	539,8	60 398	630,3	56,3	170 062	576,7	68 394	492,5	40,2
2008	132 027	664,4	63 390	661,5	48,0	201 963	684,9	74 407	535,8	36,8
2009	102 142	513,1	47 013	490,6	46,0	140 923	477,9	56 508	406,9	40,1
2010	113 883	573,1	52 685	549,8	46,3	185 544	629,2	72 179	519,7	38,9
2011	134 906	678,9	62 347	650,6	46,2	240 841	816,7	91 128	656,2	37,8
2012	152 478	767,3	59 204	617,8	38,8	236 545	802,1	87 447	629,7	36,1

Kaynak: TÜİK Ülke Gruplarına Göre İthalat ve İhracat Verileri ile Yıllara Göre İthalat ve İhracat Verileri Dikkate Alınarak Tarafımızca Derlenmiş ve gerekli hesaplamalar yapılmıştır.

(<http://tuikapp.tuik.gov.tr/disticaretapp/disticaret.zul?param1=0&param2=0&sitcrev=0&isicrev=0&sayac=5801>)

(<http://tuikapp.tuik.gov.tr/disticaretapp/disticaret.zul?param1=6&param2=0&sitcrev=0&isicrev=0&sayac=5809>)

Elbette ki, GB süreci tek başına Türkiye'nin dış ticaretindeki değişimleri belirleyen bir süreç değildir. Türkiye'nin ve dünyanın yaşadığı ekonomik krizler de Türkiye'nin dış ticaret yapısını belirlemiştir. 1994 Türkiye'deki ekonomik kriz, 1997 dünya ekonomisinde patlak veren Asya krizi, Kasım 2000 ve Şubat 2001 Türkiye'nin ekonomik krizleri nedeniyle GB ile uyumlu olmayan ekonomik politikalar izlenmiştir.

Ancak AB gibi güçlü bir ekonomik ortaklık ile var olan istikrarlı ticaret, Türkiye'nin dünya ekonomisindeki olumsuz gelişmelerden daha az etkilenmesini sağlamıştır.⁹⁹

2007 yılından itibaren, Türkiye'nin toplam ithalat ve ihracatında AB'nin payının azaldığı görülmektedir. Bu durumun nedeni ihracat açısından; 2007 yılının ikinci yarısından itibaren patlak veren ve 2008 yılında derinleşen, hala olumsuz etkilerinin AB'nde devam ettiği ekonomik krize bağlanabilir. İthalat açısından ise, Tablo 12'den de anlaşılacağı gibi, Türkiye'nin AB dışında kalan piyasalara yöneldiği görülmektedir.

TABLO 12
TÜRKİYE'NİN İTHALATININ ÜLKE GRUPLARINA GÖRE DAĞILIMI
(Milyon \$)

Yıllar	Toplam İthalat	AB Ülkeleri	Değişim(%)	Diğer Ülke Grupları	Değişim(%)
2007	170 062	68 394	40,2	100 444	59,1
2008	201 963	74 407	36,8	126 221	62,5
2009	140 928	56 508	40,1	83 454	59,2
2010	185 544	72 179	38,9	112 486	60,6
2011	240 841	91 128	37,8	148 675	61,7
2012	236 545	87 447	36,1	148 051	62,6

Kaynak: TÜİK'in Ülke Gruplarına Göre İthalat Verilerinden Yararlanılarak Tarafımızdan Hesaplanmıştır.

(<http://tuikapp.tuik.gov.tr/disticaretapp/disticaret.zul?param1=0&param2=0&sitcrev=0&isicrev=0&sayac=5801>)

(<http://tuikapp.tuik.gov.tr/disticaretapp/disticaret.zul?param1=6&param2=0&sitcrev=0&isicrev=0&sayac=5809>)

5.1. Türkiye'nin Dış Ticaret Hadleri

Endeks, birden fazla değişkenin yer ve zaman içindeki oransal değişimini gösteren istatistiksel bir ölçüdür. Endeksler; fiyat, ücret, ithalat, ihracat, satış gibi birçok iktisadi değişkenleri yer ve/veya zaman değişimlerinin karşılaştırılmasına imkan tanıyan istatistiklerdir. Günümüzde hemen herkesin bir şekilde haberdar olduğu tüketici fiyat endeksi ve üretici fiyat endeksi işletme ve ekonomi alanlarında en yaygın olarak

⁹⁹ Aynur Yıldırım, "Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye'de Dış Ticaret Hadlerinin Gelir Etkisi", **Muğla Üniversitesi SBE Dergisi**, No: 15, Güz 2005, s.160.

kullanılan endekslerdir.¹⁰⁰ Dış ticaret hadlerinin seyrinin gösteriminde, en çok kullanılan dış ticaret hadleri türü olan net değişim ticaret hadlerinin hesaplanmasında da ihracat fiyat endeksi ve ihracat fiyat endeksleri kullanılmaktadır.¹⁰¹

Endeks hesaplama yöntemleri, endekslerin türüne ve kullanım amacına göre farklılık gösterir. Endeksler, hesaplandıkları madde sayısına göre basit ve bileşik endeksler olmak üzere ikiye ayrılırlar. Basit endeksler, tek bir madde için hesaplanan endekslerdir. Birden fazla madde için hesaplanan endekslere ise bileşik endeksler denir. Bileşik endeksler ağırlıklı ve ağırlıksız olmak üzere ikiye ayrılır. Ağırlıklı bileşik endeksler de ağırlığa bağlı olarak Laspeyres, Paasche ve Fisher endeksleri olmak üzere üçe ayrılabilir. Ayrıca endeksler fiyat, miktar ve değer endeksleri olmak üzere ayrı bir ayrıma tabi tutulabilir.

Maddelerin önemi aynı olmadığına göre, bileşik endekslerin hesaplanmasında ağırlığın ne olacağının belirlenmesi tartışma konusunu oluşturmaktadır. Baz döneminin miktarları ağırlık faktörü olarak kullanılıyorsa Laspeyres Endeksi oluşur. Eğer, cari yılın miktarları ağırlık faktörü olarak kullanılıyorsa Paasche Endeksi oluşur. Fisher Endeksi, Laspeyres ve Paasche endekslerinin geometrik ortalaması şeklinde oluşturulur. Bu endeks, daima Laspeyres ve Paasche endeksi arasında bulunur. Fisher endeksi için iki ayrı ağırlık kullanılır. Birincisi, Laspeyres endeksindeki baz döneminin miktarıdır. İkincisi ise, Paasche endeksindeki cari yılının miktarıdır.¹⁰²

Laspeyres fiyat endeksleri, fiyat artışlarını olduğundan fazla, buna karşılık Paasche fiyat endeksleri ise, fiyat artışlarını olduğundan az gösterdikleri için sistematik hata içermektedirler. Bilindiği gibi, temel yıla göre, fiyatı yükselen maddelerin talebi muhtemelen azalırken, fiyatı düşen maddelerin de talebi muhtemelen artacaktır. Laspeyres fiyat endeksi hesabında, temel yıl miktarları tartı kabul edildiğinden, temel yıla göre fiyatı yükselen maddelere olduğundan fazla, fiyatları düşen maddelere ise olduğundan az tartı verilmiş olur. Bu durum, Laspeyres fiyat endeksinin yukarıya doğru bir sistematik hata içermesine yol açar. Paasche fiyat endeksi hesabında, endeksi

---

¹⁰⁰ Mustafa Köseoğlu, Rahmi Yamak, **Uygulamalı İstatistik ve Ekonometri**, 3. Basım, Trabzon: Aksakal Kitap, 2004, s.70.

¹⁰¹ Hepaktan, a.g.e, s.16.

¹⁰² Köseoğlu ve Yamak, a.g.e, s.75-76.

hesaplanan devrenin miktarları tartı kabul edilmekte temel yıla göre fiyatı yükselen maddeler olduğundan az, fiyatları düşen maddeler ise olduğundan fazla tartılandırılmış olur. Dolayısıyla Paasche fiyat endeksinin sistematik hatası aşağıya doğru olur. Bu noksanlıklar nedeni ile Irwing Fischer tarafından geliştirilen Fisher Endeksi'ne "İdeal Endeks" denilmektedir. Çünkü, gerçeğin üzerinde değerlere sahip Laspeyres endeksi ve gerçeğin altında değerlere sahip Paasche endeksine göre daha gerçekçi sonuçlar vermekte ve var olanı daha iyi temsil edebilmektedir.¹⁰³

Türkiye İstatistik Kurumu, ihracat ve ithalat miktar endeksleri ile ihracat ve ithalat birim değer endeksleri hesaplanmaktadır. Miktar endeksleri, fiyatlar sabit kalmak koşulu ile dış ticaret miktarlarında meydana gelen değişimleri ölçmektedir. Dış ticaret birim değer endeksleri ise, ihracat veya ithalat birim değerlerinde meydana gelen değişimin ölçüsüdür. Birim değer endeksleri, fiyat endekslerinden farklıdır çünkü iki endeksin bilgi kaynakları farklıdır. Birim değer endeksinde, malların herhangi bir döneme ait ihracat ya da ithalat toplam değerlerinin toplam miktarlarına bölünmesiyle elde edilen ortalama birim değerler kullanılarak endeks hesaplanırken, dış ticaret fiyat endekslerinde ihracat ve ithalatçı firmalardan iyi tanımlanmış ürünlerin fiyatları alınmaktadır. Haliyle, birim değer endekslerinde daha geniş bir mal sepetinden yararlanılmaktadır. TÜİK'in hesapladığı dış ticaret endekslerinin özellikleri şöyle sıralanabilir:¹⁰⁴

- Endekslerin temel yılı 2010'dur.
- Endeksler zincirleme yöntem ile hesaplanmaktadır.
- Endeksler aylık, 3 aylık ve yıllık olarak hesaplanmaktadır.
- Birim değer endeksleri ABD doları ve TL para birimlerine göre hesaplanmaktadır.
- Miktar endeksleri, değer endeksi ve birim değer endeksi kullanılarak dolaylı yöntemle hesaplanmaktadır.
- Birim değer endeksleri Fisher formülüyle hesaplanmaktadır.

---

¹⁰³ Özer Serper, **Uygulamalı İstatistik**, 6. Basım, Bursa: Ezgi Kitapevi, 2010, s.252.

¹⁰⁴ Türkiye İstatistik Kurumu, **Dış Ticaret İstatistikleri ve Endeksleri**, Ankara: TÜİK Matbaası, Ocak 2008, s.27-28.

TABLO 13
TÜRKİYE’NİN DIŞ TİCARET HADLERİ(2010=100)

Yıllar	İhracat Birim Değer Endeksi (\$)	İhracat Birim Değer Endeksi (TL)	İthalat Birim Değer Endeksi (\$)	İthalat Birim Değer Endeksi (TL)	İhracat Miktar Endeksi	İthalat Miktar Endeksi	Dış Ticaret Hadleri (\$)	Dış Ticaret Hadleri (TL)
1996	77,1	4,1	65,1	3,5	24,8	36,5	118,5	118,9
1997	75	7,6	62,2	6,2	29	43,2	120,7	122
1998	72	12,5	59,7	10,3	31,8	42,2	120,8	121,2
1999	67,1	18,6	56,4	15,6	32,7	41,6	119,2	120,5
2000	64,2	26,6	58,9	24,5	36,5	55,2	109	108,8
2001	62,6	50,6	58,8	47,8	44,6	41,5	106,5	106,2
2002	61,4	61,5	58	58,4	51,7	50,1	105,9	105,5
2003	69,2	68,8	64,6	64,7	58,1	59,8	107,1	106,5
2004	80,7	76,6	75	71,4	66,1	72,1	107,8	107,4
2005	85,6	76,7	80,2	72	72,9	80,9	106,8	106,6
2006	88,6	84,7	87,1	83,4	81,8	87,8	101,7	101,6
2007	99,8	88,5	95,5	83	91,3	98,9	104,5	104,3
2008	115,3	99,5	114,7	98,7	97,3	97,6	100,6	100,9
2009	96,7	99,8	92,3	95,3	89,7	84,9	104,8	104,8
2010	100	100	100	100	100	100	100	100
2011	116,6	124,9	115	128,1	106,2	112,9	97,1	97,5
2012	108,1	129,4	111,8	133,8	123,9	114,1	96,8	96,7

Kaynak: TÜİK’in yayımladığı dış ticaret endeksleri veri tabanından alınmıştır.
(<http://tuikapp.tuik.gov.tr/disticaretendeksapp/endeks.zul>)

Tabi ki miktar ve birim değer endeksleri sorunsuz istatistikler değildir. Ancak, bilgi içerikleri de oldukça fazladır. Dikkatli kullanıldıklarında ekonominin gidişatı hakkında oldukça önemli bilgiler verebilirler. Bunların içinde en önemli eğilimlerden biri ise dış ticaret hadleridir. Dış ticaret hadleri, ihracat birim değer endeksinin ithalat birim değer endeksine bölünmesi ile elde edilmektedir.¹⁰⁵ Ayrıca baz yılın 2010 olarak tercih edilmesinin de bir nedeni vardır. Temel yıl; mümkün olduğu kadar savaş, doğal afet ve ekonomik kriz gibi olağanüstü özellikler taşımayan bir yıl olmalıdır. Ayrıca, temel yıl, yaşanan döneme çok uzak olmamalıdır. Aksi durumda, dönemsel karşılaştırmalar zorlaşacak ve üstelik anlamlı bulgulara ulaşılamayacaktır.¹⁰⁶

¹⁰⁵ Ercan Kumcu, “Dış Ticarete Miktar ve Fiyat Eğilimleri”, **Habertürk**, 16 Nisan 2012, <http://www.haberturk.com/yazarlar/ercan-kumcu/734422-dis-ticarete-fiyat-ve-miktar-egilimleri>, (10 Mayıs 2013).

¹⁰⁶ Köseoğlu ve Yamak, a.g.e, s.77.

Genel manada, dış ticaret hadlerinin seyrine bakıldığında Gümrük Birliği sürecinde sürekli olmasa da bir azalma eğilimi görülmektedir. Yani; ithalat fiyatları sabitken ihracat fiyatlarının düşmesi veya ihracat fiyatları sabitken ithalat fiyatlarının yükselmesi ya da ithalat fiyatlarındaki artışın ihracat fiyatlarındaki artıştan fazla olması durumları söz konusudur. Aynı yorumlar ithalat ve ihracat miktarları için de yapılabilir.

Gümrük Birliği sürecinde, AB ülkelerine ihracatın sürekli olarak artmasına rağmen ithalattaki artışın gerisinde kalmasının temel nedeni; Türkiye'nin tek taraflı olarak 1971 yılından itibaren bazı istisnalar dışında, sanayi ürünlerinde AB pazarına gümrüksüz giriş hakkına sahip olması, AB'nin ise bu hakkı 1996 yılında elde etmesidir.¹⁰⁷

Türkiye'nin dış ticaret hadlerindeki olumsuz eğilim, bir birim ithal malı elde edebilmek için, bir birimden daha fazla miktarda ihraç malı verilmesi gerektiği manasındadır. Başka bir ifade ile bir birim ihraç malı karşılığında bir birimden daha az ithal malı elde edilmektedir. Singer-Prebisch tezinden de bilindiği üzere, gelişmekte olan ülkelerin dış ticaret hadleri uzun dönemde onların aleyhine dönecektir. Bu durum, Türkiye'nin ekonomik yapısından kaynaklanan bir durumdur. Türkiye'nin ihracatında; fiyat ve gelir esneklikleri düşük ürünler ile ilksel malların payları hala önemli bir yer tutmaktadır. Bu tür mallar; uzun dönemde mamul mallar karşısında göreceli fiyat gerilemelerinin etkisinde kalarak, dış ticaret hadlerinin bozulmasına neden olmaktadır. Bu durum aşağıdaki tablo yardımıyla açıklanabilir.

---

¹⁰⁷ Aynur Yıldırım, a.g.e, s.160.

TABLO 14
GENİŞ EKONOMİK GRUPLARIN SINIFLAMASINA GÖRE İHRACAT ve İTHALAT
(BİN \$) (1996-2012)

	İHRACAT	İTHALAT
2012		
TOPLAM	152 478 451	236 545 110
1.Yatırım Malları	13 734 391	33 925 347
Sermaye malları(taşımacılık araçları hariç)	8 126 182	28 125 400
Sanayi ile ilgili taşımacılık araç ve gereçleri	5 608 209	5 799 947
2.Hammadde(Ara mallar)	82 662 720	174 930 349
Sanayi malları için işlem görmemiş hammaddeler	4 203 887	15 344 073
Sanayi için işlem görmüş hammaddeler	59 146 583	73 612 154
İşlem görmemiş yakıt ve yağlar	236 597	1 161 641
Yatırım mallarının aksam ve parçaları	4 508 593	10 949 016
Taşımacılık araçlarının aksam ve parçaları	8 165 308	11 128 516
Esası yiyecek ve içecek olan işlenmemiş hammaddeler	289 008	3 703 383
Esası yiyecek olan işlenmiş hammaddeler	1 831 029	2 137 069
İşlem görmüş diğer yakıt ve yağlar	4 281 716	17 423 952
Gizli veri*	-	39 470 543
3. Tüketim Malları	56 565 300	26 699 245
Binek otomobilleri	6 069 116	7 248 447
Dayanıklı tüketim malları	12 463 127	4 352 555
Yarı dayanıklı tüketim malları	13 437 174	5 893 334
Dayanısız tüketim malları	8 408 261	5 177 311
Esası yiyecek ve içecek olan işlenmemiş tüketim malları	5 390 537	808 512
Esası yiyecek ve içecek olan işlenmiş tüketim malları	6 487 034	1 387 324
Motor benzini ve diğer hafif yağlar	3 026 447	1 674 634
Sanayi ile ilgili olmayan taşıma araç ve gereçleri	283 603	157 128
4.Diğerleri	516 040	990 170
2011		
TOPLAM	134 906 869	240 841 676
1.Yatırım Malları	14 191 696	37 270 611
Sermaye malları(taşımacılık araçları hariç)	7 745 058	29 605 450
Sanayi ile ilgili taşımacılık araç ve gereçleri	6 446 638	7 665 161
2.Hammadde(Ara mallar)	67 941 697	173 140 243
Sanayi malları için işlem görmemiş hammaddeler	4 031 424	16 159 591
Sanayi için işlem görmüş hammaddeler	45 717 612	75 482 185
İşlem görmemiş yakıt ve yağlar	132 304	1 303 880
Yatırım mallarının aksam ve parçaları	4 431 815	10 861 237
Taşımacılık araçlarının aksam ve parçaları	7 987 758	12 334 237
Esası yiyecek ve içecek olan işlenmemiş hammaddeler	208 721	4 379 477
Esası yiyecek ve içecek olan işlenmiş hammaddeler	1 831 543	1 793 844
İşlem görmüş diğer yakıt ve yağlar	3 600 520	16 433 500
Gizli veri*	-	34 392 292
3. Tüketim Malları	52 218 849	29 692 268
Binek otomobilleri	6 485 467	8 474 787
Dayanıklı tüketim malları	10 464 734	4 337 380
Yarı dayanıklı tüketim malları	13 069 139	6 452 876
Dayanısız tüketim malları	7 877 589	5 894 846
Esası yiyecek ve içecek olan işlenmemiş tüketim malları	5 512 490	813 826
Esası yiyecek ve içecek olan işlenmiş tüketim malları	5 892 902	1 816 157

	İHRACAT	İTHALAT
Motor benzini ve diğer hafif yağlar	2 615 956	1 662 262
Sanayi ile ilgili olmayan taşıma araç ve gereçleri	300 571	240 134
4.Diğerleri	554 626	738 555
2010		
TOPLAM	113 883 219	188 544 332
1.Yatırım Malları	11 771 080	28 818 242
Sermaye malları(taşımacılık araçları hariç)	6 414 227	23 249 739
Sanayi ile ilgili taşımacılık araç ve gereçleri	5 356 853	5 568 503
2.Hammadde(Ara mallar)	56 380 661	131 445 426
Sanayi malları için işlem görmemiş hammaddeler	3 662 855	12 258 723
Sanayi için işlem görmüş hammaddeler	38 415 799	58 733 015
İşlem görmemiş yakıt ve yağlar	107 096	1 175 578
Yatırım mallarının aksam ve parçaları	3 447 124	9 064 329
Taşımacılık araçlarının aksam ve parçaları	6 335 956	10 580 626
Esası yiyecek ve içecek olan işlenmemiş hammaddeler	447 027	2 793 978
Esası yiyecek ve içecek olan işlenmiş hammaddeler	1 165 222	1 112 756
İşlem görmüş diğer yakıt ve yağlar	2 799 582	12 223 206
Gizli veri*	-	23 503 217
3. Tüketim Malları	45 320 506	24 734 930
Binek otomobilleri	6 210 055	6 819 601
Dayanıklı tüketim malları	8 915 506	3 499 191
Yarı dayanıklı tüketim malları	11 794 262	5 303 231
Dayanıksız tüketim malları	7 154 514	5 531 250
Esası yiyecek ve içecek olan işlenmemiş tüketim malları	4 970 809	675 953
Esası yiyecek ve içecek olan işlenmiş tüketim malları	4 510 513	1 365 553
Motor benzini ve diğer hafif yağlar	1 513 153	1 343 232
Sanayi ile ilgili olmayan taşıma araç ve gereçleri	251 693	196 918
4.Diğerleri	410 972	545 734
2009		
TOPLAM	102 142 613	140 928 421
1.Yatırım Malları	11 116 832	21 462 823
Sermaye malları(taşımacılık araçları hariç)	5 817 501	18 384 403
Sanayi ile ilgili taşımacılık araç ve gereçleri	5 299 331	3 078 421
2.Hammadde(Ara mallar)	49 734 012	99 509 821
Sanayi malları için işlem görmemiş hammaddeler	2 636 843	7 984 726
Sanayi için işlem görmüş hammaddeler	35 164 387	43 491 943
İşlem görmemiş yakıt ve yağlar	102 352	1 139 448
Yatırım mallarının aksam ve parçaları	2 922 893	8 291 900
Taşımacılık araçlarının aksam ve parçaları	4 951 157	7 840 527
Esası yiyecek ve içecek olan işlenmemiş hammaddeler	255 092	2 074 347
Esası yiyecek ve içecek olan işlenmiş hammaddeler	1 143 404	1 205 718
İşlem görmüş diğer yakıt ve yağlar	2 557 884	9 183 446
Gizli veri*	-	18 297 765
3. Tüketim Malları	40 773 029	19 289 707
Binek otomobilleri	6 086 131	4 265 401
Dayanıklı tüketim malları	7 856 934	2 619 294
Yarı dayanıklı tüketim malları	10 654 094	4 090 112
Dayanıksız tüketim malları	6 355 744	4 948 856
Esası yiyecek ve içecek olan işlenmemiş tüketim malları	4 389 419	595 522
Esası yiyecek ve içecek olan işlenmiş tüketim malları	3 880 058	1 002 708
Motor benzini ve diğer hafif yağlar	1 234 469	1 190 586
Sanayi ile ilgili olmayan taşıma araç ve gereçleri	276 180	577 227

	İHRACAT	İTHALAT
4.Diğerleri	558 739	666 070
2008		
TOPLAM	132 027 196	201 963 574
1.Yatırım Malları	16 725 377	28 020 665
Sermaye malları(taşımacılık araçları hariç)	6 883 620	23 255 612
Sanayi ile ilgili taşımacılık araç ve gereçleri	9 841 757	4 765 0 53
2.Hammadde(Ara mallar)	67 733 802	151 747 101
Sanayi malları için işlem görmemiş hammaddeler	3 206 339	13 691 770
Sanayi için işlem görmüş hammaddeler	47 183 531	65 680 163
İşlem görmemiş yakıt ve yağlar	81 673	1 275 042
Yatırım mallarının aksam ve parçaları	3 712 852	9 445 316
Taşımacılık araçlarının aksam ve parçaları	6 943 359	11 264 249
Esası yiyecek ve içecek olan işlenmemiş hammaddeler	138 415	3 154 328
Esası yiyecek ve içecek olan işlenmiş hammaddeler	1 323 805	1 741 612
İşlem görmüş diğer yakıt ve yağlar	5 143 828	12 336 963
Gizli veri*	-	33 157 656
3. Tüketim Malları	47 076 909	21 489 236
Binek otomobilleri	7 474 361	4 551 805
Dayanıklı tüketim malları	8 947 617	3 530 750
Yarı dayanıklı tüketim malları	12 518 731	4 807 708
Dayanısız tüketim malları	7 134 748	5 301 193
Esası yiyecek ve içecek olan işlenmemiş tüketim malları	4 226 066	753 162
Esası yiyecek ve içecek olan işlenmiş tüketim malları	4 210 377	1 120 943
Motor benzini ve diğer hafif yağlar	2 252 826	1 306 435
Sanayi ile ilgili olmayan taşıma araç ve gereçleri	312 182	117 241
4.Diğerleri	491 108	706 571
2007		
TOPLAM	107 271 750	170 062 715
1.Yatırım Malları	13 754 544	27 054 433
Sermaye malları(taşımacılık araçları hariç)	5 598 988	23 366 154
Sanayi ile ilgili taşımacılık araç ve gereçleri	8 155 556	3 688 278
2.Hammadde(Ara mallar)	49 402 983	123 639 631
Sanayi malları için işlem görmemiş hammaddeler	2 802 435	10 037 792
Sanayi için işlem görmüş hammaddeler	32 698 929	58 890 856
İşlem görmemiş yakıt ve yağlar	6 342	750 920
Yatırım mallarının aksam ve Parçaları	3 168 135	9 086 585
Taşımacılık araçlarının aksam ve parçaları	6 162 238	10 454 779
Esası yiyecek ve içecek olan işlenmemiş hammaddeler	181 730	1 685 242
Esası yiyecek ve içecek olan işlenmiş hammaddeler	852 685	858 180
İşlem görmüş diğer yakıt ve yağlar	3 530 490	8 258 240
Gizli veri*	-	23 617 036
3. Tüketim Malları	43 695 868	18 694 022
Binek otomobilleri	6 839 589	4 746 754
Dayanıklı tüketim malları	8 555 679	3 027 358
Yarı dayanıklı tüketim malları	12 442 507	3 914 144
Dayanısız tüketim malları	6 834 491	4 358 555
Esası yiyecek ve içecek olan işlenmemiş tüketim malları	3 812 543	403 284
Esası yiyecek ve içecek olan işlenmiş tüketim malları	3 484 368	953 992
Motor benzini ve diğer hafif yağlar	1 552 640	1 172 179
Sanayi ile ilgili olmayan taşıma araç ve gereçleri	174 051	117 757
4.Diğerleri	418 354	674 629
2006		

	İHRACAT	İTHALAT
TOPLAM	85 534 676	139 576 174
1.Yatırım Malları	9 423 369	23 347 556
Sermaye malları(taşımacılık araçları hariç)	4 082 676	19 665 388
Sanayi ile ilgili taşımacılık araç ve gereçleri	5 340 693	3 682 168
2.Hammadde(Ara mallar)	37 788 252	99 604 660
Sanayi malları için işlem görmemiş hammaddeler	2 268 936	7 320 166
Sanayi için işlem görmüş hammaddeler	25 706 269	46 511 362
İşlem görmemiş yakıt ve yağlar	2 475	11 322 929
Yatırım mallarının aksam ve parçaları	2 236 631	7 632 408
Taşımacılık araçlarının aksam ve parçaları	4 560 614	8 684 520
Esası yiyecek ve içecek olan işlenmemiş hammaddeler	278 119	778 625
Esası yiyecek ve içecek olan işlenmiş hammaddeler	652 863	950 398
İşlem görmüş diğer yakıt ve yağlar	2 082 345	6 516 380
Gizli veri*	-	9 877 871
3. Tüketim Malları	37 790 478	16 116 330
Binek otomobilleri	5 644 960	4 268 704
Dayanıklı tüketim malları	7 583 072	2 296 753
Yarı dayanıklı tüketim malları	10 507 143	3 248 464
Dayanıksız tüketim malları	6 180 121	3 736 473
Esası yiyecek ve içecek olan işlenmemiş tüketim malları	3 293 267	315 722
Esası yiyecek ve içecek olan işlenmiş tüketim malları	2 970 250	755 301
Motor benzini ve diğer hafif yağlar	1 420 330	1 083 668
Sanayi ile ilgili olmayan taşıma araç ve gereçleri	191 334	411 244
4.Diğerleri	532 577	507 629
2005		
TOPLAM	73 476 408	116 774 151
1.Yatırım Malları	7 997 690	20 363 222
Sermaye malları(taşımacılık araçları hariç)	3 406 533	17 120 131
Sanayi ile ilgili taşımacılık araç ve gereçleri	4 591 158	3 243 090
2.Hammadde(Ara mallar)	30 289 782	81 868 284
Sanayi malları için işlem görmemiş hammaddeler	1 711 069	6 026 723
Sanayi için işlem görmüş hammaddeler	20 673 018	39 548 542
İşlem görmemiş yakıt ve yağlar	14 565	9 176 022
Yatırım mallarının aksam ve parçaları	1 733 845	6 747 008
Taşımacılık araçlarının aksam ve parçaları	3 734 162	7 427 477
Esası yiyecek ve içecek olan işlenmemiş hammaddeler	180 324	866 393
Esası yiyecek ve içecek olan işlenmiş hammaddeler	737 515	762 244
İşlem görmüş diğer yakıt ve yağlar	1 505 283	4 755 086
Gizli veri*	-	6 558 788
3. Tüketim Malları	34 835 399	13 975 300
Binek otomobilleri	4 373 431	4 269 117
Dayanıklı tüketim malları	6 906 435	1 838 682
Yarı dayanıklı tüketim malları	10 307 991	2 506 049
Dayanıksız tüketim malları	5 836 850	3 415 389
Esası yiyecek ve içecek olan işlenmemiş tüketim malları	3 238 525	270 005
Esası yiyecek ve içecek olan işlenmiş tüketim malları	2 928 704	645 070
Motor benzini ve diğer hafif yağlar	1 098 294	711 553
Sanayi ile ilgili olmayan taşıma araç ve gereçleri	145 169	292 435
4.Diğerleri	353 537	567 345
2004		
TOPLAM	63 167 153	97 539 766
1.Yatırım Malları	6 530 838	17 397 440

	İHRACAT	İTHALAT
Sermaye malları(taşımacılık araçları hariç)	2 751 703	13 493 688
Sanayi ile ilgili taşımacılık araç ve gereçleri	3 779 135	3 903 753
2.Hammadde(Ara mallar)	25 945 606	67 549 436
Sanayi malları için işlem görmemiş hammaddeler	1 477 867	5 775 777
Sanayi için işlem görmüş hammaddeler	18 661 008	33 407 212
İşlem görmemiş yakıt ve yağlar	2 261	6 371 834
Yatırım mallarının aksam ve parçaları	1 358 107	6 432 180
Taşımacılık araçlarının aksam ve parçaları	3 093 115	6 544 206
Esası yiyecek ve içecek olan işlenmemiş hammaddeler	78 051	944 197
Esası yiyecek ve içecek olan işlenmiş hammaddeler	474 849	624 467
İşlem görmüş diğer yakıt ve yağlar	800 347	3 218 004
Gizli veri*	-	4 231 559
3. Tüketim Malları	30 501 889	12 100 277
Binek otomobilleri	3 933 633	4 213 556
Dayanıklı tüketim malları	6 002 624	1 439 681
Yarı dayanıklı tüketim malları	9 831 996	1 910 785
Dayanıksız tüketim malları	5 192 736	3 184 391
Esası yiyecek ve içecek olan işlenmemiş tüketim malları	2 575 501	149 113
Esası yiyecek ve içecek olan işlenmiş tüketim malları	2 252 043	528 145
Motor benzini ve diğer hafif yağlar	618 411	556 012
Sanayi ile ilgili olmayan taşıma araç ve gereçleri	94 945	118 593
4.Diğerleri	188 820	492 612
2003		
TOPLAM	47 252 836	69 339 692
1.Yatırım Malları	4 344 031	11 325 907
Sermaye malları(taşımacılık araçları hariç)	1 942 475	9 823 210
Sanayi ile ilgili taşımacılık araç ve gereçleri	2 401 556	1 502 697
2.Hammadde(Ara mallar)	18 494 475	49 734 760
Sanayi malları için işlem görmemiş hammaddeler	1 197 984	4 290 452
Sanayi için işlem görmüş hammaddeler	12 879 460	24 105 396
İşlem görmemiş yakıt ve yağlar	4 303	5 021 743
Yatırım mallarının aksam ve parçaları	973 652	4 840 274
Taşımacılık araçlarının aksam ve parçaları	2 452 931	3 941 967
Esası yiyecek ve içecek olan işlenmemiş hammaddeler	119 670	957 219
Esası yiyecek ve içecek olan işlenmiş hammaddeler	351 025	525 182
İşlem görmüş diğer yakıt ve yağlar	515 450	2 367 145
Gizli veri*	-	3 685 383
3. Tüketim Malları	24 125 341	7 813 324
Binek otomobilleri	2 197 461	2 219 741
Dayanıklı tüketim malları	4 350 678	917 186
Yarı dayanıklı tüketim malları	8 842 741	1 265 361
Dayanıksız tüketim malları	4 408 361	2 354 662
Esası yiyecek ve içecek olan işlenmemiş tüketim malları	2 033 484	119 370
Esası yiyecek ve içecek olan işlenmiş tüketim malları	1 776 675	403 800
Motor benzini ve diğer hafif yağlar	449 575	493 749
Sanayi ile ilgili olmayan taşıma araç ve gereçleri	66 366	39 456
4.Diğerleri	288 989	465 701
2002		
TOPLAM	36 059 089	51 553 797
1.Yatırım Malları	2 790 180	8 399 565
Sermaye malları(taşımacılık araçları hariç)	1 337 903	7 571 322
Sanayi ile ilgili taşımacılık araç ve gereçleri	1 452 277	828 243

	İHRACAT	İTHALAT
2.Hammadde(Ara mallar)	14 657 325	37 655 830
Sanayi malları için işlem görmemiş hammaddeler	950 070	2 956 602
Sanayi için işlem görmüş hammaddeler	10 473 676	18 032 383
İşlem görmemiş yakıt ve yağlar	4 936	4 433 307
Yatırım mallarının aksam ve parçaları	726 850	4 168 295
Taşımacılık araçlarının aksam ve parçaları	1 799 234	2 703 855
Esası yiyecek ve içecek olan işlenmemiş hammaddeler	140 398	531 869
Esası yiyecek ve içecek olan işlenmiş hammaddeler	236 730	400 015
İşlem görmüş diğer yakıt ve yağlar	325 430	1 972 412
Gizli veri*	-	2 457 091
3. Tüketim Malları	18 464 846	4 898 331
Binek otomobilleri	1 297 573	813 266
Dayanıklı tüketim malları	3 275 413	687 266
Yarı dayanıklı tüketim malları	7 214 634	868 899
Dayanısız tüketim malları	3 402 723	1 739 497
Esası yiyecek ve içecek olan işlenmemiş tüketim malları	1 649 146	126 552
Esası yiyecek ve içecek olan işlenmiş tüketim malları	1 226 660	300 242
Motor benzini ve diğer hafif yağlar	355 333	328 929
Sanayi ile ilgili olmayan taşıma araç ve gereçleri	43 365	33 874
4.Diğerleri	146 738	600 071
2001		
TOPLAM	31 334 216	41 399 083
1.Yatırım Malları	2 658 240	6 940 425
Sermaye malları(taşımacılık araçları hariç)	1 219 723	5 882 118
Sanayi ile ilgili taşımacılık araç ve gereçleri	1 438 517	1 058 308
2.Hammadde(Ara mallar)	13 368 641	30 300 840
Sanayi malları için işlem görmemiş hammaddeler	940 641	2 037 090
Sanayi için işlem görmüş hammaddeler	9 493 160	13 884 173
İşlem görmemiş yakıt ve yağlar	6 916	4 181 305
Yatırım mallarının aksam ve parçaları	652 918	3 161 395
Taşımacılık araçlarının aksam ve parçaları	1 556 586	2 468 118
Esası yiyecek ve içecek olan işlenmemiş hammaddeler	244 489	300 578
Esası yiyecek ve içecek olan işlenmiş hammaddeler	202 864	298 869
İşlem görmüş diğer yakıt ve yağlar	271 067	3 969 311
3. Tüketim Malları	15 261 528	3 813 409
Binek otomobilleri	972 914	586 807
Dayanıklı tüketim malları	2 195 372	631 537
Yarı dayanıklı tüketim malları	5 955 262	722 503
Dayanısız tüketim malları	2 860 857	1 307 301
Esası yiyecek ve içecek olan işlenmemiş tüketim malları	1 662 248	115 225
Esası yiyecek ve içecek olan işlenmiş tüketim malları	1 415 414	238 903
Motor benzini ve diğer hafif yağlar	156 858	165 680
Sanayi ile ilgili olmayan taşıma araç ve gereçleri	42 605	35 453
4.Diğerleri	45 807	344 409
2000		
TOPLAM	27 774 906	54 502 821
1.Yatırım Malları	2 175 701	11 365 338
Sermaye malları(taşımacılık araçları hariç)	1 019 969	9 263 851
Sanayi ile ilgili taşımacılık araç ve gereçleri	1 155 732	2 101 487
2.Hammadde(Ara mallar)	11 565 080	36 009 555
Sanayi malları için işlem görmemiş hammaddeler	1 003 308	2 783 949
Sanayi için işlem görmüş hammaddeler	8 048 713	16 099 477

	İHRACAT	İTHALAT
İşlem görmemiş yakıt ve yağlar	6 422	4 835 057
Yatırım mallarının aksam ve parçaları	575 532	3 943 608
Taşımacılık araçlarının aksam ve parçaları	1 209 473	3 159 702
Esası yiyecek ve içecek olan işlenmemiş hammaddeler	257 171	518 711
Esası yiyecek ve içecek olan işlenmiş hammaddeler	247 074	333 215
İşlem görmüş diğer yakıt ve yağlar	217 368	4 335 837
3. Tüketim Malları	13 986 727	6 928 481
Binek otomobilleri	628 987	2 595 868
Dayanıklı tüketim malları	2 056 661	1 125 914
Yarı dayanıklı tüketim malları	5 736 273	932 016
Dayanıksız tüketim malları	2 918 554	1 370 633
Esası yiyecek ve içecek olan işlenmemiş tüketim malları	1 364 945	177 640
Esası yiyecek ve içecek olan işlenmiş tüketim malları	1 155 991	317 169
Motor benzini ve diğer hafif yağlar	96 288	343 645
Sanayi ile ilgili olmayan taşıma araç ve gereçleri	29 028	65 596
4.Diğerleri	47 398	199 447
1999		
TOPLAM	26 587 225	40 671 272
1.Yatırım Malları	1 820 291	8 727 006
Sermaye malları(taşımacılık araçları hariç)	881 329	7 603 068
Sanayi ile ilgili taşımacılık araç ve gereçleri	938 963	1 123 938
2.Hammadde(Ara mallar)	10 862 729	26 854 200
Sanayi malları için işlem görmemiş hammaddeler	1 131 879	2 070 810
Sanayi için işlem görmüş hammaddeler	7 363 482	13 086 373
İşlem görmemiş yakıt ve yağlar	5 956	3 072 098
Yatırım mallarının aksam ve parçaları	542 033	3 467 269
Taşımacılık araçlarının aksam ve parçaları	1 041 126	2 198 772
Esası yiyecek ve içecek olan işlenmemiş hammaddeler	281 733	557 882
Esası yiyecek ve içecek olan işlenmiş hammaddeler	236 230	393 902
İşlem görmüş diğer yakıt ve yağlar	260 290	2 007 094
3. Tüketim Malları	13 849 184	4 820 413
Binek otomobilleri	688 085	1 324 691
Dayanıklı tüketim malları	1 706 896	807 078
Yarı dayanıklı tüketim malları	5 689 769	787 132
Dayanıksız tüketim malları	2 694 118	1 134 207
Esası yiyecek ve içecek olan işlenmemiş tüketim malları	1 619 730	130 719
Esası yiyecek ve içecek olan işlenmiş tüketim malları	1 359 147	299 799
Motor benzini ve diğer hafif yağlar	67 104	296 492
Sanayi ile ilgili olmayan taşıma araç ve gereçleri	24 336	40 294
4.Diğerleri	55 021	269 653
1998		
TOPLAM	26 973 952	45 921 392
1.Yatırım Malları	1 342 376	10 660 621
Sermaye malları(taşımacılık araçları hariç)	863 716	8 929 927
Sanayi ile ilgili taşımacılık araç ve gereçleri	478 660	1 730 694
2.Hammadde(Ara mallar)	11 251 435	29 906 827
Sanayi malları için işlem görmemiş hammaddeler	1 153 870	2 922 645
Sanayi için işlem görmüş hammaddeler	7 515 200	14 974 377
İşlem görmemiş yakıt ve yağlar	2 973	2 558 688
Yatırım mallarının aksam ve parçaları	564 736	3 700 141
Taşımacılık araçlarının aksam ve parçaları	1 067 342	2 861 971
Esası yiyecek ve içecek olan işlenmemiş hammaddeler	379 103	682 137

	İHRACAT	İTHALAT
Esası yiyecek v içecek olan işlenmiş hammaddeler	361 505	460 029
İşlem görmüş diğer yakıt ve yağlar	206 707	1 746 838
3. Tüketim Malları	14 365 072	5 005 153
Binek otomobilleri	140 200	1 392 406
Dayanıklı tüketim malları	1 716 892	906 645
Yarı dayanıklı tüketim malları	6 243 808	908 190
Dayanıksız tüketim malları	2 857 056	1 025 271
Esası yiyecek ve içecek olan işlenmemiş tüketim malları	1 808 339	160 539
Esası yiyecek ve içecek olan işlenmiş tüketim malları	1 523 756	345 001
Motor benzini ve diğer hafif yağlar	48 074	195 043
Sanayi ile ilgili olmayan taşıma araç ve gereçleri	26 947	72 059
4.Diğerleri	15 068	348 791
1997		
TOPLAM	26 261 072	48 558 721
1.Yatırım Malları	1 275 677	11 107 859
Sermaye malları(taşımacılık araçları hariç)	766 054	8 938 612
Sanayi ile ilgili taşımacılık araç ve gereçleri	509 623	2 169 247
2.Hammadde(Ara mallar)	11 100 138	32 119 883
Sanayi malları için işlem görmemiş hammaddeler	1 228 348	3 505 324
Sanayi için işlem görmüş hammaddeler	7 716 805	15 156 128
İşlem görmemiş yakıt ve yağlar	874	3 762 201
Yatırım mallarının aksam ve parçaları	413 914	3 553 855
Taşımacılık araçlarının aksam ve parçaları	840 595	2 715 534
Esası yiyecek ve içecek olan işlenmemiş hammaddeler	203 548	826 600
Esası yiyecek ve içecek olan işlenmiş hammaddeler	539 047	496 250
İşlem görmüş diğer yakıt ve yağlar	157 008	2 103 990
3. Tüketim Malları	13 860 745	5 051 940
Binek otomobilleri	118 374	1 673 755
Dayanıklı tüketim malları	1 284 742	821 381
Yarı dayanıklı tüketim malları	5 951 898	840 922
Dayanıksız tüketim malları	2 755 988	944 056
Esası yiyecek ve içecek olan işlenmemiş tüketim malları	1 928 848	157 146
Esası yiyecek ve içecek olan işlenmiş tüketim malları	1 758 149	371 040
Motor benzini ve diğer hafif yağlar	32 597	177 559
Sanayi ile ilgili olmayan taşıma araç ve gereçleri	30 151	66 081
4.Diğerleri	24 511	279 039
1996		
TOPLAM	23 224 465	43 626 642
1.Yatırım Malları	1 119 767	10 253 553
Sermaye malları(taşımacılık araçları hariç)	676 593	8 351 769
Sanayi ile ilgili taşımacılık araç ve gereçleri	443 174	1 901 784
2.Hammadde(Ara mallar)	9 767 257	29 114 096
Sanayi malları için işlem görmemiş hammaddeler	1 226 760	3 208 679
Sanayi için işlem görmüş hammaddeler	6 706 915	13 785 287
İşlem görmemiş yakıt ve yağlar	789	4 524 526
Yatırım mallarının aksam ve parçaları	383 143	2 913 139
Taşımacılık araçlarının aksam ve parçaları	683 501	2 122 311
Esası yiyecek ve içecek olan işlenmemiş hammaddeler	151 599	918 379
Esası yiyecek ve içecek olan işlenmiş hammaddeler	393 626	463 754
İşlem görmüş diğer yakıt ve yağlar	220 925	1 178 021
3. Tüketim Malları	12 317 985	4 020 569
Binek otomobilleri	269 944	1 019 642

	İHRACAT	İTHALAT
Dayanıklı tüketim malları	951 438	618 985
Yarı dayanıklı tüketim malları	5 423 886	762 630
Dayanıksız tüketim malları	2 261 603	731 777
Esası yiyecek ve içecek olan işlenmemiş tüketim malları	1 691 593	89 759
Esası yiyecek ve içecek olan işlenmiş tüketim malları	1 646 173	566 610
Motor benzini ve diğer hafif yağlar	51 907	172 412
Sanayi ile ilgili olmayan taşıma araç ve gereçleri	21 441	58 753
4.Diğerleri	19 456	238 425

Kaynak: TÜİK'in dış ticaret istatistikleri veri tabanından yararlanılarak tarafımızdan derlenmiştir.

(http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?alt_id=12)

*****Gizli Veri:** 2005 yılı kasım ayında yürürlüğe giren “5429 Sayılı Türkiye İstatistik Kanunu” ve bu kanuna göre hazırlanarak 20 Haziran 2006 tarihinde yayımlanan “Resmi İstatistiklerde Veri Gizliliği ve Gizli Veri Güvenliğine ilişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik” hükümleri gereği tüm verilere olduğu gibi dış ticaret istatistiklerine de gizleme uygulanmaktadır. Bahsi geçen yasa ve yönetmeliğe göre herhangi bir veri hücreindeki bilgi, bir veya iki istatistiki birime aitse gizlenmekte, istatistiki birim sayısı üçten fazla olması durumunda ise en büyük paya sahip iki firmanın payına bakılmaktadır. İlk firmanın payı %80 ve iki firmanın payı %90'ı geçiyorsa veri yine gizli sayılmaktadır. Bu uygulama ile kişisel bilgilerin korunması amaçlanmaktadır.¹⁰⁸

¹⁰⁸ Türkiye İstatistik Kurumu, a.g.e, s.23-24.

Tablo 14’den de görüleceği üzere, Gümrük Birliği sürecinde beklenildiği gibi ihracatta bir sıçrama yaşanmamıştır. Dış ticaret hacminin genişlediği kesindir ancak ithalat ihracattan sürekli fazla olmuştur. Ayrıca, Türkiye’nin ithalatında tüketim mallarının ağırlığı hala sürmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken hususlardan biri şudur; tüketim mallarının ihracatında binek otomobillerin payı sürekli artmıştır. Bu durum ise, taşımacılık araçlarının aksam ve parçalarının ithali ile mümkün olmuştur.

Türkiye’nin ihracatını oluşturan çoğu endüstri kolunda kaynak aktarımı sınırlıdır. Dolayısıyla bu endüstrilerin arz esnekliklerinin düşük olması, üretim faktörlerinin akışkanlığını engellemektedir. Bu durum da dış ticaret hadlerinin bozulması yönünde bir etkidir.

Ayrıca, Türkiye’nin dünya ticaretinde güçlü bir paya sahip olmadığı düşünülürse, bu durum, gelişmiş ülkelerce belirlenen fiyatlara uyma zorunluluğunu da beraberinde getirmektedir. Böylece, ihraç ürünlerinin düşük fiyatlardan dünya piyasasına sunulması; ithal ürünlerinin ise petrol ve petrol ürünleri ile mamul mallara bağımlı olması, ithalatı oluşturan mamul malların fiyatlarının genellikle monopol ve oligopol piyasalarında belirlenmesi, ticaret hadlerinin aleyhe bir seyir izlemesine neden olmaktadır.

Tablo 14’deki rakamsal büyümlerin Türkiye açısından olumlu mu yoksa olumsuz mu olduğu araştırmasına GB sürecinde, ticarete konu olan malların dış ticaret hadlerindeki seyre bakarak karar verilmesi doğru olacaktır. Ürünlerin dış ticaret hadlerindeki değişim Singer-Prebisch tezinin önemle durduğu noktalardan biridir. TÜİK’in açıklamış olduğu verilerden, ürünler bazında dış ticaret endeksleri iki ayrı seri halinde yayımlanmaktadır. Analiz Gümrük Birliği süreci için yapıldığından endeksler 1996 yılından itibaren dikkate alınmaktadır. 1996-2004 dönemi için baz yıl 1994 belirlenmişken, 2003-2012 dönemi için baz yıl 2003 olarak belirlenmiştir. Baz yılların farklı olmasından kaynaklanacak analiz yanlışlığını ortadan kaldırabilmek için “zincirleme endeks” yöntemi ile 1994 baz yıl alınarak endeks değerleri düzenlenecektir.

TABLO 15
1996-2003 YILLARI ARASINDA DIŞ TİCARET HADLERİ(BEC/GECS)
(ABD \$)
(1994=100)

YILLAR	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
GENEL	98,1	102,4	102,4	101	92,5	90,4	89,8	91,6
1.Yatırım Malları	91,3	92,1	92,3	93	91,8	86	90,9	95,3
Sermaye malları(taşımacılık araçları hariç)	93,9	93,1	91,1	93	92,9	84,4	87,9	89
Sanayi ile ilgili taşımacılık araç ve gereçleri	82,1	86,1	93,6	83,2	81,8	80,1	84,5	86
2.Hammadde(Ara mallar)	95,8	99,9	104,4	99,3	89,8	92,2	92,4	92,7
Sanayi malları için işlem görmemiş hammaddeler	81,1	83,7	91,4	123,2	124,1	118,8	113	103
Sanayi için işlem görmüş hammaddeler	98,1	100,4	97,2	95,9	94,2	95,6	96,6	100,1
Yatırım mallarının aksam ve parçaları	102,1	133,4	145,8	113,4	113,3	102,6	97,2	99,6
Taşımacılık araçlarının aksam ve parçaları	100,6	107	108	105,9	109,2	116,9	109,4	115,2
Esası yiyecek ve içecek olan işlenmiş hammaddeler	112,8	111,6	95,4	95,2	118,1	122,6	105,9	100,2
İşlem görmüş diğer yakıt ve yağlar	82,3	68,4	110	110,6	93,7	144,8	122,5	96,7
3. Tüketim Malları	90,7	95,1	87,8	84,3	80	71,8	68,2	75
Binek otomobilleri	111,3	105,8	104,6	132	120,6	110,9	109,7	120,3
Dayanıklı tüketim malları	99,8	91,2	84,4	74,6	69,5	62,1	57,6	74,9
Yarı dayanıklı tüketim malları	90,7	98,8	95,5	92,7	92,5	87,4	89,9	103,1
Dayanıksız tüketim malları	82,7	91,1	74,5	73,2	67,7	60,9	54,5	55,2
Esası yiyecek ve içecek olan işlenmemiş tüketim malları	81,1	92,8	94,5	92,4	83	72,5	66,1	73,1
Esası yiyecek ve içecek olan işlenmiş tüketim malları	99	95,3	89,7	86,2	85,2	90,4	90,2	90,5
Motor benzini ve diğer hafif yağlar	85,1	81,4	86,1	87,6	95,4	129,1	144,1	91

Kaynak: TÜİK'in dış ticaret endeksleri veri tabanından alınarak, tarafımızdan derlenmiştir.
(<http://tuikapp.tuik.gov.tr/disticaretendeksapp/rapor.jsp>)

TABLO 16
2003-2012 YILLARI ARASINDA DIŞ TİCARET HADLERİ (BEC)
(ABD \$)
(2003=100)

YILLAR	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
GENEL	100	101	99,7	95,2	98,1	94,4	98,5	94,7	91,3	90,2
1.Yatırım Malları	100	102	107,4	114,5	121	129,5	131,5	127,9	130,8	125,6
Sermaye malları(taşımacılık araçları hariç)	100	104,7	114,3	123	131,7	145,6	148,6	142,6	146,2	137,4
Sanayi ile ilgili taşımacılık araç ve gereçleri	100	100,6	103,5	105,5	109,1	108,6	107	112,3	111,8	116,1
2.Hammadde(Ara mallar)	100	102,2	97,4	93,9	96,9	93,4	94,5	89,9	85,8	85,2
Sanayi malları için işlem görmemiş hammaddeler	100	83,4	85	89,4	86,3	58,1	85,5	78	69,3	75
Sanayi için işlem görmüş hammaddeler	100	104,6	103	100	100,8	106	98,8	94,6	93,3	95,6
Yatırım mallarının aksam ve parçaları	100	111,1	124,2	130,6	148,6	151,9	138,8	137,7	146,7	145,7
Taşımacılık araçlarının aksam ve parçaları	100	101,7	104,1	102,9	109,7	118,3	113,1	114,7	118,1	119,1
Esası yiyecek ve içecek olan işlenmiş hammaddeler	100	98,7	102,6	103,8	103,9	90,1	83,7	80	81,8	82
İşlem görmüş diğer yakıt ve yağlar	100	99	91,7	92,2	97,2	99,1	103,9	100,8	101,9	103,7
3. Tüketim Malları	100	104,1	111	109,4	113	114,8	112,8	117	119,9	117,8
Binek otomobilleri	100	104,9	113	111,2	103,5	101,5	99,5	102,1	98,2	93,4
Dayanıklı tüketim malları	100	98,3	89,9	83,9	90,5	94,5	92,7	95,6	94,4	93,2
Yarı dayanıklı tüketim malları	100	94,1	87	85,8	85	86,5	83,1	84,5	86	77,6
Dayanıksız tüketim malları	100	112,6	135,6	154,1	169,6	171,7	167	180,6	202,4	214,3
Esası yiyecek ve içecek olan işlenmemiş tüketim malları	100	129,6	136,2	100,5	104,6	107,8	109,2	118,1	132,5	124,7
Esası yiyecek ve içecek olan işlenmiş tüketim malları	100	101,1	122,3	117,6	117,7	131,9	126	124,4	124,5	132,2
Motor benzini ve diğer hafif yağlar	100	97	96,5	99,9	101,8	93	103,7	97,5	99,5	102,7

Kaynak: TÜİK'in dış ticaret endeksleri veri tabanından alınarak tarafımızdan derlenmiştir.
(<http://tuikapp.tuik.gov.tr/disticaretendeksapp/rapor.jsp>)

Zincirleme endeks yöntemine göre farklı baz yıllı seriler, birbirine örnekte olduğu gibi bağlanmaktadır: Tablo 16'daki 2004 yılının yatırım malları için hesaplanmış 102 endeksinin 1994 yılı bazlı yeni endeks karşılığı şudur:

2004 yılı için düzenlenmiş endeks değeri = (2004 yılının 2003 baz yıllı endeks değeri*2003 yılının 1994 baz yıllı endeks değeri) / (2003 yılının 2003 baz yıllı endeks değeri)

Yani; 2004 yılının yeni baz yıllı endeks değeri = $(102*95,3) / 100 = 97,2$ olmaktadır. Yatırım mallarının, 2005 yılındaki, 1994 baz yıllı yeni endeks değerini de aynı şekilde hesaplarsak; $(107,4*97,2) / 102 = 102,4$ bulunur.¹⁰⁹

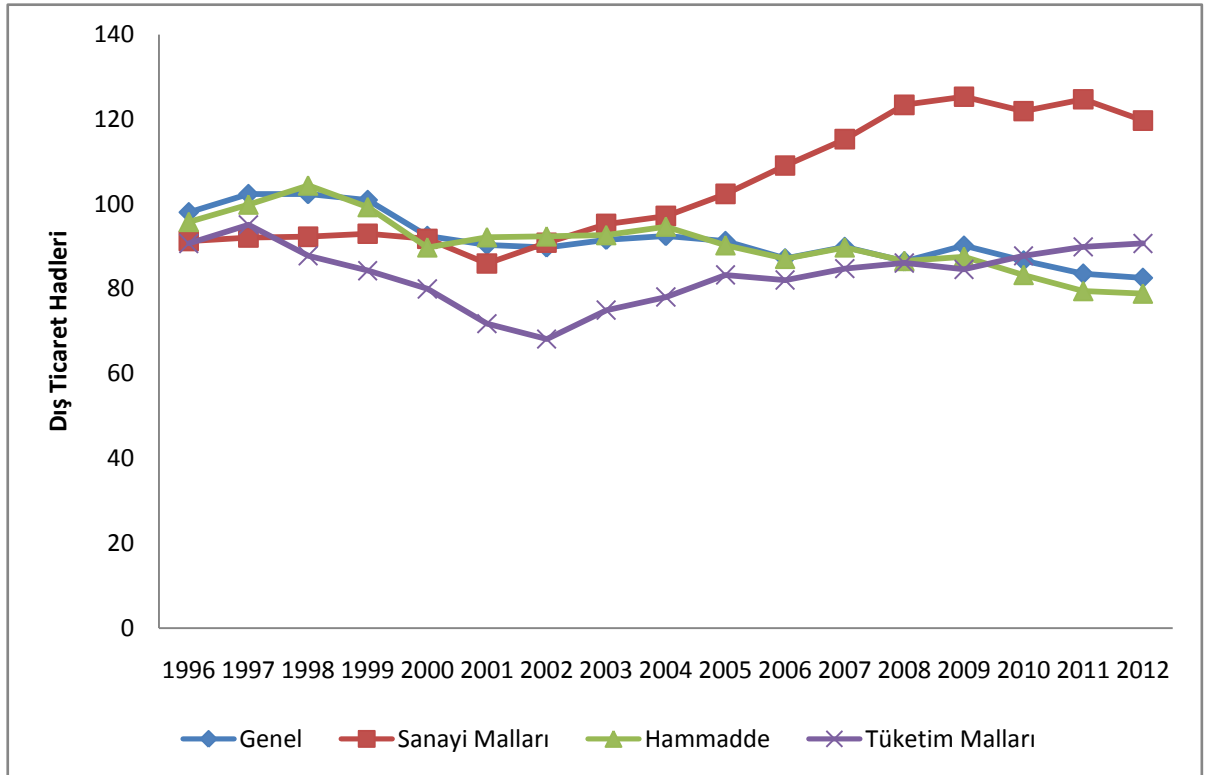
¹⁰⁹ Hesaplama yönteminin örneği için bakınız: C. Erdem Hephaktan, "1980'den Günümüze, Türkiye'nin Dış Ticaretindeki Yapısal Değişimin Dış Ticaret Hadleri Üzerindeki Etkisi", (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Celal Bayar Üniversitesi, SBE, 2006)

TABLO 17
1996-2012 BEC AYRIMINA GÖRE DIŞ TİCARET HADLERİ (1994=100)
ABD \$ (1994=100)

YILLAR	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
GENEL	98,1	102,4	102,4	101	92,5	90,4	89,8	91,6	92,5	91,3	87,2	89,9	86,5	90,2	86,7	83,6	82,6
Yatırım(Sermaye Malları)	91,3	92,1	92,3	93	91,8	86	90,9	95,3	97,2	102,4	109,1	115,3	123,4	125,3	121,9	124,7	119,7
Yatırım malları(taşımacılık araçları hariç)	93,9	93,1	91,1	93	92,9	84,4	87,9	89	93,2	101,7	109,5	117,2	129,6	132,3	126,9	130,1	122,3
Sanayi ile ilgili taşımacılık araç ve gereçleri	82,1	86,1	93,6	83,2	81,8	80,1	84,5	86	86,5	89	90,7	93,8	93,4	92	96,6	96,1	99,8
Hammadde(Ara Malları)	95,8	99,9	104,4	99,3	89,8	92,2	92,4	92,7	94,7	90,3	87,1	89,8	86,6	87,6	83,3	79,5	78,9
Sanayi malları için işlem görmemiş hammaddeler	81,1	83,7	91,4	123,2	124,1	118,8	113	103	85,9	87,6	92,1	88,9	59,8	88,1	80,3	71,4	77,3
Sanayi için işlem görmüş hammaddeler	98,1	100,4	97,2	95,9	94,2	95,6	96,6	100,1	104,7	103,1	100,1	100,9	106,1	98,9	94,7	93,4	95,7
Yatırım mallarının aksam ve Parçaları	102,1	133,4	145,8	113,4	113,3	102,6	97,2	99,6	110,7	123,7	130,1	148	151,3	138,2	137,1	146,1	145,1
Taşımacılık araçlarının aksam ve parçaları	100,6	107	108	105,9	109,2	116,9	109,4	115,2	117,2	119,9	118,5	126,4	136,3	130,3	132,1	136,1	137,2
Esası yiyecek ve içecek olan işlenmiş hammaddeler	112,8	111,6	95,4	95,2	118,1	122,6	105,9	100,2	98,9	102,8	104	104,1	90,3	83,9	80,2	81,9	82,2
İşlem görmüş diğer yakıt ve yağlar	92,3	68,4	110	110,6	93,7	144,8	122,5	96,7	95,7	88,7	89,2	94	95,8	100,5	97,5	98,5	100,3
Tüketim Malları	90,7	95,1	87,8	84,3	80	71,8	68,2	75	78,1	83,3	82,1	84,8	86,1	84,6	87,8	89,9	88,4
Binek Otomobilleri	120,3	109,7	110,9	120,6	132	104,6	105,8	111,3	126,2	135,9	133,8	124,5	122,1	119,7	122,8	118,1	112,4
Dayanıklı Tüketim Malları	99,8	91,2	84,4	74,6	69,5	62,1	57,6	74,9	73,6	67,3	62,8	67,8	70,8	69,4	71,6	70,7	69,8
Yarı dayanıklı tüketim Malları	90,7	98,8	95,5	92,7	92,5	87,4	89,9	103,1	97	89,7	88,5	87,6	89,2	85,7	87,1	88,7	80
Dayanaksız tüketim malları	82,7	91,1	74,5	73,2	67,7	60,9	54,5	55,2	62,2	74,9	85,1	93,6	94,8	92,2	99,7	111,7	118,3
Esası yiyecek ve içecek olan işlenmemiş tüketim malları	81,1	92,8	94,5	92,4	83	72,5	66,1	73,1	94,7	99,6	73,5	76,5	78,8	79,8	86,3	96,9	91,2
Esası yiyecek ve içecek olan işlenmiş tüketim malları	99	95,3	89,7	86,2	85,2	90,4	90,2	90,5	91,5	110,7	106,4	106,5	119,4	114	112,6	112,7	119,6

Kaynak: TÜİK'İN dış ticaret endekslen veri tabanından yararlanılarak tarafımızdan hesaplanmıştır.

1994 baz yılına göre düzeltilmiş seriden de anlaşılacağı üzere, Gümrük Birliği sürecinde Türkiye'nin birlik öncesinde üstünlüğe sahip olduğu bir çok ürün için dış ticaret kazançlı olmaktan çıkmıştır. Bunun en büyük nedenlerinden biri henüz hazır olunmadan girişilen rekabet ve koruma duvarlarının kaldırılmasıdır.

Grafik 1.

Yıllar İtibariyle Türkiye'nin Genel ve Yatırım Malları Dış Ticaret Hadlerinin Değişimi (1996-2012) (1994=100)

Kaynak: TÜİK'in web sitesindeki dış ticaret endeksleri verilerinden yararlanılarak tarafımızca zincirleme endeks yöntemine göre hesaplanan dış ticaret hadleri ile oluşturulmuştur. (<http://tuikapp.tuik.gov.tr/disticaretendeksapp/rapor.jsp>)

Bu görüntüden sonra, GB sürecinde, sektörler bazında dış ticaret hadlerinin nasıl değiştiğini incelemek doğru olacaktır. Çünkü, S-P tezinin yeni nesil versiyonunda gelişmekte olan ülkelerin ihraç ve ithal ettiği mal bileşimlerinin değiştiği söylenip ve yine de dış ticaret hadlerinin aleyhte bir seyir izlediği savunulmaktadır. Burada açıklanılması gereken bir konu da şudur; TÜİK, sektör ayrımı Uluslararası Standart

Ticaret Sınıflaması(Standart International Trade Classification-SITC)'na ve Geniş Ekonomik Katogoriler Sınıflaması(Broad Economic Categories-BEC)'e göre yapmaktadır. SITC, Birleşmiş Milletler tarafından hükümetlerin işbirliği ve uzmanların görüşleri alınarak hazırlanmış, uluslararası karşılaştırmalara olanak sağlamak amacıyla 1950 yılından itibaren kullanılması tavsiye edilmiştir. 1960'lara gelindiğinde birçok ülke dış ticaret istatistiklerini SITC ile ilişkili sınıflamalara göre düzenlemeye başlamış, uluslararası kuruluşların birçoğu da dış ticaret istatistikleri için SITC'yi temel almıştır. Dış ticaret hacminin büyümesi ve teknolojik gelişmeler nedeniyle, SITC'nin revize edilmesi ihtiyaç haline gelmiş ve SITC dört kez revize edilmiştir. TÜİK hesaplamalarında 1986 yılına ait "SITC Rev. 3" listesini kullanmaktadır. BEC, Birleşmiş Milletler İstatistik Bürosu tarafından, uluslararası dış ticareti özetlemek için hesaplanmıştır. 1971 yılında hazırlanan sınıflama 1976, 1986, 1988 yıllarında revize edilmiştir. TÜİK, hesaplamalarında 1988 yılındaki revize edilmiş halini kullanmaktadır.¹¹⁰

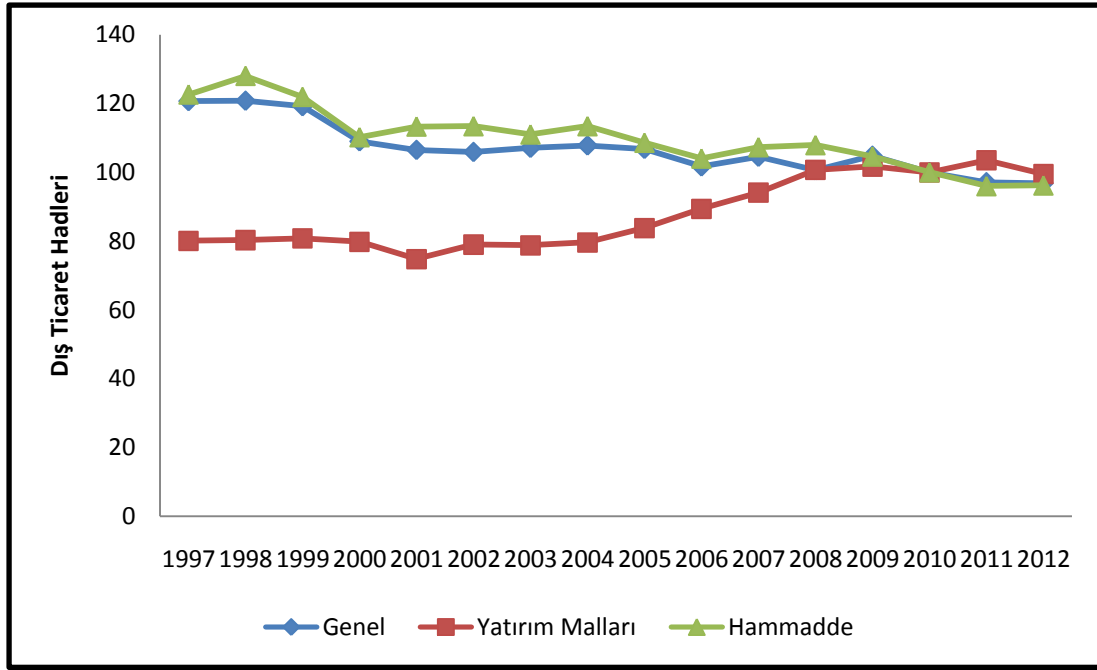
¹¹⁰ Türkiye İstatistik Kurumu, a.g.e, s.22.

TABLO 18
ANA SEKTÖRLERE GÖRE DIŞ TİCARET HADLERİ (BEC) (ABD \$)
(2010=100)

Yıllar	Genel	Yatırım Malları	Hammadde	Tüketim Malları
1997	120,7	80,1	122,6	109,9
1998	120,8	80,3	128	101,7
1999	119,2	80,8	121,9	97,6
2000	109	79,8	110,2	92,4
2001	106,5	74,8	113,3	83,1
2002	105,9	79	113,4	78,7
2003	107,1	78,8	111	89,2
2004	107,8	79,6	113,4	91,5
2005	106,8	83,8	108,6	97,5
2006	101,7	89,4	104	96,8
2007	104,5	94,1	107,3	100
2008	100,6	100,7	107,9	101,8
2009	104,8	101,7	104,6	99,3
2010	100	100	100	100
2011	97,1	103,5	96	103,1
2012	96,8	99,5	96,2	102,4

Kaynak: TÜİK'in yayımladığı dış ticaret endeksleri veri tabanından alınmıştır.
(<http://tuikapp.tuik.gov.tr/disticaretendeksapp/rapor.jsp>)

Tablodan da anlaşılacağı üzere, yatırım mallarının dış ticaret hadleri Gümrük birliği sürecinde iyileşmiştir. Ancak, bu durum Türkiye'nin dış ticaret hadlerindeki kötüleşen genel eğilimi değiştirmemiştir. Buradan çıkarılacak sonuç şudur: Her ne kadar Türkiye'nin yatırım malı ihraç miktarı artsa da ve yatırım mallarının fiyatları iyileşmiş olsa da ve buna bağlı olarak yatırım mallarının dış ticaret hadleri olumlu bir gelişme de gösterse bu durum Türkiye'nin genel dış ticaret hadlerini lehe çevirecek kadar olamamıştır. Hammadde(aramalı) ihracatı artmış olsa da, Singer-Prebisch tezinin de savunduğu gibi, uluslararası piyasalarda hammadde fiyatlarındaki düşüş ve yapaylarının üretilmesindeki başarı nedenleriyle getirisi azalmış yani dış ticaret hadleri aleyhe dönmüştür. Bu durum aşağıdaki grafikte de görülebilir:

Grafik 2.

Yıllar İtibariyle Türkiye'nin Genel ve Sektörler Bazında Dış Ticaret Hadlerinin Değişimi
(1997-2012) (2010=100)

Kaynak: TÜİK'in web sitesindeki dış ticaret endeksleri verilerinden yararlanılarak tarafımızca zincirleme endeks yöntemine göre hesaplanan dış ticaret hadleri ile oluşturulmuştur. (<http://tuikapp.tuik.gov.tr/disticaretendeksapp/rapor.jsp>)

5.2 Dış Ticaret Hadlerinin Gelir Etkisi

İhracat ve ithalat fiyat endekslerindeki değişimler nedeniyle herhangi bir ülke ekonomisinin uğradığı kayıplar veya elde ettiği kazançlar dış ticaret hadlerinin gelir etkisinin ölçülmesi yoluyla hesaplanmaktadır.¹¹¹

Bir ülke ekonomisinde, makro düzeydeki değişimleri belirleyebilmek için milli gelirin zaman içerisinde reel olarak gösterdiği gelişmeyi saptayabilmek gerekmektedir. Bunun için kavramların cari büyüklüklerden gerçek durumu yansıtan sabit fiyatlarla(reel) ifade edilen büyüklüklerine geçilmesi zorunludur. Bu kapsamda, sabit fiyatlarla milli gelirin hesaplanabilmesi için dış ticaret dengesinin, dış ticaret fiyatları ya

¹¹¹ Yıldırım, a.g.e, s. 162.

da uygun bir deflatör ile deflate edilmesi gerekir. Bu durum, ticaret hadleri değişimlerinin gelir etkisi olarak adlandırılmaktadır.¹¹²

Dış ticaretin gelir etkisinin hesaplanmasında, Nicholson Yöntemi, Geary Yöntemi, Courbis Yöntemi, Stuvell Yöntemi ve Sach-Dornbusch Yöntemi, başlıca kullanılan yöntemlerdendir.

5.2.1 Nicholson Yöntemi (İthalat Fiyat Endeksi Yöntemi)

Nicholson Yöntemi; ithalat giderleri, ihracat gelirlerinden fazla olan ve ihracat gelirlerini ithalatını finanse etmekte kullanan ülkeler için en uygun yöntem olarak kabul edilmektedir.¹¹³ Dış ticaretten doğan kazançlar şu şekilde hesaplanmaktadır:

$$R = X (1/P_m - 1/P_x) = (X/P_m) - X'$$

Bu denklemde;

R: Dış Ticaret Kazancı

P_x: İhracat Fiyat Endeksi

P_m: İthalat Fiyat Endeksi

X: İhracat

X': Sabit Fiyatlarla İhracat

Bu yöntemde ticaret kazancı, ihracat geliri karşılığında yapılan ithalatın, ihracat hacmini aşan bölümü olarak tanımlanmaktadır. Cari ihracat geliri karşılığında, baz yılında ve cari yılda, baz yılı fiyatları ile satın alınabilecek ithalat büyüklükleri karşılaştırılmaktadır. Dolayısıyla ticaret hadlerindeki gelişmelere bağlı olarak ikincisinin daha büyük olması halinde reel milli gelirde bir artış, birincisinin daha büyük olması halinde ise milli gelirde bir düşme söz konusu olacaktır.¹¹⁴

Türkiye, dış ticaretinde sürekli açık veren ve ihracat gelirlerini ithalatını finanse etmek için kullanan bir ülkedir. Bu nedenle, Türkiye’de dış ticaret hadlerinin

---

¹¹² M. Faysal Gökalp, ‘Liberalizasyon Sürecinde Türkiye’de Dış Ticaret Hadleri Trendi ve Dış Ticaret Hadlerindeki Değişmelerin Gelir Etkisi, **D.E.Ü.İ.İ.B.F Dergisi**, Cilt:15, No:1, 2000, s.57.

¹¹³ İsmail Aydoğmuş, Gonca Diler, ‘‘Dış Ticaret Hadlerinin Gelir Etkisi: Türkiye Üzerine Bir Uygulama’’, **Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt:8, No:1, 2006, s.93.

¹¹⁴ Gökalp, **a.g.e**, s.57.

gelir etkisinin ölçülmesinde Nicholson Yöntemi, en uygun yöntem olarak görülmektedir.

5.2.2 Geary Yöntemi (İhracat Fiyat Endeksi Yöntemi)

Bu yönteme göre, ihracat geliri ithalat giderinden yüksek ise ihracat fazlası ihracat fiyat endeksi ile deflate edilirken, ithalat giderlerinin ihracat gelirlerinden büyük olması durumunda ise ithalat fazlası ithalat fiyat endeksi ile deflate edilmektedir.

5.2.3 Karma Yöntemler

Dış ticaret hadlerinin gelir etkisinin ölçülmesinde kullanılan iki karma yöntem vardır. Bunlar, Stuvell ve Courbis yöntemleridir.

Courbis Yöntemi, yaygın olarak, ithalat ve ihracatları büyük ölçüde mamul ve temel maddeleri içeren ve ihracatın gerektirdiği ithalat yapısı sonucunda fiyatların birbirine bağlı olduğu gelişmiş ülkeler için kullanılmaktadır. Deflatör olarak, ithalat ve ihracat fiyat endekslerinin aritmetik ortalamasını ya da toplam ithalat ve ihracat için karma bir fiyat endeksi kullanılmaktadır.

Stuvell Yönteminde, ithalat ve ihracat malları önce paranın satın alma gücündeki değişiklikleri elemine etmek için genel fiyat düzeyindeki değişikliklerle düzeltilmektedir. Daha sonra yine, nispi fiyatları yansıtmak için her malın kendi deflatörü ile deflate edilmekte ve aynı büyüklük için elde edilen iki reel ifade arasındaki fark fiyat yapısı etkisini vermektedir.

5.2.4 Sach-Dornbusch Yöntemi

Dış ticaret hadlerinin reel gelir etkisinin; dış ticaret hadlerindeki yüzde değişiminin ithalatın GSYİH içindeki payı ile çarpılarak da bulunabileceğini belirtmişlerdir. Böylece dış ticaret hadlerindeki yüzde değişimlerin, GSYİH'yı nasıl ve ne oranda etkileyeceği belirlenebilecektir.¹¹⁵

---

¹¹⁵ Yıldırım, **a.g.e**, s.164.

5.3. Türkiye’de Dış Ticaret Hadlerinin Gelir Etkisini Ölçmeye Yönelik Yapılmış Çalışmalar

Türkiye’de dış ticaret hadlerinin gelir etkisini ölçmeye yönelik önemli çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar, kullanılan yöntemler veya hesaplanan dönem bakımından farklılıklar göstermektedir. Çalışmaların kime, hangi döneme ait olduğu ve hangi yöntem kullanılarak sonuçlandırıldığı aşağıdaki tablodan görülebilir:

TABLO 19
TÜRKİYE’DE DIŞ TİCARET HADLERİNİN GELİR ETKİSİNİN ÖLÇÜLMESİ ÜZERİNE ÇALIŞMALAR

HAZIRLAYAN	DÖNEM	YÖNTEM	SONUÇ
Necdet SERİN. 1975	1950-1972	$G_t = X_t (P_x - 1) - M_t (P_{mt} - 1)$ Mt: t dönemindeki ithalat Xt: t dönemindeki ihracat Gt: t dönemindeki gelir kazancı Pm: ithalat fiyat endeksi Px: ihracat fiyat endeksi	Söz konusu dönem için ticaret hadlerindeki değişmeden doğan toplam net kayıp(1958=100), 271,01 milyon dolar olarak hesaplanmıştır.
H. BOYSAL 1982	1968-1980	Nicholson Yöntemi Geary Yöntemi Courbis Yöntemi Stuvel Yöntemi	Her ayrı deflatör için ayrı sonuçlar bulunmuş, deflatör seçiminin önemi vurgulanmıştır.
A. Savaş AKAT 1983	1950-1979	Reel kayıp ve kazançlar için: $G_t = X_t (P_x - 1) - M_t (P_{mt} - 1)$ Nominal kayıp ve kazançlar için: $G_t = X_t (1/P_{mt} - 1/P_{xt})$ kullanılmıştır.	Dış ticaret hadlerinin aleyhe dönmesinden dolayı cari fiyatlarla 5 389 milyon dolar, sabit fiyatlarla ise 1 999 milyon dolar kayıp olduğu hesaplanmıştır.
F. BALIKÇIOĞLU 1988	1970-1985	Nicholson Yöntemi	Söz konusu dönem için dış ticaret hadlerinin kötüleşmesinden doğan gelir kaybı(1970=100) 11 milyar dolar civarında hesaplanmıştır. Bu kaybın büyük bölümünün 1980-1985 dönemine ait olduğu belirtilmiştir.
Erol ÇAKMAK 1989	1969-1988	Nicholson Yöntemi	Dış ticaret hadlerinde meydana gelen bozulmaların reel milli gelirde 10 613 milyon dolarlık olumsuz bir etki yarattığı hesaplanmıştır.
Fikret DÜLGER 1994	1970-1990	Nicholson Yöntemi	İki farklı baz yıl tercih ederek hesaplamalar yapmıştır. 1984-1986=100 bazlı hesaplamasında 7 820,4 milyon dolarlık bir kazanç hesaplamışken, 1971-1973 bazlı hesaplamalarında 13 484,5 milyon dolarlık kayıp bulunmuştur.

Ebru ARISOY 1997	1980-1995	Nicholson Yöntemi	Ham petrol fiyatlarının dahil olmadığı ithalat ve ihracat endeksleri kullanıldığında, 515 11 milyon dolarlık kazanç; ham petrol fiyatları endekslere dahil edildiğinde 323 milyon dolara düşmüştür.
M. Faysal GÖKALP 2000	1980-1998	Nicholson Yöntemi Sach-Dornbusch Yöntemi	Nicholson yöntemi kullanılarak yapılan hesaplamalarda, dış ticaret hadlerinin 6 862 milyar dolarlık olumlu etkisi hesaplanmışken; Sach-Dornbusch yöntemi kullanıldığında dış ticaret hadlerinin GSYİH'yı yıllık ortalama -%0,24 oranında etkilediği bulunmuştur.(2003=100)
Aynur YILDIRIM 2005	1996-2004	Nicholson Yöntemi	Gümrük birliği sürecinde dış ticaret hadlerinin olumsuz seyrinin gelir etkisinin -15592,6 olduğunu hesaplamıştır.
Erdem HEPAKTAN 2006	1982-2004	Nicholson Yöntemi	Dış ticaret hadlerinin olumlu gelir etkisini 180 272 milyar dolar olarak hesaplamıştır.(1989=100)
Gonca DİLER İsmail AYDOĞUŞ 2006	1984-2004	Nicholson Yöntemi	Çalışmayı 1984-1988, 1989-1994, 95-2000, 2000-2004 dönemlerine ayırarak gelir etkilerini ayrı ayrı analiz etmişlerdir.

Kaynak: M. Faysal Gökalp, "Liberalizasyon Sürecinde Türkiye'de Dış Ticaret Hadleri Trendi ve Dış Ticaret Hadlerindeki Değişmelerin Gelir Etkisi", **D.E.Ü.İ.B.F Dergisi**, Cilt:15, No:1, 2000.// İsmail Aydoğmuş, Gonca Diler, "Dış Ticaret Hadlerinin Gelir Etkisi: Türkiye Üzerine Bir Uygulama", **Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt:8, No:1, 2006.//Aynur Yıldırım, "Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye'de Dış Ticaret Hadlerinin Gelir Etkisi", **Muğla Üniversitesi SBE Dergisi**, No: 15, Güz 2005.// C. Erdem Hepaktan, "1980'den Günümüze, Türkiye'nin Dış Ticaretindeki Yapısal Değişimin Dış Ticaret Hadleri Üzerindeki Etkisi", (**Yayımlanmamış Doktora Tezi**, Celal Bayar Üniversitesi, SBE, 2006).

5.4 Gümrük Birliği Sürecinde Dış Ticaret Hadlerinin Gelir Etkisi

1980 sonrası döneme yönelik olarak farklı kurumlar, farklı baz yılı seçerek dış ticaret endekslerini yayımlamaktaydılar. Bu nedenle, yapılan analizler aynı döneme ait olsa da farklı sonuçlar ortaya çıkmaktaydı. Elde edilen bulguların karşılaştırılabilirliği de azalmaktaydı. Yapılan yeni düzenlemelerle; ekonomik alanda istatistik ve endekslerin düzenlenmesi ve yayımlanmasının tek bir elden sağlanabilmesi adına bu görev büyük ölçüde TÜİK'e verilmiştir. TÜİK, bir çok göstergesini 2010 yılını baz yıl olarak revize etmiş ve özellikle dış ticaret endeksleri için fiyat endekslerini kullanmayı bırakıp, daha kapsamlı olan ve uluslararası kıyaslamalara daha müsait olan birim değer endekslerini kullanmaya başlamıştır.

Sürekli dış ticaret açığı veren ve ihracat gelirlerini ithalatı için harcayan bir ülke olan Türkiye'nin dış ticaret hadlerinin gelir etkisini hesaplamada Nicholson Yöntemi en uygun yöntem olacaktır. Bu hesaplamanın yapılabilmesi için ihracat fiyat endeksi ve ithalat fiyat endeksine ihtiyaç vardır. Kalkınma Bakanlığı'nın resmi web sitesinde ihracat ve ithalat fiyat endekslerine ulaşılmıştır. Ancak, 1996-2003 yılları arasında 1994 yılı baz yıl alınmışken, 2003-2011 yılları arasında 2003 baz yılı alınmıştır. Baz yılı farklılıklarının doğuracağı hataların ortadan kaldırılması adına daha önce açıklamış bulunduğumuz zincirleme endeks yöntemine göre düzeltme yapılacaktır, 1994=100 kabul edilerek tek bir seri oluşturulacaktır.

TABLO 20
FARKLI BAZ YILINA GÖRE YAYIMLANMIŞ İHRACAT VE İTHALAT FİYAT ENDEKSLERİ

Yıllar (1994=100)	İhracat Fiyat Endeksi	İthalat Fiyat Endeksi	Yıllar (2003=100)	İhracat Fiyat Endeksi	İthalat Fiyat Endeksi
1996	107,6	109,7	2003	100	100
1997	102,5	100,2	2004	116,3	115,1
1998	98,4	96,1	2005	122,9	123,3
1999	91,7	90,8	2006	127,7	134,1
2000	87,8	94,9	2007	144,5	147,2
2001	85,5	94,6	2008	167,5	177,5
2002	84	93,5	2009	139,7	141,9
2003	95,8	102,3	2010	146,5	154,6
			2011	163,4	179,1

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı'nın resmi web sitesinde yayımlanmış olduğu temel ekonomik göstergelerden yararlanılarak tarafımızca derlenmiştir.

(<http://www.kalkinma.gov.tr/PortalDesign/PortalControls/WebIcerikGosterim.aspx?Enc=83D5A6FF03C7B4FC9CA20171E84F7D6D>)

Tüm serinin 1994 baz yılına göre düzenlenmiş fiyat endeksleri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir. Bu düzenleme ile birlikte artık Nicholson Yöntemine göre dış ticaret hadlerinin gelir etkisi hesaplanabilir. Bu hesaplama, Tablo 21'de görülebilir.

TABLO 21
TÜRKİYE’NİN DIŞ TİCARET HADLERİNİN GELİR ETKİSİNİN NICHOLSON YÖNTEMİYLE HESABI

Yıllar	İhracat Fiyat Endeksi (Px)	İthalat Fiyat Endeksi (Pm)	NDTH (Px/Pm)	1/Px (a)	1/Pm (b)	C=(b)-(a)	İhracat Değeri (Milyar \$) (d)	Gelir Etkisi (Milyar \$) C*(d)
1996	107,6	109,7	98,1	0,929368	0,911577	-0,017799	23.224	-413,186
1997	102,5	100,2	102,3	0,97561	0,998004	0,022394	26.261	588,097
1998	98,4	96,1	102,4	1,01626	1,040583	0,024323	26.974	656,0757
1999	91,7	90,8	101	1,090513	1,101322	0,010809	26.587	287,3825
2000	87,8	94,9	92,5	1,138952	1,053741	-0,08521	27.775	-2366,75
2001	85,5	94,6	90,4	1,169591	1,057082	-0,11251	31.334	-3525,36
2002	84	93,5	89,8	1,190476	1,069519	-0,12096	36.059	-4361,62
2003	95,8	102,3	93,6	1,043841	0,977517	-0,06632	47.253	-3134,02
2004	111,4	117,7	94,6	0,897666	0,849618	-0,04805	63.167	-3035,08
2005	117,7	126,1	93,3	0,849618	0,793021	-0,0566	73.476	-4158,49
2006	122,3	137,1	89,2	0,817661	0,729395	-0,08827	85.535	-7549,88
2007	138,4	150,5	92	0,722543	0,664452	-0,05809	107.272	-6231,59
2008	160,4	181,5	88,4	0,623441	0,550964	-0,07248	132.027	-9568,95
2009	133,8	145,1	92,2	0,747384	0,68918	-0,0582	102.143	-5945,16
2010	140,3	158,1	88,7	0,712758	0,632511	-0,08025	113.883	-9138,82
2011	156,5	183,2	85,4	0,638978	0,545852	-0,09313	134.907	-12563,4
TOPLAM								-70 460,7

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı’nın yayımladığı temel ekonomik göstergelerden ve TÜİK’in yayımlamış olduğu dış ticaret ve ekonomik göstergelerden yararlanılarak tarafımızdan hesaplanmıştır.

Dış ticaret hadlerinin gelir etkisi 1997, 1998 ve 1999 yıllarında pozitifken geri kalan yıllarda negatif olduğu görülmektedir. Kriz yılları olan 2000 ve 2001 için gelir etkisinin negatif olması anlaşılabilir. Ancak, ekonomi için 2004 yılı olumlu gelişmelerin yaşandığı bir yıldır. Örneğin GSMH %9,9 artmış olmasına rağmen dış ticaret hadlerinin gelir etkisi -3 035,08 milyon dolar olmuştur. Bu durum, net dış ticaret hadlerinde kısmi bir düzelme olmasına rağmen, hala ithalat fiyatlarının ihracat fiyatlarından yüksek olduğunun göstergesidir.

Gümrük Birliği süreci bir bütün olarak değerlendirildiğinde, bu dönemde dış ticaret hadlerinin Türkiye’nin aleyhine dönmesi dolayısıyla uğradığı toplam gelir kaybı – 70 460,7 milyon dolardır.

6. SONUÇ

Uluslararası ticaret teorisi, ortaya atıldığından günümüze kadar, serbest dış ticaretin mevcut bütün ekonomiler için yararlı olacağını kanıtlamaya yönelmiştir. Başka bir deyişle, serbest dış ticaret sonucu dünya refahı artmış olacaktır. Ancak, uluslararası ticaretin yararlı olabilmesi uygulamada belli koşulların gerçekleşmesine bağlı olduğu gibi, her ekonominin her zaman dış ticaretten avantajlı çıkacağını da savunma olanağı yoktur. Ayrıca, toplam olarak uluslararası ticaret dünya refahında bir artış sağlayabilecekse, ortaya çıkan sorun, bu refah artışının bölüşümü ile ilgili olmaktadır. İşte ticaret hadleri kavramı, bu konuyu aydınlatmaya yarayan en geçerli göstergedir.

Klasik İktisatçılar, dış ticaret hadlerinin uzun dönemde, daha çok hammadde ve tarımsal ürün ihracatçısı olan gelişmekte olan ülkelerin lehine ve dolayısıyla sanayi ürün ihracatçısı gelişmiş ülkelerin aleyhine olacağını öne sürmüşlerdir. Klasik İktisatçılar bu düşüncelerini tarımsal ürün üretiminde azalan verimler yasasının geçerli olmasına, sanayi mallarının fiyat endekslerine verimlilik gelişmelerinin yansıtılamamasına ve gelişmiş ülkelerin tarımsal ürünlere talebinin çok fazla olduğuna dayandırmışlardır. Bu düşünce kendini Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi'nde az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin tarım malı üretiminde uzmanlaşması gerektiği şeklinde göstermiştir.

Oysa 2. Dünya Savaşı'ndan itibaren Klasik ve Neo-Klasik Dış Ticaret Teorileri'nin dış ticaret hadleri ile ilgili görüşleri yerini Singer-Prebisch Tezi'ne, bu tezin eleştirilerine ve eleştirilere göre şekillenmelerine bırakmıştır. Tez; Engel Kanunu, ilksel malların fiyatlarının konjonktür dalgalanmalardan fazlaca etkilenmesi, gelişmiş ülkelerin fazlaca korumacı önlemler alması ve ilksel malların yerine sunilerinin üretilmesi gibi nedenlere dayandırılmaktadır. 1970'li yıllara gelindiğinde petrol ihraç eden az gelişmiş ülkelerin dış ticaret hadlerinin iyileşmesi ile birlikte analizler iki kısma ayrılmıştır. Çalışmalardan petrol ihraç eden ülkeler çıkarıldığında tez geçerliliğini yine korumuştur. 2000'li yıllarda ise gelişmekte olan ülkeler ihraç mallarının bileşimlerinin değişimi, ilksel madde yerine sanayi malları ihraç etmeleri tezin geçerliliğini yitirmesine neden olmamıştır. Çünkü bu sefer de ihraç edilen ürünlerin verimlilikleri

analize katılmıştır. Çalışma da, gümrük birliği sürecinde Türkiye'nin ihrac ürünlerinde sanayi mallarının ağırlığı artmış olsa da ve sanayi ürünlerinin/sektörünün dış ticaret hadlerinin gelişimi olumlu da olsa, genel olarak Türkiye'nin dış ticaret hadlerinin negatif eğilime sahip olduğu görülmektedir. Bu çıkarım Tablo-17 ve 18'de görülebilir. Bu sonuç Singer-Prebisch Tezi'ni destekler niteliktedir.

İhracat ve ithalat fiyat endekslerindeki değişimler nedeniyle herhangi bir ülke ekonomisinin uğradığı kayıplar veya elde ettiği kazançlar dış ticaret hadlerinin gelir etkisinin ölçülmesi yoluyla hesaplanmaktadır. Neo-Klasik Teori'ye göre ülkelerin ticaretlerini serbestleştirmeleri ve bu nedenle ekonomik entegrasyonlara gitmeleri pazarlık gücünü arttıracak için birliğin, dış ticaret hadlerini dünyanın geri kalanı ile ticaretinde iyileştirecektir. Gümrük Birliği sürecinde, Türkiye'nin genel dış ticaret hadlerinin olumsuz seyir izlediği görülmektedir. Çalışmaya göre, Gümrük Birliği süreci bir bütün olarak değerlendirildiğinde, bu dönemde dış ticaret hadlerinin Türkiye'nin aleyhine dönmesi dolayısıyla uğradığı toplam gelir kaybı – 70 460,7 milyar dolardır. Yani, Türkiye'nin ticaretini serbestleştirmesi ile dış ticaret hadleri etkisi olumlu olmamıştır. Bu sonuç Tablo-21'de görülebilir.

Burada önemle üzerinde durulması gereken nokta, Türkiye'nin dış ticaretinin tamamının AB ülkeleri ile yapılmıyor olmasıdır. Ancak, Türkiye, hem ihracatının hem de ithalatının neredeyse yarısını AB ile yapmaktadır ve AB'nin belirlemiş olduğu ortak gümrük tarifesini dünyanın geri kalanına uygulamaktadır. Haliyle, AB ile ticaretin dış ticaret hadlerinin değişimine etkisi de oldukça büyük olacaktır. Ayrıca, tam üyelik için birçok alanda olduğu gibi dış ticaret alanında da AB Müktesebatı'na uyum gereği birçok değişiklik yapılmaktadır. Yani geri kalan yüzde elliye yakın ihracat ve ithalatta bu düzenlemelere göre yapılmaktadır. Bu nedenledir ki, GB sürecinde dış ticaret hadlerinin yönü ve etkisinin büyüklüğü büyük ölçüde AB ile olan ticaretimize ve ilişkilerimize bağlıdır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Appleyrad, R. Dennis and Alfred J. Field. **International Economics**. 2.Basım, Chicago: Irwin, 1995.
- Barda, Süleyman ve Erdoğan Alkin. **Dış Ticaret Teorisi**. 2.Basım, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1970.
- Bozkurt, Erol . **Türkiye AT Gümrük Birliği**. 2.Basım, Bursa: Ezgi Kitapevi, 1994.
- Çelik, Kenan. **Uluslararası İktisat**. 3.Baskı, Trabzon: Derya Kitabevi, 2006.
- Çelik, Kenan. **Uluslararası İktisat**. 4.Baskı, Trabzon: Murathan Yayınevi, 2008.
- Çimen, Ahmet. **Gümrük Birliği ve Avrupa Topluluğu Türkiye İlişkileri**. 1.Basım, Ankara: Maliye Bakanlığı, 1996.
- Dasgupta, Ajit K. **Economic Theory and the Developing Countries**. London: MacMillan Ltd., 1974.
- Dedeoğlu, Beril. **Adım Adım Avrupa Birliği**. 1.Basım, İstanbul:Çınar Matbaası, 1996.
- Demirel, Vedat. **Ekonomik Entegrasyon Ve Politika Harmonizasyonu**. Ankara: Maliye ve Gümrük Bakanlığı Yayınları, 1985.
- Dura, Cihan ve Hayriye Atik. **Avrupa Birliği, Gümrük Birliği ve Türkiye**. 2.Basım, Ankara: Nobel Yayınları, 2003.
- Ertürk, Emin. **Ekonomik Entegrasyon Teorisi ve Türkiye'nin İçinde Bulunduğu Entegrasyonlar**. 1. Basım, Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları, 1993.
- Freeman, A.Myrick. **International Trade: An Introduction to Method and Theory**. New York: Published by Harper & Row, 1971.
- Ghatak, Subrata. **Development Economics**. London: Richard Clay Ltd., 1978.
- Gökdere, Ahmet. **Az gelişmiş Ülkelerarası İktisadi Birleşmeler**. Ankara: Sevinç Matbaası, 1969.
- Günoğur, Haluk(hzl). **Avrupa Birliği'nin Kurucu Antlaşmaları, Gümrük Birliği ve Tek Pazar**. Ankara: TCMB Yayınları, 1995.

- Güran, Nevzat. **Uluslararası Ekonomik Bütünleşme ve Avrupa Birliği**. 2.Baskı, İzmir: Anadolu Matbaacılık, 2002.
- Haberler, Gottfried. ‘‘International Trade Theory’’, **Special Papers In International Economics**. No.1, July 1961.
- Harris, E. Seymour. **International and Interregional Economics**. New York: McGraw-Hill, 1957.
- İyiboğurt, Erol. **Uluslararası İktisat: Teori-Politika-Uygulama**. 4.Basım, Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları, 2001.
- Karluk, Rıdvan. **Uluslararası Ekonomi: Teori ve Politika**. 7.Baskı, İstanbul: Beta Yayıncılık, 2003.
- Kazgan, Gülten. **Uluslararası Ekonomi (C.P. Kinleberger’den UYARLAMA)**. 1972, İstanbul: Yalkın Ofset, s.38.
- Kılıç, Ramazan. **Türkiye-AB İlişkileri ve Gümrük Birliği**. 2.Basım, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2005.
- Kindleberger, P. Charles. **Uluslararası İktisat**. Necdet Serin (çev.). Ankara: Doğan Yayınevi, 1970.
- Kindleberger, P. Charles. **The Terms of Trade A European Case Study**. London: Chapman and Hall, 1956.
- Killough, B. Hugh and Lucky W. Killough. **International Economics**. New Jersey. D. Van Nostrand Company, 1960.
- Köseoğlu, Mustafa ve Rahmi Yamak. **Uygulamalı İstatistik ve Ekonometri**. 3. Basım, Trabzon: Aksakal Kitap, 2004.
- Kumbaracıbaşı, Onur. **Dış Ticaret teorisi ve Uluslararası Ekonomi**. 2.Basım, Ankara: Kalite Matbaası, 1976.
- Lewis, Arthur. ‘‘World Production, Prices and Trade, 1870-1960’’. **The Manchester School**, Vol.20, No:2, 1952, ss.105-138.
- Marshall, Alfred. **Money, Credit and Commerce**. London: Macmillan And Co Ltd, 1929.
- Meier, Gerald. **International Trade and Economic Development**. New York: Harper&Row Publishers, 1968.
- Mumcu, Necati, **Pür Dış Ticaret Teorisi ve İktisadi Gelişme**. İstanbul: Ofset Matbaacılık Ltd. Şti., 1969.
- Myrdal, Gunnar. **International Economic Integration**. New York: Harper Press, 1956.

- Nurkse, Ragnar. **Problems of Capital Formation in Underdeveloped Countries**. Oxford: Basil Blackwell, 1953.
- Ocampo, Jose Antonio and Rob Vos. **Uneven Economic Development**. First Published, London and New York: Zed Books, 2008.
- Ozga, S. A. **The Rate Of Exchange and The Terms of Trade**. Chicago: Aldine Publishing Company, 1967.
- Özer, Yonca. “Dünya Ekonomisinde Gelişmeler. Bölgeselleşme”. Osman Küçükahmetoğlu, Şevket Tüylüoğlu, Hamza Çeştepe (Ed.), **Ekonomik Entegrasyon: Küresel Ve Bölgesel Yaklaşım** içinde. Ankara: Ekin, 2007, ss.23-41.
- Parasız, İlker. **İktisada Giriş: Prensipler ve Politika**. 5.Basım, Bursa: Ezgi Kitabevi, 1991.
- Parasız, İlker. **Uluslararası Para Sistemi**, 2.Basım, İstanbul: Ezgi Kitabevi, 1983.
- Pigou, A.C. **Essay In Economics**. London: Macmillan And Co Ltd, 1952.
- Ricardo, David. **On The Princibles of Political Economics and Taxation**. Tayfun Ertan (çev.), İstanbul: Belge Yayınları, 2007.
- Robertson, D.H.. **Utility and All That and Other Essays**. London: George Allen Unwin Ltd, 1952.
- Sapsford, David and John-Ren Chen. **Development Economics and Policy**. New York: Macmillan and St. Martins, 1998.
- Savaş, Vural. **Türkiye ve AET**, 1.Basım, İstanbul: Ar Basım Yayın, 1983.
- Serper, Özer. **Uygulamalı İstatistik**. 6. Basım, Bursa: Ezgi Kitapevi, 2010.
- Seyidoğlu, Halil. **Ekonomik Terimler Sözlüğü**. Ankara: Güzem Yayınları, 1992.
- Seyidoğlu, Halil. **Uluslararası İktisat**. 16. Basım, İstanbul: Güzem Can Yayınları, 2007.
- Smith, Adam. **Milletlerin Zenginliği**. Haldun Derin(Çev.), 7.Basım, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2013.
- Skousen, Mark. **İktisadi Düşünce Tarihi: Modern İktisadın İnşası**. 3. Baskı, Ankara: Adres Yayınları, 2007.
- Taussig, F.W.. **International Trade**. New York: Macmillan Company, 1927.
- Thirlwall, Anthony P. **Economics of Development: Theory and Evidence**. Ninth Edition, Macmillan, 2011.

Yılmaz, Tomris. **Gelişmekte Olan Ülkelerde Dış Ticaret Hadleri ile Ödemeler Dengesi İlişkisi**. 1.Basım, İstanbul: Can Matbaası.

Viner, Jacop. **Studies in The Theory of International Trade**. London: George Alllen & Unwin LTD. 1960.

Von Wieser, Friedrich. **Natural Value**. Christian A. Malloch (çev.), London: Macmillan and Co., 1893.

Walther, Ted. **Dünya Ekonomisi**. Ünal Çağlar(Çev.). İstanbul: Alfa Yayınları, 2002.

Sürekli Yayınlar

Athukorala, Premachandra. “Manufactured Exports From Developing Countries and Their Terms of Trade: A Reexamination of the Sarkar-Singer Result”. **World Development**. Vol.21, No.10, 1993, ss.1607-1613.

Aydoğmuş, İsmail ve Gonca Diler. “Dış Ticaret Hadlerinin Gelir Etkisi: Türkiye Üzerine Bir Uygulama”. **Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt:8, No:1, 2006, ss.89-102.

Bleaney, Michael F. “Manufactured Exports of Developing Countries and Their Terms of Trade Since 1965: A Comment”. **World Development**. Vol.21, No.10, 1993, ss.1615-1616.

Cashin, Paul and C. John Mcdermott. “The Long Run Behavior of Commodity Prices: Small Trends and Big Variability”. **IMF Staff Papers**. Vol.49, No. 2, 2002, ss.175-199.

De Santis, Roberto A. “The Impact of a Customs Union with the EU on Turkey’s Welfare, Employment and Income Distribution: An AGE Analysis”. **Kiel Working Papers**. No. 843, 1997, ss.1-83.

Diakosavvas, Dimitris and Pasquale L. Scandizzo. “Trends in the Terms of Trade of Primary Commodities 1900-1982, the Controversy and Its Orgins”. **Economic Development and Cultural Change**. Vol.39, No.2, 1991, ss.231-264.

Ellsworth, P.T. “The Terms of Trade Between Primary Producing and Industrial Countries”. **Inter-American Economic Affairs**. No.10, ss.47-65.

Erten, Bilge. “North-South Terms of Trade Trends from 1960 to 2006”. **International Review of Applied Economics**. Vol.25, No.2, March 2011, ss.171-184.

Gökalp, M. Faysal. “Liberalizasyon Sürecinde Türkiye’de Dış Ticaret Hadleri Trendi ve Dış Ticaret Hadlerindeki Değişmelerin Gelir Etkisi”. **D.E.Ü.İ.İ.B.F Dergisi**. Cilt:15, No:1, 2000, ss.49-65.

- Grilli, Enzo R. and Maw C. Yang. "Primary Commodity Prices, Manufactured Goods Prices and The Terms Of Trade Of Developing Countires: What the Long-Run Shows". **The World Bank Economic Review**. Vol.2, No.1, 1988, ss.1-47.
- Haberler, Gottfried. "Integration and Growth of the World Economy in Historical Perspective". **The American Economic Review**. Vol.54, No.2, March 1964, ss.1-3.
- Hadass, Yeal S. and Jeffrey G. Williamson. "Terms of Trade Shocks and Economic Performance 1870-1940: Prebish and Singer Revisited". **NBER Working Paper Series**. No. 8188, 2001, ss.1-45.
- Hartler, Christina Sam Laird. "The EU Model and Turkey-A Case for Thanksgiving". **WTO Staff Working Paper**. January 1999.
- Hepaktan, Erdem ve Hüseyin Karakayalı. "1980-2008 Döneminde Türkiye'nin Dış Ticaret Hadlerinin Analizi", **Sosyal Bilimler Dergisi**. Cilt.7, Sayı.2, 2009, ss.181-210.
- Kandoğan, Yener. "Trade Creation an Diversion Effects of Europe's Regional Liberalization Agreements". **William Davidson Institute Working Paper**. No. 746, ss.1-32.
- Kaplinskky, Raphael. "Revisiting the Revisited Terms of Trade: Will China Make a Difference?". **World Development**. Vol.34, No.6, 2006, ss.1-47.
- Karluk, Rıdvan. **Türkiye'de İhracata Yönelik Dış Ticaret Politikası ve İhracatın Yapısal Analizi**. Eskişehir: EİTİA, 1981, ss.15-25.
- Kindleberger, C.P. "The Terms of Trade and Economic Development". **Review of Economics and Statistics**. Vol.40, 1958, ss.72-85.
- Kruger, Anne. "Free Trade Agreements Versus Customs Unions". **Journal Of Development Economics**. Vol: 54, (1997), ss.169-187
- Lewis, W. Arthur. "Economic Development with Unlimited Supplies of Labour". **Manchester School of Economic and Social Studies**. May 1954, ss.400-449.
- Magee, Chris Magee. "Endogenous Preferential Trade Agreements: An Empirical Analysis". **Contributions in Economic Analysis and Policy**. Vol.2, No.1, December 2003.
- Morgan, Theodore. "The Long-Run Terms of Trade Between Agriculture and Manufacturing". **Economic Development and Cultural Change**. Vol.8, No.1, 1959, ss.1-23.
- Ocampo, J. Antonio and M. Angela Parra. "The Commodity Terms of Trade and Their Strategic Implications for Development". **Profesional Practice in International Public Affairs**. March 2004, ss.1-31.

- Özbalaban, Süleyman Mete. "Evaluation of Prebisch Singer Thesis". **University of Illinois at Urbana-Champaign**. March 2009, ss.1-25.
- Prebisch, Raul, "The Economic Development of Latin America and Its Principal Problems" New York: United Nations, 1950.
- Sapsford David. "Terms Of Trade and Economic Development", **International Handbook Of Development Economics**. Vol.2, No.37, 2006, ss.16-29.
- Sarkar, Prabirjit. "The Terms of Trade Experience of Britain Since the Nineteenth Century". **Journal of Development Studies**, Vol, 23, No. 1, 1986a, ss.20-39.
- Sarkar, Prabirjit. "The Singer-Prebisch Hypothesis: A statistical Evaluation". **Cambridge Journal of Economics**. Vol.10, No.4, 1986b, ss.355-371.
- Sarkar, Prabirjit. "Patterns of Trade and Movements of International Terms of Trade Between the Developing and Developed Market Economies 1950-80". **Economic Bulletin for Asia and the Pacific**. Vol.37, No.2, 1986c.
- Sarkar, Prabirjit and Hans Singer. "Manufacture-Manufacture Terms of Trade Deterioration: A Response". **World Development**. Vol.21, No.10, 1993, ss.617-620.
- Sarkar, Prabirjit and Hans Singer. "Manufactured Exports of Developing Countries and Their Terms of Trade since 1965". **World Development**. Vol.19, No.4, 1991, ss.333-340.
- Singer, Hans. "Beyond Terms of Trade- Convergence and Divergence". **Journal of International Development**. No.11, 1999, ss.911-916.
- Singer, Hans, "The Distribution of Gains Between Investing and Borrowing Countries". **American Economic Review**. Vol.40, No:2, 1950, ss.473-485.
- Singer, Hans. "The Distribution of Gains Revisited". A. Cairncross and M. Puri (eds.). **The Strategy of International Development: Essays in the Economics of Backwardness**. London: Macmillan, 1975, ss.1-38.
- Singer, Hans. "Policy Arena Beyond Terms of Trade – Convergence and Divergence". **Journal of International Development**. No:11, 1999, ss.911-916.
- Spraos, John, "The Statistical Debate on the Net Barter Terms of Trade Between Primary Commodities and Manufactures". **Economic Journal**. Vol.90, No.357, 1980, ss.107-128.
- Thirlwall, Arthur P. and John Bergevin. "Trends, Cycles and Asymmetrical in the Terms of Trade of Primary Commodities from Developed and less Developed Countries". **World Development**. Vol.13, No.7, 1985.

Yıldırım, Aynur. ‘‘Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye’de Dış Ticaret Hadlerinin Gelir Etkisi’’. **Muğla Üniversitesi SBE Dergisi**. No: 15, Güz 2005, ss.157-168.

Yıldırım, Ertuğrul ve Cihan Dura. ‘‘Gümrük Birliği’nin Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri Konusundaki Literatüre Bir Bakış’’. **Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi**. Sayı. 28, Ocak-Haziran 2007, ss.142.170.

Diğlerleri

Atabey, Ayşegül. ‘‘Küreselleşme Sürecinde Gümrük Birliği’nin Türkiye Ekonomisinin Yapısal Değışimi Açısından Muhtemel Etkileri’’. **Yayımlanmamış Doktora Tezi**. Selçuk Üniversitesi SBE, 2000.

Aydoğan, Orhan. ‘‘Gümrük Birliği Çerçevesinde Türkiye’nin AB ve Üçüncü Ülkelerle Olan Dış Ticaretinin Değerlendirilmesi’’. **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. İstanbul Üniversitesi SBE, 2007.

Ertürk, Emin. ‘‘Ticaret Haddi’’. *Sosyal Bilimler Ansiklopedisi*, <http://www.enfal.de/sosyalbilimler/> ,18 Mart 2013.

Hepaktan, C. Erdem. ‘‘1980’den Günümüze, Türkiye’nin Dış Ticaretindeki Yapısal Değışimin Dış Ticaret Hadleri Üzerindeki Etkisi’’, **Yayımlanmamış Doktora Tezi**. Celal Bayar Üniversitesi, SBE, 2006.

Karakaya, Ertem ve Ferhat Özgen. ‘‘Economic Feasibility of Creation and Trade Diversion’’. **ERC, VI, ODTÜ Uluslararası Ekonomi Kongresi**. Eylül 2002.

Kumcu, Ercan. ‘‘Dış Ticarete Miktar ve Fiyat Eğilimleri’’, *Habertürk*, 16 Nisan 2012, <http://www.haberturk.com/yazarlar/ercan-kumcu/734422-dis-ticarete-fiyat-ve-miktar-egilimleri> (10 Mayıs 2013).

Türkiye İstatistik Kurumu. **Dış Ticaret İstatistikleri ve Endeksleri**. Ankara: TÜİK Matbaası, Ocak 2008.

United Nations Conference on Trade and Development(UNCTAD). **Trade and Development Report**. United Nations: New York and Geneva, 2005.

United Nations Conference on Trade and Development(UNCTAD). **Trade and Development Report**. United Nations: New York and Geneva, 1883.

World Bank. **World Development Report**. 1987.

(<http://www.kalkinma.gov.tr/PortalDesign/PortalControls/WebIcerikGosterim.aspx?Enc=83D5A6FF03C7B4FC9CA20171E84F7D6D>)

(<http://tuikapp.tuik.gov.tr/disticaretapp/disticaret.zul?param1=0&param2=0&sitcrev=0&isicrev=0&sayac=5801>)

(<http://tuikapp.tuik.gov.tr/disticaretapp/disticaret.zul?param1=6&param2=0&sitcrev=0&isicrev=0&sayac=5809>)

(<http://tuikapp.tuik.gov.tr/disticaretendeksapp/endeks.zul>)

(http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?alt_id=12)

(<http://tuikapp.tuik.gov.tr/disticaretendeksapp/rapor.jsp>)

(<http://tuikapp.tuik.gov.tr/disticaretendeksapp/rapor.jsp>)

(<http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=46234&l=1>)

EKLER

Ek-1 Hesaplamalar İçin Kullanılan Veriler

TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU				
DIŞ TİCARET İSTATİSTİKLERİ VERİ TABANI				
Ekonomik ülke gruplarına göre dış ticaret				
Yıl	Ulke grubu	Ulke grup adı	İhracat Dolar	İthalat Dolar
1995	1110	Avrupa Birliği 15 (AB 15)	11.078.301.576	16.860.583.669
	1111	Avrupa Birliği 10 (AB 10)	643.313.556	394.093.825
	1112	Avrupa Birliği 25 (AB 25)	11.721.615.132	17.254.677.494
	1113	Avrupa Birliği 27 (AB 27)	12.206.750.905	18.024.576.670
	Yıl toplamı:		35.649.981.169	52.533.931.658
1996	1110	Avrupa Birliği 15 (AB 15)	11.550.598.654	23.138.060.734
	1111	Avrupa Birliği 10 (AB 10)	541.728.522	378.517.424
	1112	Avrupa Birliği 25 (AB 25)	12.092.327.176	23.516.578.158
	1113	Avrupa Birliği 27 (AB 27)	12.563.345.043	24.320.638.975
	Yıl toplamı:		36.747.999.395	71.353.795.291
1997	1110	Avrupa Birliği 15 (AB 15)	12.248.355.035	24.869.726.825
	1111	Avrupa Birliği 10 (AB 10)	651.713.991	446.280.889
	1112	Avrupa Birliği 25 (AB 25)	12.900.069.026	25.316.007.714
	1113	Avrupa Birliği 27 (AB 27)	13.434.739.089	26.118.946.745
	Yıl toplamı:		39.234.877.141	76.750.962.173
1998	1110	Avrupa Birliği 15 (AB 15)	13.500.081.931	24.074.729.205
	1111	Avrupa Birliği 10 (AB 10)	627.717.235	495.382.145
	1112	Avrupa Birliği 25 (AB 25)	14.127.799.166	24.570.111.350
	1113	Avrupa Birliği 27 (AB 27)	14.809.293.454	25.282.203.966
	Yıl toplamı:		43.064.891.786	74.422.426.666
1999	1110	Avrupa Birliği 15 (AB 15)	14.351.728.329	21.400.782.567
	1111	Avrupa Birliği 10 (AB 10)	570.729.775	432.426.955
	1112	Avrupa Birliği 25 (AB 25)	14.922.458.104	21.833.209.522
	1113	Avrupa Birliği 27 (AB 27)	15.424.237.952	22.529.938.162
	Yıl toplamı:		45.269.154.160	66.196.357.206
2000	1110	Avrupa Birliği 15 (AB 15)	14.510.383.595	26.610.306.931
	1111	Avrupa Birliği 10 (AB 10)	575.284.848	777.258.904
	1112	Avrupa Birliği 25 (AB 25)	15.085.668.443	27.387.565.835
	1113	Avrupa Birliği 27 (AB 27)	15.664.420.819	28.526.901.881
	Yıl toplamı:		45.835.757.705	83.302.033.551

2001	1110	Avrupa Birliği 15 (AB 15)	16.118.231.737	18.280.409.864
	1111	Avrupa Birliği 10 (AB 10)	735.892.197	668.391.232
	1112	Avrupa Birliği 25 (AB 25)	16.854.123.934	18.948.801.096
	1113	Avrupa Birliği 27 (AB 27)	17.545.566.762	19.823.456.927
	Yıl toplamı:		51.253.814.630	57.721.059.119
2002	1110	Avrupa Birliği 15 (AB 15)	18.458.533.096	23.321.035.440
	1111	Avrupa Birliği 10 (AB 10)	1.009.670.969	1.197.584.529
	1112	Avrupa Birliği 25 (AB 25)	19.468.204.065	24.518.619.969
	1113	Avrupa Birliği 27 (AB 27)	20.415.033.653	25.688.833.237
	Yıl toplamı:		59.351.441.783	74.726.073.175
2003	1110	Avrupa Birliği 15 (AB 15)	24.484.137.402	31.695.935.968
	1111	Avrupa Birliği 10 (AB 10)	1.414.593.362	1.798.769.171
	1112	Avrupa Birliği 25 (AB 25)	25.898.730.764	33.494.705.139
	1113	Avrupa Birliği 27 (AB 27)	27.393.761.936	35.140.138.607
	Yıl toplamı:		79.191.223.464	102.129.548.885
2004	1110	Avrupa Birliği 15 (AB 15)	32.589.043.495	42.352.347.425
	1111	Avrupa Birliği 10 (AB 10)	1.862.003.880	3.084.299.352
	1112	Avrupa Birliği 25 (AB 25)	34.451.047.375	45.436.646.777
	1113	Avrupa Birliği 27 (AB 27)	36.580.858.822	48.095.670.766
	Yıl toplamı:		105.482.953.572	138.968.964.320
2005	1110	Avrupa Birliği 15 (AB 15)	35.872.413.281	45.468.444.992
	1111	Avrupa Birliği 10 (AB 10)	2.527.826.245	3.751.677.091
	1112	Avrupa Birliği 25 (AB 25)	38.400.239.526	49.220.122.083
	1113	Avrupa Birliği 27 (AB 27)	41.364.961.905	52.695.793.113
	Yıl toplamı:		118.165.440.957	151.136.037.279
2006	1110	Avrupa Birliği 15 (AB 15)	40.945.782.878	50.738.366.663
	1111	Avrupa Birliği 10 (AB 10)	3.070.482.262	4.316.251.601
	1112	Avrupa Birliği 25 (AB 25)	44.016.265.140	55.054.618.264
	1113	Avrupa Birliği 27 (AB 27)	47.934.745.690	59.387.030.056
	Yıl toplamı:		135.967.275.970	169.496.266.584
2007	1110	Avrupa Birliği 15 (AB 15)	50.081.393.628	57.787.009.774
	1111	Avrupa Birliği 10 (AB 10)	4.612.775.346	5.543.450.939
	1112	Avrupa Birliği 25 (AB 25)	54.694.168.974	63.330.460.713
	1113	Avrupa Birliği 27 (AB 27)	60.398.501.706	68.394.869.210
	Yıl toplamı:		169.786.839.654	195.055.790.636
2008	1110	Avrupa Birliği 15 (AB 15)	51.781.771.755	62.651.817.426
	1111	Avrupa Birliği 10 (AB 10)	5.469.636.241	6.368.133.886
	1112	Avrupa Birliği 25 (AB 25)	57.251.407.996	69.019.951.312
	1113	Avrupa Birliği 27 (AB 27)	63.390.418.598	74.407.779.069
	Yıl toplamı:		177.893.234.590	212.447.681.693
2009	1110	Avrupa Birliği 15 (AB 15)	39.368.825.508	47.868.187.936
	1111	Avrupa Birliği 10 (AB 10)	4.057.108.517	5.265.865.105

	1112	Avrupa Birliği 25 (AB 25)	43.425.934.025	53.134.053.041
	1113	Avrupa Birliği 27 (AB 27)	47.013.414.698	56.508.918.085
	Yıl toplamı:		133.865.282.748	162.777.024.167
2010	1110	Avrupa Birliği 15 (AB 15)	44.362.550.804	59.945.934.756
	1111	Avrupa Birliği 10 (AB 10)	4.225.989.332	7.082.041.107
	1112	Avrupa Birliği 25 (AB 25)	48.588.540.136	67.027.975.863
	1113	Avrupa Birliği 27 (AB 27)	52.685.304.336	72.179.705.185
	Yıl toplamı:		149.862.384.608	206.235.656.911
2011	1110	Avrupa Birliği 15 (AB 15)	52.247.817.025	75.893.443.540
	1111	Avrupa Birliği 10 (AB 10)	5.598.086.549	8.959.080.411
	1112	Avrupa Birliği 25 (AB 25)	57.845.903.574	84.852.523.951
	1113	Avrupa Birliği 27 (AB 27)	62.347.441.318	91.128.441.009
	Yıl toplamı:		178.039.248.466	260.833.488.911
2012	1110	Avrupa Birliği 15 (AB 15)	49.433.067.117	73.119.864.117
	1111	Avrupa Birliği 10 (AB 10)	5.593.466.201	8.337.704.946
	1112	Avrupa Birliği 25 (AB 25)	55.026.533.318	81.457.569.063
	1113	Avrupa Birliği 27 (AB 27)	59.204.166.620	87.447.807.849
	Yıl toplamı:		169.257.233.256	250.362.945.975

(<http://tuikapp.tuik.gov.tr/disticaretapp/disticaret.zul?param1=6&param2=0&sitcrev=0&isicrev=0&sayac=5809>)

TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU		
DIŞ TİCARET İSTATİSTİKLERİ VERİ TABANI		
Dönemi:	Yıllara göre İthalat(Milyon \$)	Yıllara göre İhracat(Milyon \$)
2012	236545	152478
2011	240842	134907
2010	185544	113883
2009	140923	102143
2008	201964	132027
2007	170063	107272
2006	139576	85535
2005	116774	73476
2004	97540	63167
2003	69340	47253
2002	51553	36059
2001	41399	31334
2000	54503	27775
1999	40671	26587
1998	45921	26974
1997	48559	26261
1996	43627	23224
1995	35709	21637
1994	23270	18106

(http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1046)

TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU**DIŞ TİCARET ENDEKSLERİ VERİ TABANI****Dış Ticaret Endeksleri, BEC****Endeks sayısı, [1994=100]****12.05.2013**

Tablo adı	Sektor kodu	Sektor adı	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Dış Ticaret Hadleri_ABD Doları)	T	Genel	98,1	102	102	101	92,5	90,4	89,8	91,6	94,3
	1	Yatırım (sermaye) malları	91,3	92,1	92,3	93	91,8	86	90,9	95,3	105
	41	Yatırım (sermaye) malları (Taşımacılık araçları hariç)	93,9	93,1	91,1	93	92,9	84,4	87,9	89	99,1
	521	Sanayi ile ilgili taşımacılık araç ve gereçleri	82,1	86,7	93,6	83,2	81,8	80,1	84,5	86	93,1
	2	Hammadde (aramaları)	95,8	99,9	104	99,3	89,8	92,2	92,4	92,7	95,7
	21	Sanayi için işlem görmemiş hammaddeler	81,1	83,7	91,4	123	124,1	118,8	113	103	101,2
	22	Sanayi için işlem görmüş hammaddeler	98,1	100	97,2	95,9	94,2	95,6	96,6	100	101,9
	42	Yatırım mallarının aksam ve parçaları	102,1	133	146	113	113,3	102,6	97,2	99,6	105,4
	53	Taşımacılık araçlarının aksam ve parçaları	100,6	107	108	106	109,2	116,9	109,4	115	115,9
	111	Esası yiyecek ve içecek olan işlenmemiş hammaddeler	136,2	158	153	128	173,6	153,2	148,3	127	119,7
	121	Esası yiyecek ve içecek olan işlenmiş hammaddeler	112,8	112	95,4	95,2	118,1	122,6	105,9	100	100,3
	322	İşlem görmüş diğer yakıt ve yağlar	82,3	68,4	110	111	93,7	144,8	122,5	96,7	91,9
	3	Tüketim malları	90,7	95,1	87,8	84,3	80	71,8	68,2	75	77,4
	51	Binek otomobilleri	111,3	106	105	132	120,6	110,9	109,7	120	121
	61	Dayanıklı tüketim malları	99,8	91,2	84,4	74,6	69,5	62,1	57,6	74,9	68,9
	62	Yarı dayanıklı tüketim malları	90,7	98,8	95,5	92,7	92,5	87,4	89,9	103	110,3
	63	Dayanısız tüketim malları	82,7	91,1	74,5	73,2	67,7	60,9	54,5	55,2	63,3
	112	Esası yiyecek ve içecek olan işlenmemiş tüketim malları	81,1	92,8	94,5	92,4	83	72,5	66,1	73,1	97,2
	122	Esası yiyecek ve içecek olan işlenmiş tüketim malları	99	95,3	89,7	86,2	85,2	90,4	90,2	90,5	86,1
	321	Motor benzini ve diğer hafif yağlar	85,1	81,4	86,1	87,6	95,4	129,1	144,1	91	86,4
	522	Sanayii ile ilgili olmayan taşıma araç ve gereçleri	107,4	116	96,2	73,1	69,1	60,6	55,8	66,3	65,8

(<http://tuikapp.tuik.gov.tr/disticaretendeksapp/rapor.jsp?>)

TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU												
DIŞ TİCARET ENDEKSLERİ VERİ TABANI												
Dış Ticaret Endeksleri, BEC												
Endeks sayısı, [2003=100]												
12.05.2013												
Tablo adı	Sektor kodu	Sektor adı	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Dış Ticaret Hadleri_ABD Doları	T	Genel	100	101	99,7	95,2	98,1	94,4	98,5	94,7	91,3	90,2
	1	Yatırım (sermaye) malları	100	102	107	114,5	121	130	132	127,9	131	126
	41	Yatırım (sermaye) malları (Taşımacılık araçları hariç)	100	104,7	114	123	132	146	149	142,6	146	137
	521	Sanayi ile ilgili taşımacılık araç ve gereçleri	100	100,6	104	105,5	109	109	107	112,3	112	116
	2	Hammadde (aramaları)	100	102,2	97,4	93,9	96,9	93,4	94,5	89,9	85,8	85,2
	21	Sanayi için işlem görmemiş hammaddeler	100	83,4	85	89,4	86,3	58,1	85,5	78	69,3	75
	22	Sanayi için işlem görmüş hammaddeler	100	104,6	103	100	101	106	98,8	94,6	93,3	95,6
	42	Yatırım mallarının aksam ve parçaları	100	111,1	124	130,6	149	152	139	137,7	147	146
	53	Taşımacılık araçlarının aksam ve parçaları	100	101,7	104	102,9	110	118	113	114,7	118	119
	121	Esası yiyecek ve içecek olan işlenmiş hammaddeler	100	98,7	103	103,8	104	90,1	83,7	80	81,8	82
	322	İşlem görmüş diğer yakıt ve yağlar	100	99	91,7	92,2	97,2	99,1	104	100,8	102	104
	3	Tüketim malları	100	104,2	111	109,4	113	115	113	117	120	118
	51	Binek otomobilleri	100	104,9	113	111,2	104	102	99,5	102,1	98,2	93,4
	61	Dayanıklı tüketim malları	100	98,3	89,9	83,9	90,5	94,5	92,7	95,6	94,4	93,2
	62	Yarı dayanıklı tüketim malları	100	94,1	87	85,8	85	86,5	83,1	84,5	86	77,7
	63	Dayanısız tüketim malları	100	112,6	136	154,1	170	172	167	180,6	202	214
	112	Esası yiyecek ve içecek olan işlenmemiş tüketim malları	100	129,6	136	100,5	105	108	109	118,1	133	125
	122	Esası yiyecek ve içecek olan işlenmiş tüketim malları	100	101,1	122	117,6	118	132	126	124,4	125	132
	321	Motor benzini ve diğer hafif yağlar	100	97	96,5	99,9	102	93	104	97,5	99,5	103

(<http://tuikapp.tuik.gov.tr/disticaretendeksapp/rapor.jsp?>)

Tablo: V.12- İhracat Fiyat Endeksi (1994 = 100, ISIC Rev.3)
Table: V.12- Export Price Index (1994 = 100, ISIC Rev.3)

		12 Ay. Ort.		Aylık	Kümülatif	12 Aylık	12 Ay. Ort.
	Genel	Yüzde	Sanayi	Yüzde	Yüzde	Yüzde	Yüzde
	Toplam	Değişme	Genel	Değişme	Değişme	Değişme	Değişme
						Percen.	
						Change	
		Yearly				over the	Yearly
		Average		Monthly	Cumulative	Same	Average
		Percen.	Industry	Percen.	Percen.	Month of	Percen.
	General	Change	General	Change	Change	Prev. Year	Change
1994=100							
1994	100,0		100,0				
1995	112,6	12,6	114,7				14,7
1996	107,6	-4,4	109,1				-4,9
1997	102,5	-4,7	101,7				-6,8
1998	98,4	-4,0	96,9				-4,7
1999	91,7	-6,8	90,5				-6,6
2000	87,8	-4,3	86,6				-4,3
2001	85,5	-2,6	85,1				-1,7
2002	84,0	-1,9	83,5				-1,9
2003	95,8	10,1	92,8				11,1
2004	107,1	15,9	106,7				15,0
Kaynak: DİE				Source : SIS			

(<http://www.kalkinma.gov.tr/PortalDesign/PortalControls/WebIcerikGosterim.aspx?Enc=83D5A6FF03C7B4FCE284689C0E3E7915>)

Tablo: V.3- İthalat Fiyat Endeksi (1994 = 100, ISIC Rev. 3)							
Table: V.3- Import Price Index (1994 = 100, ISIC Rev. 3)							
		12 Ay. Ort.		Aylık	Kümülatif	12 Aylık	12 Ay. Ort.
	Genel	Yüzde	Sanayi	Yüzde	Yüzde	Yüzde	Yüzde
	Toplam	Değişme	Genel	Değişme	Değişme	Değişme	Değişme
						Percen.	
						Change	
		Yearly				over the	Yearly
		Average		Monthly	Cumulative	Same	Average
		Percen.	Industry	Percen.	Percen.	Month of	Percen.
	General	Change	General	Change	Change	Prev. Year	Change
1994=100							
1994	100,0		100,0				
1995	116,8	16,8	117,4				17,4
1996	109,7	-6,1	107,5				-8,5
1997	100,2	-8,7	97,9				-8,9
1998	96,1	-4,1	98,1				0,2
1999	90,8	-5,5	90,7				-7,5
2000	94,9	4,5	88,5				-2,4
2001	94,6	-0,3	88,8				0,3
2002	93,5	-1,2	88,1				-0,8
2003	102,3	7,9	93,9				6,6
2004	113,5	12,5	105,0				11,8
Kaynak: DİE				Source : SIS			

(<http://www.kalkinma.gov.tr/PortalDesign/PortalControls/WebIcerikGosterim.aspx?Enc=83D5A6FF03C7B4FCE284689C0E3E7915>)

Tablo: V.12- İhracat Fiyat Endeksi (ISIC Rev.3)
Table: V.12- Export Price Index (ISIC Rev.3)

		12 Ay. Ort.		Aylık	Kümülatif	12 Aylık	12 Ay. Ort.
	Genel	Yüzde	Sanayi	Yüzde	Yüzde	Yüzde	Yüzde
	Toplam	Değişme	Genel	Değişme	Değişme	Değişme	Değişme
						Percen.	
						Change	
		Annual				over the	Annual
		Average		Monthly	Cumulative	Same	Average
		Percen.	Industry	Percen.	Percen.	Month of	Percen.
	General	Change	General	Change	Change	Prev. Year	Change
2003=100							
2003	100,0		100,0				
2004	116,3	16,3	115,6				15,6
2005	122,9	5,7	121,0				4,7
2006	127,7	3,9	126,6				4,6
2007	144,5	13,2	142,8				12,8
2008	167,5	15,9	166,8				16,8
2009	139,7	-16,6	138,3				-17,1
2010	146,5	4,9	144,4				4,4
2011	163,4	11,5	161,2				11,6

Kaynak : TÜİK

Source : TURKSTAT

(<http://www.kalkinma.gov.tr/PortalDesign/PortalControls/WebIcerikGosterim.aspx?Enc=83D5A6FF03C7B4FCB9B6FB1CAD205122>)

Tablo: V.3- İthalat Fiyat Endeksi (ISIC Rev. 3)							
Table: V.3- Import Price Index (ISIC Rev. 3)							
		12 Ay. Ort.		Aylık	Kümülatif	12 Aylık	12 Ay. Ort.
	Genel	Yüzde	Sanayi	Yüzde	Yüzde	Yüzde	Yüzde
	Toplam	Değişme	Genel	Değişme	Değişme	Değişme	Değişme
						Percen.	
						Change	
		Annual				over the	Annual
		Average		Monthly	Cumulative	Same	Average
		Percen.	Industry	Percen.	Percen.	Month of	Percen.
	General	Change	General	Change	Change	Prev. Year	Change
2003=100							
2003	100,0		100,0				
2004	115,1	15,1	113,0				13,0
2005	123,3	7,1	116,8				3,4
2006	134,1	8,8	124,0				6,2
2007	147,2	9,8	135,7				9,4
2008	177,5	20,6	154,4				13,8
2009	141,9	-20,1	129,9				-15,9
2010	154,6	8,9	138,4				6,5
2011	179,1	15,8	155,1				12,1
Kaynak : TÜİK				Source : TURKSTAT			

(<http://www.kalkinma.gov.tr/PortalDesign/PortalControls/WebIcerikGosterim.aspx?Enc=83D5A6FF03C7B4FCB9B6FB1CAD205122>)

Ek-2 Türkiye Cumhuriyeti Avrupa Birliği Bakanlığı'ndan Alınan Bilgiler

Gümrük Birliği

Türkiye ile AB arasında 1996 yılından itibaren yürürlüğe giren Gümrük Birliği'nin hukuki temelleri Ankara Anlaşması ve Katma Protokol'e dayanmaktadır. Önceki bölümlerde açıklandığı üzere, Türkiye Katma Protokol'de öngörülen takvim çerçevesinde gümrük vergisi indirimlerini 1976 yılına kadar yerine getirmiş, Türkiye ile Topluluk arasındaki ilişkilerin siyasi ve ekonomik sebeplerle kesintiye uğraması sonucu 1976 yılından sonraki gümrük vergisi indirimleri ertelenmiştir.

Türkiye'nin Nisan 1987'de yaptığı tam üyelik başvurusu Türkiye-Topluluk ilişkilerini yeniden başlatmış, Türkiye'nin başvurusu kabul edilmemekle birlikte ilişkilerin güçlendirilmesi için hazırlanan İşbirliği Programında "Gümrük Birliği" öngörülen işbirliği alanlarının başında yer almış ve sonuç olarak Gümrük Birliği'nin tamamlanmasına yönelik çalışmalara hız verilmiştir.

Gümrük Birliği tamamlanıyor...

Ortaklık Konseyi'nin 6 Mart 1995 tarihinde yapılan 36. toplantısında alınan "Gümrük Birliği Kararı" Gümrük Birliği'nin son döneminin uygulamaya konulmasına ilişkin koşulları belirlemektedir. Böylece, Katma Protokol'de öngörülen 22 yıllık Geçiş Dönemi, 1.1.1996 tarihi itibarıyla son bulmuş ve Türkiye'nin AB'ye katılımı yolunda "Son Dönem"e girilmiştir.

1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı Türkiye'ye Ankara Anlaşması'nda tanımı yapılmış olan klasik gümrük birliğinin ötesinde yükümlülükler getirmiştir. Anlaşma'nın 10. Maddesi gereği; Üye Devletlerle Türkiye arasında, ithalatta olduğu gibi ihracattada gümrük vergileri ve eş etkili resim ve harçlar, miktar kısıtlamaları ile milli üretime Anlaşmanın hedeflerine aykırı bir koruma sağlamayı gözetken eşit etkili başka her türlü tedbir yasaklanır ve buna ilave olarak Türkiye üçüncü ülkelerle ilişkilerinde Topluluğun Ortak Gümrük Tarifesi'nin kabul eder ve Toplulukça dış ticaret konusunda uygulanan sair mevzuata da yaklaşmayı taahhüt eder.

1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı'nda ise Gümrük Birliği'nin sadece gümrük vergileri ve eş etkili vergilerin kaldırılması ve Topluluğun üçüncü ülkelere uyguladığı ortak gümrük tarifesine (OGT) uyum sağlanması değil, aynı zamanda bir tarafın diğer taraf üzerinde haksız rekabet avantajı sağlamasına neden olabilecek tüm bozucu mekanizmaların kaldırılması anlamına geldiği anlayışı mevcuttur. Bu anlayış Türkiye açısından, rekabet kuralları, devlet yardımları, ticari tekeller, fikri ve sınai mülkiyet hakları alanındaki ve ortak ticaret politikası alanındaki Topluluk mevzuatına uyum yükümlülüklerini beraberinde getirmiştir.

Kısaca, sadece malların serbest dolaşımına ilişkin değil, aynı zamanda rekabet kuralları, devlet yardımları fikri ve sınai mülkiyet hakları gibi alanlarda da Topluluk mevzuatına uyum yükümlülüğü doğmuştur. 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı'nda şu kısımlara yer verilmiştir:

- Malların Serbest Dolaşımı ve Ticaret Politikası
- Tarım Ürünleri

- Gümrük Hükümleri
- Yasaların Yakınlaştırılması
- Kurumsal Hükümler
- Genel ve Son Hükümler

Türkiye'nin Karar hükümlerine göre yükümlülükleri iki başlık altında toplanabilir:

1-Malların Serbest Dolaşımına İlişkin Yükümlülükler

Türkiye-AT Gümrük Birliği "serbest dolaşım" statüsünü haiz sanayi ürünleri ile işlenmiş tarım ürünleri ile sınırlıdır. Tarım ürünlerine ortaklık konseyi kararları, kömür ve çelik ürünlerine ise ayrı bir anlaşma kapsamında "menşe" esasına dayalı tercihli rejim uygulanmaktadır. Serbest dolaşım prensibine göre, Türkiye'de ve Toplulukta elde edilen ürünler ile üçüncü ülke çıkışlı olup Türkiye veya Toplulukta ithal işlemleri tamamlanmış, gerekli gümrük vergi ve resimleri tahsil edilmiş, bu vergi ve resimleri tam veya kısmi bir iadeden yararlanmamış ürünler gümrük birliği gümrük bölgesi (Topluluk + Türkiye) içerisinde serbest dolaşımda sayılmaktadır. Böylece, "serbest dolaşım prensibi"ne dayalı Gümrük Birliğinin işleyebilmesi için Türkiye'nin yerine getirmesi gereken yükümlülükler şöyle sıralanmıştır:

- Türkiye 12 ve 22 yıllık listelerde bulunan eşyanın Topluluktan ithalatında uyguladığı gümrük vergisi ve eş etkili vergileri 31 Aralık 1995 tarihi itibarıyla kaldıracaktır.
- Üçüncü ülke kaynaklı eşyaya uygulanmakta olan gümrük vergisi ve eş etkili vergilerde 31 Aralık 1995 tarihinde Topluluğun Ortak Gümrük Tarifesi'ne (OGT) uyum sağlanacaktır.
- İşlenmiş tarım ürünleri ticaretinde, Toplulukta uygulanan sistem getirilerek, Karar'ın 1 No'lu ekinde sayılan bu ürünlerin sanayi ve tarım payları tespit edilerek, toplam korumanın sanayi payına tekabül eden kısmının Topluluğa karşı sıfırlanması öngörülmüştür.
- Her iki taraf, ithalat ve ihracatta uyguladıkları miktar kısıtlamalarını kaldıracaklardır. Ancak, Türk tekstil ürünlerine uygulanan miktar kısıtlamalarının kaldırılması Türkiye'nin Topluluğun bu konuda uyguladığı mevzuata uyum sağlaması koşuluna bağlanmıştır.
- Karar'ın yürürlüğe girdiği tarihten itibaren 5 yıl içerisinde Türkiye ticarete teknik engellerin kaldırılması konusundaki Topluluk araçlarını benimseyecektir.

2-Mevzuat Uyumuna İlişkin Yükümlülükler

1/95 sayılı Karar'ın 8. maddesi gereği; Türkiye, Karar'ın yürürlüğe girdiği tarihinden itibaren beş yıl içinde, ticaretin önündeki teknik engellerin kaldırılması konusundaki Topluluk müktesebatını iç hukuk sistemine dahil edecektir. Söz konusu müktesebat listesi daha sonra 2/97 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı ile tespit edilmiş ve yaygınca bilinen teknik mevzuat uyumu çalışmaları bu vesileyle başlamıştır.

1/95 sayılı Karar'ın 54.maddesi ise, Gümrük Birliğinin işleyişi ile doğrudan ilgili alanlardaki Türk mevzuatının mümkün olduğunca Topluluk mevzuatı ile uyumlaştırılmasını öngörmektedir. Söz konusu maddenin ikinci paragrafında, Gümrük Birliği'nin işleyişi ile doğrudan ilgili alanlar şöyle sıralanmaktadır:

Topluluk ticaret politikası ve üçüncü ülkelerle yaptığı tercihli ticaret anlaşmaları,

- Sanayi ürünleri ticaretindeki teknik engellerin kaldırılmasına ilişkin mevzuat,
- Rekabet politikası,
- Fikri ve sınai mülkiyet haklarına ilişkin mevzuat,
- Gümrük mevzuatı.

Gümrük Birliği Kararı kapsamında neler yapıldı?

1 Ocak 1996'da itibaren Taraflar arasındaki gümrük vergilerinin sanayi malları için sıfırlanmasına ve ülkemizin üçüncü ülkelere AB'nin Ortak Gümrük Tarifesi'ni uygulamasına 1 Ocak 1996 tarihi itibarıyla başlanmış ve bu alandaki bazı istisnalar da takip eden süreçte ortadan kaldırılmış, işlenmiş tarım ürünleri için ise sanayi payı sıfırlanmıştır. Ayrıca, 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı gereğince dış ticaret rejimimiz büyük ölçüde AB ile uyumlu hale getirilmiştir. Bu çerçevede, malların serbest dolaşımı ile ortak ticaret politikasına ilişkin düzenlemelerin yanı sıra teknik mevzuat, fikri ve sınai mülkiyetin korunması, devlet yardımları, ticari nitelikli devlet tekelleri ve rekabet hukuku alanlarındaki AB mevzuatı, ülkemizin ihtiyaçları da dikkate alınarak dış ticaret rejimimize yansıtılmaktadır.

Başlıklar altında Türkiye'nin üstlendiği yükümlülükler çerçevesinde yapılanları şöyle özetleyebiliriz:

• Topluluk ticaret politikasına ve üçüncü ülkelerle yaptığı tercihli ticaret anlaşmalarına uyum

1/95 sayılı Gümrük Birliği Kararı'nın 12.maddesi uyarınca Türkiye, 1 Ocak 1996 tarihinden itibaren Topluluğun ithalatta ortak kurallar, belirli üçüncü ülkelere yapılacak ithalatta ortak kurallar, miktar kısıtlamalarının idaresi, haksız ticari uygulamalara karşı önlemler, ihracatta ortak kurallar, ihracatta kota ve tarife kontenjanı belirlenmesi ve idaresi tekstil ve hazır giyim sektöründe üçüncü ülkelere karşı uygulanan miktar kısıtlamaları, dahilde ve hariçte işleme rejimlerine ilişkin kurallarına uyum sağlamıştır. 1/95 sayılı Karar'ın 16.maddesi uyarınca Türkiye, Ortak Ticaret Politikasına uyum amaçlı olarak AB'nin çeşitli ülkelerle yaptığı Serbest Ticaret Anlaşmalarına (STA lar) benzer anlaşmalar yapmaya başlamıştır. Bu çerçevede, 1996 yılından beri AB'nin üçüncü ülkelere uyguladığı tercihli rejimlerinden olan tercihli ticaret anlaşmalarına benzer anlaşmaları üçüncü ülkelerle karşılıklı yarar esasına dayalı olarak müzakere edilmektedir.

Hâlihazırda, AB üyelikleri nedeniyle STA'ları feshedilen 10 adet Merkezi ve Doğu Avrupa ülkesi hariç, 17 ülke ile STA imzalanmıştır (EFTA, İsrail, Makedonya, Hırvatistan, Bosna ve Hersek, Filistin, Tunus, Fas, Suriye, Mısır, Arnavutluk, Gürcistan, Karadağ, Sırbistan, Şili, Ürdün ve Lübnan). Bunlardan Şili ve Ürdün ile imzalanan STA'ların 1 Mart 2011 tarihinde yürürlüğe girmesi öngörülmekte olup, Lübnan ile olan STA ise taraflarca iç onay sürecinin tamamlanmasının ardından yürürlüğe girecektir.

• Sanayi ürünleri ticaretindeki teknik engellerin kaldırılması

AB teknik mevzuatına uyumda da önemli aşamalar kaydedilmiş, bugün teknik mevzuatın % 90'ından fazlası uyumlu hale getirilmiştir. Bu alandaki önemli bir gelişme olarak, CE işaretli mevzuat kapsamındaki ürünlerin belgelendirmesini yapan Türk Onaylanmış Kuruluşlarının sayısı 18'e yükselmiştir.

• Rekabet politikası ve fikri mülkiyet hukukuna uyum

Rekabet politikası ve fikri mülkiyet hukukuna uyum çalışmaları Gümrük Birliğinin yürürlüğe girmesinden de önce başlatılmıştır. Rekabet politikası alanında, anti-tröst ve birleşmelerin kontrolü konusunda mevzuatın büyük bölümüne uyum sağlanmış, Rekabet Kurumu ve Türk Patent Enstitüsü kurulmuştur. Rekabet politikasına uyumun gerektirdiği diğer alan olan Devlet destekleri konusundaki uyum çalışmaları ise ilgili faslın üyelik müzakerelerine açılması kapsamında hızlanmış, "Desteklerinin İzlenmesi ve Denetlenmesi Hakkında Kanun" kabul edilmiş, ayrıca devlet desteklerinin söz konusu Kanun hükümlerine göre verilmesini teminen bir "Devlet Destekleri İzleme ve Denetleme Otoritesi" oluşturulmuştur.

Fikri Mülkiyet Hukuku alanında ise, uluslararası normlara uyum sağlamak amacıyla edebiyat ve sanat eserlerinin korunması, icracı sanatçılar, yayın kuruluşlarının korunması gibi uluslar arası anlaşmalara taraf olunmuş, aynı zamanda, fikri haklar sisteminin yeniden ele alınması ve Avrupa Topluluğu hukuk sistemi ile uyumlu hale getirilmesi amacıyla birçok hukuki düzenleme kabul edilmiştir. Sınai mülkiyet haklarının AB mevzuatına ve uluslar arası normlara ve özellikle Dünya Ticaret Örgütü Anlaşması TRIPS Metnine uygun bir şekilde korunması amacıyla da patent, endüstriyel tasarımlar, markalar ve coğrafi işaretlerin korunmasına ilişkin düzenlemeler yürürlüğe girmiştir.

• Topluluk gümrük mevzuatına uyum

Türkiye, Topluluk Gümrük mevzuatına (AB Gümrük Kodu'nu oluşturan 2913/92 (EEC) Konsey Tüzüğü ile uygulama hükümlerini içeren 2454/93 sayılı Komisyon Yönetmeliği) büyük ölçüde uyum sağlamış, böylece Gümrük Birliği'nin işlemesi açısından yeknesak uygulamalar gerektiren; menşe, gümrük kıymeti, malların gümrük birliği bölgesine girişi, gümrük beyannamesi, serbest dolaşıma giriş, ekonomik etkili gümrük rejimleri, malların dolaşımı, gümrük borcu/yükümlülüğü, itiraz hakkı konularında uyum sağlanmıştır.

Yukarıda hukuki temelleri ve içeriği açıklanan Gümrük Birliği'nin yürürlüğe girdiği 1996 yılından bu yana sürdürülen uyum çalışmaları sonucunda ülkemiz bu alandaki mevzuat uyumunda oldukça ileri bir seviyeye ulaşmıştır.

Gümrük Birliğinin Etkileri

Gümrük Birliği'nin yürürlüğe girdiği 1996 yılından bu yana ülkemiz bu alandaki mevzuat uyumunda oldukça ileri bir seviyeye ulaşmıştır. Gümrük Birliği Türkiye'nin dış ticaret rejimini yeniden yapılandırmakla kalmamış; AB ile geleneksel olarak sürdürülen ticari ilişkilerin geliştirilmesinde de rol oynamış ve üçüncü ülkelerle ticaret bakımından önemli sonuçlar doğurmuştur.

Türkiye ile AB arasındaki ticaret hacmi Gümrük Birliği sonrasında büyük ölçüde artmıştır: 1996 yılında 36,2 milyar dolar olan Türkiye-AB ticaret hacmi 2010 yılında 125 milyar dolara yükselmiştir.

Gümrük Birliğinin dinamik etkileri Türk imalat sektörünün rekabet ve verimlilik düzeyine de olumlu yönde katkıda bulunmuştur. Gümrük Birliği sonrasında Türkiye

yabancı yatırımcılar için daha tahmin edilebilir ve ekonomik ve siyasi bakımdan daha istikrarlı bir ülke haline gelmiştir.

Gümrük Birliğinin bu olumlu katkılarının yanı sıra zaman zaman eleştirilen tarafları da mevcuttur. Bu eleştiriler ya da sorunlar genel olarak Türkiye'nin diğer aday ülkelere farklı olarak Birliğe üye olmadan Gümrük Birliğini gerçekleştirmesinden kaynaklanmaktadır. Türkiye Birlik üyesi sıfatına haiz olmaması dolayısıyla AB karar alma mekanizmasına katılamamakta, buna mukabil benimsenmesinde karar alıcı olmadığı AB mevzuatı ile bağlı hale gelmektedir.

Kaynak : Türkiye Cumhuriyeti Avrupa Birliği Bakanlığı,
(<http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=46234&l=1>)